

04 | **Jiří Fiala**
Životní peripetie
Josefa Andera

17 | **Jiří Lapáček**
Život cukráře Miloše Suma
nebyl jen sladký

43 | **Miloslav Jančík**
Adolf Kameníček,
doktor Sport



TÉMA ČÍSLA

Sladký život

MGP

A Paris

Evropská moderna v ateliéru sběratele



vernisáž ve čtvrtek 24. 10. 2024 v 17:00

25. 10. 2024 ————— 23. 3. 2025



DEMERCÍ
GALERIE



KROK 4/2024

Periodický tisk územně
samosprávného celku Olomoucký kraj

Téma čísla:

Sladký život

Obálka:

Olomouc – lázeňský pavilon v městských
sadech, pohlednice, Mehner a Maas,
1905. Zdroj: fotoarchiv VMO.

Vydává Vědecká knihovna v Olomouci

Ročník 21., číslo 4

Vychází čtyřikrát ročně v Olomouci.

Vedoucí redaktor:

Mgr. Michaela Heloňová

Redakční rada:

RNDr. Bc. Iveta Ťulpíková

Mgr. Miloš Korhoň

PhDr. Martin Kučera, Mgr. Lubor Maloň

prof. Mgr. Jindřich Štreit

Mgr. Michaela Heloňová

PhDr. Marie Gronychová

Mgr. Filip Gregor, PhDr. Jindřich Garčík

RNDr. Lenka Prucková

MgA. Antonín Valenta, Mgr. Pavel Rušar

Adresa vydavatele a redakce:

Vědecká knihovna v Olomouci,

Bezručova 3, 779 11 Olomouc

IČO: 100625

tel.: 585 205 311, fax: 585 225 774

e-mail: redakce@vkol.cz

internet: www.vkol.cz/krok

facebook: <https://www.facebook.com/kulturnirevue>

Grafická úprava:

Petr Macháček

Předtisková příprava a tisk:

Profi-tisk group, s. r. o.

ISSN:

1214-6420 (tištěná verze)

1214-648X (elektronická verze)

Registrace:

MK ČR E 6450

Číslo vychází:

22. 11. 2024

Obsah

- 03** Úvodník (*Michaela Heloňová*)
- 04** Životní peripetie Josefa
Andera
(*Jiří Fiala – Karel Konečný*)
- 14** Itálie byla považována za
„femininní“ zemi, útulnou
a vstřícnou
(*Michaela Heloňová*)
- 17** Život cukráře Miloše Suma
nebyl jen sladký
(*Jiří Lapáček*)
- 27** Svatební hanácký koláč
(*Hana Holásková*)
- 31** Vzestup a pád rodiny Martina
Primuse
(*Michaela Kokojanová*)
- 39** Taneční a maškarní zábavy
v Prostějově (*Karel Tabery*)
- 43** Adolf Kameníček, doktor
Sport (*Miloslav Jančík*)
- 48** Prostějov azylem filmové star
aneb ze zapomenuté historie
všedního dne během války...
(*Ivan Čech*)
- 51** Ing. Alois Beneš (1891–1947)
(*Petr Sebnálek*)
- 60** Dolce frutta (*Petra Kubíčková*)
- 65** Sladký život v srdci Jeseníků
(*Michaela Heloňová*)
- 67** Utajený život Nové Ulice
(*David Hampl*)

VARIA

- 75** Příběh prostějovského Templu
(*Filip Gregor*)
- 84** Dílna tvůrčího psaní se
spisovatelem Michalem
Sýkorou
- 87** Rozhovor s Petrou
Daníhelovou, nejlepší
venkovskou knihovnicí
Olomouckého kraje
(*Jan Matula*)
- 90** Zármutek nad odchodem
vážené kolegyně
RNDr. Vladimíry Jaškové
(*Václav Horák*)
- 92** Kulturní itinerář

TÉMA ČÍSLA 1/2025

Přírodní živly



Olomouc, Smetanovy sady, interiér restaurace, kolem roku 1900. Zdroj: fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci (VMO).

Úvodník

Vážené čtenářky, vážení čtenáři, čtvrtým číslem uzavíráme další ročník naší kulturní revue. Během roku jsme se vydali do míst, která nám nabídla krásné krajinné scenérie, sledovali jsme osudy a příběhy krajanů zanechávající své nesmazatelné stopy po celém světě, objevovali tajemství gastronomie. Na první pohled se ten letošní rok nelišil od toho minulého. Přesto jste ale mohli zaznamenat drobné změny, snažili jsme se přinášet více rozhovorů, oslovovat nové autory z řad odborníků na dané téma, úvodních slov se pak chopili prof. Jindřich Štreit, prof. Jiří Fiala a prof. Irena Korbelařová. V tomto trendu bychom chtěli nadále pokračovat a doufáme, že proběhlé i následující změny budou jen ku prospěchu a KROK bude mít i nadále tak početnou skupinu čtenářů jako doposud.

Téma posledního čísla, kterým začínáte listovat, se nedá přesně specifikovat a nabízí mnoho interpretací. Co vlastně znamená sladký život? Dá se vůbec definovat? Každý z nás může mít jiný pohled, hledat a najít si v něm svůj vlastní příběh, vidět obrazy z ikonického filmu Federica Felliniho.

Sladký život se dá spojit s mnoha aspekty života, ať už jde o vynikající jídlo, objevování nových koutů světa, osobní či pracovní úspěchy. Často se pověstný „dolce vita“ spojuje s osudy těch, kteří svou vášní, kreativitou a odhodláním přetvářeli svět kolem sebe. Ne vždy však byly jejich životy tak „sladké“, jak se na první pohled zdálo. Na dalších stránkách vás tak nečeká pouze bezstarostná procházka spojována s bohatým společenským životem a zábavou, ale také mnohdy nelehké osudy významných rodin, podnikatelů a dalších osobností výrazně zapsaných do historie našeho kraje.

Přejeme vám krásné zakončení roku plné pohody a těšíme se na to, co nám příští rok přinese, jak v kultuře, tak v každodenním životě, a doufáme, že zvolená témata – Přírodní živly, Kniha a informace, Itálie a Zimní sporty, splní vaše očekávání.

Děkujeme všem autorům za skvělou spolupráci a samozřejmě vám, čtenářům a čtenářkám, za vaši přízeň, neboť bez vás by vydávání KROKu nemělo žádný smysl.

Michaela Heloňová

Životní peripetie Josefa Andera

JIŘÍ FIALA – KAREL KONEČNÝ

Kramářská budka č. 20 u poutního kostela Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku u Olomouce poskytovala svým majitelům obživu díky davům poutníků, kteří sem směřovali z blízkého i dalekého okolí a přáli si, jak bývalo zvykem, donést svému příbuzenstvu „dárek z poutí“ v podobě rozličných devocionálií – křížků, růženců, modlitebních knih, kramářskými tisky šířených duchovních písní apod. Císař Josef II. (1741–1790) sice svými reskripty z 21. dubna 1784 a 1. srpna 1785 konání procesí a poutí zakázal, ale jeho mladší bratr a nástupce, císař Leopold II. (1747–1792), tento zákaz odvolal, takže majitel dotyčné kramářské budky Jan Ander mohl roku 1889 předat svému synu Josefu J. Anderovi (1865–1933) prosperující živnost. Josef J. Ander navíc podnikal se svým sortimentem obchodní cesty a vyráběl a prodával sošky Panny Marie Svatokopecké z biskvitu (neglazovaného porcelánu). Takto získaný kapitál investoval do obchodu s hračkami, galanterním a pouťovým zbožím, který v roce 1906 otevřel na tehdejší třídě Ferdinanda d’Este č. 4 (nyní ulice 28. října). Roku 1912 koupil od Moritze

Fischera dva sousední domy a v roce 1913 založil veřejnou obchodní společnost Josef Ander a syn – nejstarší z jeho pěti synů, Josef Ander ml. (narozený 5. listopadu 1888) totiž ukončil studium na obchodní akademii.

Pět bratří Anderů

O budoucnost své olomoucké firmy se Josef J. Ander nemusel obávat – se svou manželkou Františkou, rozenou Klimešovou, přivedl totiž na svět tři dcery – Marii, Julii a Boženu, jakož i pět synů – Josefa, Eugena, Jana, Oldřicha a Františka. Z nich nejstarší, již zmíněný Josef Ander ml., sloužil během 1. světové války v rakousko-uherské armádě jako nadporučík jezdeckta. V roce 1920 se Josef Ander ml. stal vrchním ředitelem Anderovy obchodní společnosti, v níž se angažovali i jeho čtyři bratři. Navázali na francouzské a americké zkušenosti s obchodními domy nabízejícími velký výběr továrně vyráběného, a tedy i lacinějšího zboží, popřípadě na jednotkové obchodní domy, v nichž se prodávalo různé zboží za jednotnou cenu. Podle vzoru obchodních domů české firmy

Brouk a Babka budovali Anderové od 20. let 20. století síť obchodních domů za vrchního řízení Josefa Andera ml., jenž si ponechal vedení firmy v Olomouci a v roce 1933 ji přejmenoval na ASO (tj. Ander a syn, Olomouc). Eugen Ander tak měl ve své správě obchodní dům v Ostravě, Jan Ander v Brně, František Ander v Bratislavě a Oldřich Ander v Praze, další obchodní domy Anderova řetězce vznikaly i v menších městech, jako například v Plzni, Hradci Králové, Šumperku, Prostějově, Luhačovicích, Znojmě a v Košicích.

Pro výstavbu svých obchodních domů získala firma ASO vynikajícího architekta Bohumíra Františka Antonína Čermáka (1882–1961), jenž se na počátku 30. let 20. století stal ředitelem Technické a instalační ústředny této firmy. Čermákovy projekty byly ovlivněny německým funkcionalismem, ale také architekturou obchodních domů v USA, kam se vypravil na studijní cestu. V Olomouci tak byl podle Čermákova projektu vybudován v letech 1924–1926 funkcionalistický obchodní dům firmy ASO s vyhlídkovou terasou (ul. 28. října č. 9). Druhý obchodní dům firmy ASO v Olomouci (na nároží dnešních ulic 28. října a 8. května) byl postaven v letech protektorátu Čechy a Morava. Tento objekt byl demolován v souvislosti s novostavbou obchodního domu Prior, budovaného v letech 1972–1982 podle návrhu brněnského architekta Jana Melichara. Roku 2012 prošel tento obchodní dům zásadní přestavbou a jeho název byl změněn na Galerii Moritz. Dnes však stojí kancelářské a skladové centrum ASO (dnes Legionářská č. 7, na nároží dnešních ulic Hynaisovy a Legionářské) s dosud zachovalými logy firmy na průčelí a na stožáru nad zakulaceným nárožím budovy.



Josef Ander, fotografie ze 30. let 20. století. Zdroj: fotoarchiv VMO.

První obchodní dům firmy ASO s eskalátory v Československu se nacházel v Brně. Firma ASO nainstalovala první pohyblivé schody do svého obchodního domu v České ulici č. 1 již v roce 1934; děti i mládež prý na této atrakci jezdily nahoru a dolů celé hodiny. Teprve po dalších pěti letech byl zřízen eskalátor v obchodním domě firmy Brouk a Babka, nazvaném Bílá labuť, v Praze 1, Na Poříčí č. 23 (tento obchodní dům byl otevřen 19. března 1939).

Zahraniční expanze firmy ASO se omezila na obchodní dům ve Vídni (TASSO), Mariahilfer StraÙe 111, a na obchodní filiálku v hlavním městě jihoamerického státu Peru – Limě.

Šetři kasu, kupuj v ASU!

O propagaci obchodních domů ASO se nejvíce zasloužil malíř, grafik a letec Josef Tománek, autor populárního reklamního sloganu „Šetři kasu, kupuj v ASU!“. Tománek zahynul jako pilot RAF 2. ledna 1941, když jeho bombardovací letoun se šestičlennou posádkou byl nepřátelskou střelbou poškozen a nouzově přistál na hladině Severního moře. Reklamní slogan „Šetři kasu, kupuj v ASU!“ byl sice účinný, byl však podroben zdrcující kritice v doposud vycházejícím jazykovědném časopise *Naše řeč* (roč. 20, 1936, č. 4–5, s. 124): „Na tuto reklamu známého obchodního podniku pražského, jež se v poslední době často objevuje v inzertních rubrikách denních listů, upozornili nás v jednom týdnu dva čtenáři a žádali, abychom se vyslovili o její jazykové stránce. Uráží je v ní, jak si lze domyslet, nespisovný výraz *kasa*. Přiznáváme se, že i na nás působí tento veršik hodně jarmarečně a že jej nepokládáme za reklamu vhodnou pro noviny. Musíme totiž předpokládati, že velká část čtenářů novin má tolik smyslu pro dobrý jazyk, že se jí v textu psaném jinak spisovně nemile dotýká výraz vzatý z jazykové periferie. Ba jsou snad mezi těmito čtenáři lidé, kteří sami doma v soukromí slova *kasa* užívají. Jsou totiž slova, která bez skrupulí přijímáme za součást svého familiárního slovníku, ale která bychom asi už nepronesli v méně důvěrném prostředí společenském a jichž bychom docela jistě neužili při psaní. Na toto rozlišování patrně zapomněl autor

oné reklamy, a proto se jeho veršik neuplatní dobře v prostředí, jež úplně nevyloučilo spisovný jazyk ze svého úzu. Jinými slovy, takováto reklama se vědomě nebo nevědomě obrací toliko k méně vzdělaným třídám společenským.“

Při uplatňování atraktivních forem reklamy se Josef Ander ml., jenž neváhal vyjíždět do zahraničí, nelekal, jak se dočítáme v *Moravském večerníku* 21. září 1925, „starosvětské mravnosti ani pomsty vdaných počestných babiček, připravil Olomouci ,překvapení‘. Aby vzbudil co největší zájem o svůj artikel, dámské punčochy a ozdobné podvazky, které jsou všude v módním světě na vítězném postupu, zaranžoval ve svém výkladě živou reklamu: Tři dámy v kavárně. Viděli jste je včera? Seděly u kavárenských stolků, pily kávu, kouřily a četly noviny. Až po punčochy viděli jste jen za průsvitným pláňem jejich stíny. Byla to vesměs mikádička a bubi (tj. chlapecké účesy). A teprve níže ukázala se skutečnost: krásné punčochy s okrasnými podvazky. Tři páry nožek ukazovaly se tam olomouckému publiku, brály hymnu pohybů, při nichž bylo s dostatek umožněno obdivovati nejen krásu, láci a svůdnost podvazků, ale i krásu nožek ,andersonek‘. A tyto nožky zapalovaly. Vždyť pan Ander, ukazuje-li koupěchtivým divákům punčochy, aby názorně ukázal, jak přispívají s moderními podvazky ke kráse dámy, ukáže vám přitom i dámské kalhotky, které také čekají na kupce a které vedle punčoch a podvazků jsou ozdobou hezkých nožek.“

Po úmrtí Josefa J. Andera 11. února 1933, stíženého vlekou cukrovkou, byl název firmy změněn na ASO jako korporátní či komanditní firmu, kterou vlastnilo pět bratří Anderových a zeť zesnulého Otakar Rozsypal, majitel krejčovského závodu v Olomouci.

Josefa Andera život rodinný

S manželkou Idou (21. března 1901 – 1984), rozenou Hebky, dcerou olomouckého klempíře německé národnosti, s níž uzavřel sňatek v roce 1923, měl Josef Ander ml. dvě děti – dceru Boženu (nar. 22. května 1923), provdanou za belgického obchodníka Geor- ga de la Hay a po roce 1948 žijící poblíž Antverp, a předčasně narozeného syna Josefa (6. listopadu 1924 – 20. června 2013), stíženého skoliózou a léčí- cího se v Chorvatsku a v Jáchymově. Dne 2. února 1936 se Josefu Anderovi narodil nemanželský syn Mário, jehož přivedl na svět s Malvínou Jáchym- kovou (nar. 26. června 1914), o 26 let mladší dcerou brněnského stavebního podnikatele Ing. Jaroslava Jáchymka (1884–1939), s níž se po rozvodu s Idou Anderovou oženil v Bratislavě 4. května 1936. Ida Anderová poté se synem Josefem žila ve vile Ema v Olomouci, Vídeňské ulici č. 16, než byla v polovině roku 1952 v rámci „očistné akce“ z Olomouce vystě- hována (neznámo kam).

V letech 1933–1935 navrhl akademický architekt Bohumír František Antonín Čermák pro rodinu An- derových úpravu jednopatrového secesního domu s přilehlým hospodářským zázemím na Svatém Ko- pečku u Olomouce (nyní Dvorského ul. č. 36) v re- prezentativní sídlo. Zatímco hlavní obytné prostory architekt situoval do dvorního křídla obráceného do rozlehlé zahrady a připojil k němu novostavbu obytné haly s pracovní a sluneční terasou, na východní straně byla k domu přistavěna moderně řešená část s obytnou halou, propojenou posuv- nou prosklenou stěnou s exteriérem, a pracovní. Stěny byly obloženy travertinem, v hale byl zřízen krb, podlahu pokrývalo kobaltově modré linoleum. Autorem úpravy zahrady byl pravděpodobně br- něnský architekt Otto Eisler – byly zde umístěny



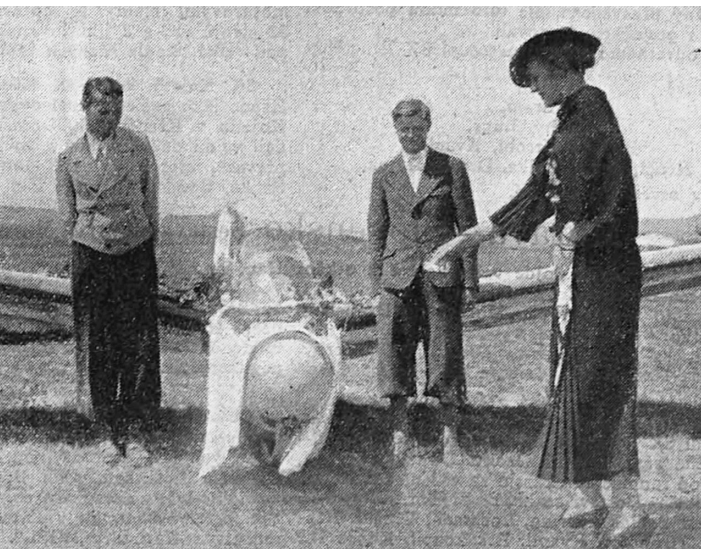
Druhý obchodní dům firmy ASO v Olomouci (zcela vpravo na nároží dnešních ulic 28. října a 8. května) v době protektorátu Čechy a Morava. Zdroj: fotoarchiv VMO.

pergoly, altány, tenisový kurt a plastiky z umělec- kých sbírek Josefa Andera, mj. sochy olomoucké malířky a sochařky Marie Bartoňkové-Drábkové, jež mimo jiné v roce 1940 ztvárnila nyní neznámou bronzovou bustu Malvíny Anderové. Dne 5. ledna 1953 byla rodinná vila Anderových na Svatém Ko- pečku majitelům v souvislosti s jejich politickou perzekucí zabavena a byla v ní zřízena mateřská škola. V současné době je tento objekt, výjimečný spojením tradiční architektury s moderními prvky, značně zdevastován, jeho památková ochrana byla pro jeho havarijní stav již v roce 2006 zamítnuta. Nynějším vlastníkem vily Anderových je COLBER

INVEST, s. r. o., Dvorského 105/36, Svatý Kopeček, Olomouc, zahájivši její revitalizaci.

V majetku Anderů a jejich dědiců zůstalo do roku 1984 jejich letní sídlo v Luhačovicích – secesní vila postavená v roce 1907 stavitelem Aloisem O. Samohrdem (nyní ul. Leoše Janáčka č. 270), kterou zakoupil Josef Ander ve 20. letech 20. století. Vila dekoroval freskami malíř Ladislav Novák, autor fresek např. na domě U Rotta v Praze na Malém náměstí. Pod freskou s motivem dudáka na průčelí vily je umístěno dvouverší: „*Kdo si srdce dodává, se štěstím se potkává.*“ Po rekonstrukci vily pro vládní účely ve druhé polovině 80. let 20. století jsou nyní v této secesní vile provozována dvě hotelová zařízení – Boutique hotel Vládní vila Luhačovice a Hotel REGIA Luhačovice.

Josef Ander se s druhou manželkou Malvínou Anderovou nastěhoval do vily na Svatém Kopečku a jeho život se mohl díky jí nadále stát příslou-



večnou „procházkou růžovým sadem“. Malvína, prohlašovaná za nejkrásnější ženu na tehdejší Moravě, byla v manželově firmě zaměstnána jako účetní, současně měla zálibu v herectví a vystupovala v ochotnických divadelních představeních pro zaměstnance firmy. Zajímala se též o bezmotorové létání a působila jako předsedkyně „plachtového oddílu“ organizace Masarykovy letecké ligy (MLL) v Olomouci.

Josef Ander se výrazně angažoval jako mecenáš olomouckých výtvarných umělců (jeho sbírka obrazů a grafik byla po roce 1948 zabavena československým státem) a místního sportu. Založil klub SK ASO, jenž se 25. října 1937 spojil s klubem SK Olomouc pod názvem SK Olomouc ASO. Dnes je po J. Anderovi pojmenován olomoucký fotbalový stadion, který nechal Ander v letech 1937–1939 podle projektu akademického architekta F. A. Čermáka postavit. Zřídil též pět tenisových kurtů, finančně podporoval oddíly ledního hokeje, šermu, veslování, boxu a ženský oddíl házené.

Erotické spády Petra Zenkla

Tělesné i duševní půvaby Malvíny Anderové přivábily do vily na Svatém Kopečku u Olomouce Petra Zenkla (1884–1975), předsedu Československé strany národně socialistické (ČSNS) a v první vládě předsedy Komunistické strany Československa (KSČ) Klementa Gottwalda (1896–1953), zvané též vláda Národní fronty (od 2. července 1946 do 25. února 1948), jejího prvního místopředsedu. Josef Ander vstoupil do ČSNS, kterou finančně

Křest letounu MLL na olomouckém letišti, kmotra Malvína Anderová. *Moravský večerník*, roč. XV, 1936, č. 144, 24. 6. 1936, s. 3. Zdroj: VKOL, digitální knihovna Kramerius.

podporoval, a 17. října 1945 rozdělením firmy na Obchodní domy ASO, Ander a syn a Velkoobchod, zahraniční obchod, aby tak zabránil jejímu znárodnění, jež se týkalo bank, pojišťoven, dolů, průmyslových závodů a vůbec všech podniků s více než 500 zaměstnanci. Martin Nekola, autor obsáhlé knižní monografie *Petr Zenkl, politik a člověk*, vydané roku 2014, takto charakterizuje Zenklovy styky s Josefem Anderem a Malvínou Anderovou:

„V zákulisí ČSNS se špitalo o poměru předsedy se sekretářkou Annou Jilečkovou, delší vztah udržoval s ‚moravskou královnou krásy‘ Malvínou Anderovou, manželkou olomouckého podnikatele Josefa Andera, majitele sítě obchodních domů ASO a olomouckého fotbalového klubu. Zenkl byl blízkým rodinným přítelem Anderových a často přijížděl na návštěvu do jejich funkcionalistické vily na Svatém Kopečku. Ander ostatně pomáhal spravovat i finanční záležitosti ČSNS. Jako příležitost k nerušeným chvílím sloužily milencům i výlety na chatu v podhůří Jeseníků, zapůjčovanou poslancem Štěpánem Kobylkou, nebo ozdravné pobyty syna paní Anderové Mária v Lázních Velichovky a Karlových Varech. Věkový rozdíl manželů činil propastných šestadvacet let, jenže Zenkl byl ještě starší. Evidentně to nečinilo žádné potíže, fyzické ani politické. Žádný ze zneprátených ministrů se náměstka předsedy vlády pro jeho slabinu nepokoušel vydírat ani záležitosti jinak využívat v mezistranickém boji.“

Mezi 17. a 25. únorem 1948 se v Československu uskutečnil komunistický státní převrat. Ministři z Československé strany národně socialistické, Demokratické strany a z Československé strany lidové se rozhodli podat demisi kvůli tomu, že ministr vnitra Václav Nosek (KSČ) odvolal nekomunistické policejní ředitele a nahradil je komunisty. Demisi



Vila rodiny Anderovy na Svatém Kopečku u Olomouce, pohled od severovýchodu, stav v roce 1935: Zdroj: *Moderne Bauformen*, sv. 34, s. 83–96. Volné dílo.

podalo dvanáct ministrů z 26 členů vlády, tedy menšina, což znemožňovalo prezidentovi Edvardu Benešovi vládu rozpustit. Klement Gottwald proto navrhl prezidentovi, aby demisi přijal a vytvořil buď vládu většinovou, nebo ji doplnil levicovými funkcionáři z ostatních stran a masových organizací (24. února 1948 sice podali demisi i dva sociálnědemokratičtí ministři, ale to již nehrálo roli). V sobotu 21. února se vypravili čelní funkcionáři ČSNS z Prahy na naplánované akce v okresních městech a vzdali se tak možnosti osobně čelit akcím KSČ. Petr Zenkl vyrazil do Lanškrouna, kde

mu mělo být uděleno čestné občanství tohoto města, ale během ceremonie se rozléhal hvízdot, a tak Zenkl Lanškroun za policejní ochrany urychleně opustil. Útěchu hledal u Malvíny Anderové ve vile Anderových na Svatém Kopečku u Olomouce, kde přenocoval, a následující neděli vyrazil na mítinky do Hranic na Moravě, Zlína a Prostějova, do Prahy se vracel v pondělí 23. února vzhledem ke sněhovému váničím vlakem. Když prezident Edvard Beneš přistoupil dne 25. února 1848 pod Gottwaldovým nátlakem a se zřetelem na tábory lidu, vyzbrojování Lidových milicí, generální stávku a údajně i na hrozbu vojenské intervence Sovětského svazu na demisi dvanácti ministrů a současně jmenoval nové ministry podle Gottwaldova návrhu, otevřel cestu totalitní nadvládě KSČ.

Dne 7. srpna 1948 byli manželé Petr a Pavla Zenklovi dopraveni v kufrech dvou automobilů velvyslanectví USA přes hraniční přechod Cheb/Waldsassen do Bavorska, a poté v jednom voze do Frankfurtu nad Mohanem, kde se těchto prominentních uprchlíků ujali příslušníci severoamerické rozvědky.

Politická perzekuce Josefa a Malvíny Anderových

Firma ASO s řetězcem dvou desítek obchodních domů, s kapitálem asi 180 milionů Kč a s přibližně 1 500 kmenovými zaměstnanci byla po únoru 1948 znárodněna a manželé Anderovi byli politicky perzekvováni. Josef Ander oslavil 5. listopadu toho roku šedesátiny, Malvína Anderová byla zaměstnána jako pokladní v olomoucké nádražní restauraci; oba byli ovšem bedlivě sledováni Státní bezpečností. Obsáhlá dokumentace zájmu StB o manžele Anderovy se dochovala v Archivu bezpečnostních složek.

K zatčení Josefa a Malvíny Anderových došlo koncem prosince roku 1952, čemuž předcházelo hlášení agenta StB s krycím jménem Polianka ze dne 16. prosince toho roku svému řídicímu orgánu, poručíkovi StB Antonínu Kašnému. Agent sděloval, že Josef Ander je t. č. bez zaměstnání, živi ho jeho manželka, jejíž plat pokladní v olomoucké nádražní restauraci činí asi 5 000 Kč měsíčně, a že v téže restauraci se učí jejich šestnáctiletý syn, jenž je „slabší inteligence“, kuchařskému řemeslu. Dále mu mj. bylo známo toto: *„Až do svého útěku do zahraničí dojížděl k Andrům na Svatý Kopeček Petr Zenkl. Veřejné mínění bylo, že má milostný poměr s Malvínou Androvou. Manželství Andrových je volné. Josef Ander sám navazoval mnoho milostných dobrodružství a koloval o něm vtip, že cesta k zaměstnání v ASO vede přes jeho postel. Pokud se týká návštěv Petra Zenkla, býval často od pátku až do úterka na Svatém Kopečku. Také jiní zrádní ministři bývali u Andrů hosty, například Hubert Ripka.“*

Zprvu byli manželé Anderovi internováni ve věznicích v pražské Ruzyni. Dne 19. března 1953 (patrně se jedná o omyl v datu, spr. 1952?) byla Malvína Anderová předvedena do úřadovny Krajské správy Státní bezpečnosti v Olomouci, aby vypovídala o svých stycích s Josefem Bekem (1918–1995), tehdy členem hereckého souboru olomouckého divadla, přezdívaného vzhledem k jeho fyzické atraktivitě a čilého zájmu o něžné pohlaví jeho častou otázkou „*A kdy mi dáš?*“. Vyslychaná připustila, že si sice s Josefem Bekem tyká, původně ale šlo jen o to, aby ji na jaře roku 1946 školil v recitaci pro její aktivity v rámci kulturních akcí Spolku slovanských žen, a dodala: *„Vícekrát mě Josef Bek v našem bytě nenavštívil. Stýkali jsme se ale v bytě*



Bývalé kancelářské a skladové centrum ASO v Olomouci na nároží dnešních ulic Hynaisovy a Legionářské. Foto: Rostislav Gregor.

JUDra Zlámala v Olomouci a Josef Bek udržoval styky s jeho manželkou. Mám za to, že to byly styky intimního druhu, neboť jej přijímala i v době, kdy byl manžel mimo domov.“

Teprve na počátku roku 1954 se uskutečnil soudní proces Josefa a Malvíny Anderových na Krajském soudu v Olomouci. Jejich údajná trestná činnost byla v rozsudku ze dne 13. února 1954 popsána takto:

„I. Josef Ander a Malvína Anderová od roku 1948 až do roku 1952 v Olomouci, v Praze a jinde odevzdali Petru Zenklovi brilantový šperk v ceně 100–120 000 Kč, jež Zenkl poslal do zahraničí, a ponechali mu jej k dispozici i poté, když byli Zenklem informováni o jeho plánu na odstranění KSČ z vlády a na vyvolání vládní krize, jakož i poté, když se jim Zenkl svěřil, že prchne z ČSR, aby ve službách imperialistů jako zrádný emigrant v zahraničí vyvíjel

činnosti proti lidově demokratickému řádu v ČSR. Josef Ander měl smluveno se Zenklem heslo, kterým pak tento skutečně se ohlásil prostřednictvím cizího rozhlasu, že se mu útěk do ciziny zdařil. Přes další osobu udržovali obvinění Josef Ander a Malvína Anderová až do roku 1951 písemné spojení se Zenklem v očekávání zvratu státního zřízení v ČSR a restauraci kapitalismu a za tím účelem až do roku 1952 na Svatém Kopečku při různých příležitostech za účasti dalších nepřátelsky smýšlejících osob poskytovali ve svém bytě těmto osobám příležitost k poslechu zahraničního štvavého rozhlasu, pobuřujícího proti republice a jejímu lidově demokratickému zřízení, a Josef Ander sděloval též tyto zprávy zahraničního rozhlasu dalším osobám a dělal k tomu též vlastní komentáře, tedy obvinění Ander a Anderová spolčili se navzájem s Petrem Zenklem k pokusu zničit lidově demokratické státní zřízení nebo společenský řád republiky, které jsou zaručeny ústavou a pro takový čin vešli ve styk s cizími činiteli.

II. Josef Ander v roce 1950 učinil Ladislavu Rýparovi, který na přechodnou dobu přijel z ciziny do ČSR, údaje týkající se průmyslu a stavu surovin v ČSR a vývoje znárodnění, tedy úmyslně vyzradil státní tajemství osobě nepovolané.“

Josef Ander a Malvína Anderová byli nato za trestný čin velezrady a Josef Ander navíc za trestný čin ohrožení státního tajemství, když Čecho-američana Ladislava Rýpara informoval „o stavu úzkoprofilových surovin, zejména bavlny a gumy, o sklářské výrobě a vývozu, o umělých hmotách, o stavu surovin v oboru koží a o znárodnění“, odsouzení k trestu odnětí svobody na 13 a 10 let, k propadnutí veškerého jmění ve prospěch státu a ztrátu čestných práv občanských na dobu sedmi a pěti let, jakož i k náhradě nákladů trestního řízení,

a to Josef Ander ze dvou třetin a Malvína Anderová z jedné třetiny. Josef Ander byl poté vězněn na Mírově, ve Valticích a Leopoldově, Malvína Anderová si odpykávala trest v ženské věznici v Pardubicích; tvrzení, že byli vězni tábora nucených prací při uranových dolech v Jáchymově, neodpovídá skutečnosti. Díky dvěma amnestiím, při nástupu Antonína Zápotockého do funkce prezidenta ČSR 21. března 1953 a Antonína Novotného do téže funkce 19. listopadu 1957, zejména však díky rozsáhlé amnestii politických vězňů v roce 1960, strávil Josef Ander za vězeňskými mřížemi místo třinácti let deset let, tedy stejně jako jeho manželka Malvína. Před svým odsouzením ukryli část svého movitého majetku u svých příbuzných a jedné rodinné přítelkyně, a když Státní bezpečnost tento fakt odhalila, bylo šest těchto osob odsouzeno na dva až tři roky odnětí svobody a propadnutí veškerého majetku.

Z výkonu trestu odnětí svobody byli manželé Anderovi propuštěni 10. května 1962, žili poté v Brně-Lesné, Nezvalova ulice č. 10. Dne 9. července 1969 nabyl právní moci rozsudek zvláštního senátu Krajského soudu v Ostravě, jímž byl zrušen rozsudek Krajského soudu v Olomouci ze dne 13. února 1953, a manželé Anderovi tak byli plně rehabilitováni. Jejich syn Mário se vyučil kuchařem a za své lukrativní pracovní místo vedoucího kavárny v Paláci šlechtičen na brněnském náměstí Svobody, kde se scházely čelné osobnosti brněnské kultury, se od 21. března 1963 odvděčoval StB jako její konfident pod krycím jménem Oskar. Ke spolupráci se StB byl donucen i jeho otec Josef pod krycím jménem Zloban, ovšem za zcela jiných okolností, nemluvě o zcela omezené možnosti získávat a předávat StB hodnotné informace. Státně bezpečnostní „verbovka“ jeho matky

Malvíny se neuskutečnila kvůli jejímu nervovému onemocnění, které jí způsobila poslední léta věznění, když sdílela celu s trestankyněmi odsouzenými za násilné trestné činy.

Dne 26. února 1973 postihla Josefa Andera na brněnské ulici mozková mrtvice, přičemž si zlomil pravou nohu a byl pak odkázán na péči své manželky Malvíny. Zemřel 24. října 1976 v Brně. Spolu s některými členy početného rodu Anderových, nikoli však se svými dvěma manželkami, je Josef Ander pohřben v hrobce rodiny Anderových na Ústředním hřbitově v Olomouci. Návrh hrobky z travertinu je dílem akademického architekta Bohumíra F. A. Čermáka, autorem busty Josefa J. Andera (tj. otce Josefa Andera) je sochař Karel Hladík. Malvína Anderová zesnula 2. července 2001, dožila se tedy 87 let, a je pochována na hřbitově v Lulči, stejně jako její otec Ing. Jaroslav Jáchymek a syn manželů Malvíny a Josefa Anderových Mário Ander, jenž zemřel 4. června 2017 ve věku 81 let.

A tak můžeme závěrem našeho připomenutí životní dráhy olomouckého velkoobchodníka Josefa Andera konstatovat, že mu osud dopřál kapitalistický vzestup plný životních radostí, ale

také truchlivý sestup za československé diktatury proletariátu včetně desetiletého věznění a tristní závěr života následkem mozkové mrtvice a pádu na brněnskou dlažbu. Je už jen paradoxem doby po listopadu 1989, že vdova Malvína Anderová se v 90. letech domáhala v rámci restitucí navrácení uměleckých děl, původně v majetku manželů Anderových, jež se po jejich propadnutí státu octla ve státních galeriích, případně též v jiných státních institucích a podnicích následně privatizovaných, ale zcela bezvýsledně.

O olomoucké firmě ASO se pojednává zejména v těchto zdrojích: Archiv bezpečnostních složek, Kanice 176, Brno-venkov, fond V/OV, V-2171 OV.

Konečný, Karel: *Olomoucká firma ASO a její latinskoamerické aktivity v letech 1939 až 1948*. In: *Vlastivědný věstník moravský, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 55, č. 1, 2003, s. 30–39*.

Ander – ASO – Architektura. Přednáška Vladimíra Pospíšila v Radeckého sále Vlastivědného muzea Olomouc 9. 10. 2024. youtube.com.

Autoři článku děkují Josefu Vlachovi, kronikáři obce Luleč, za pomoc při zjištění genealogických údajů.

Prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc. (* 1944), je emeritním profesorem katedry bohemistiky Filozofické fakulty UP v Olomouci. Ve své publikační činnosti se orientuje na dějiny české literatury 18. a 19. století, folkloristiku a historii města Olomouce.

» Jiri.Fiala@upol.cz

Doc. PhDr. Karel Konečný, CSc. (*1965), působí nyní jako vedoucí katedry společenských věd Pedagogické fakulty UP v Olomouci. Jako historik se specializuje na nejnovější české a československé dějiny.

» Karel.Konecny@upol.cz

Itálie byla považována za „femininní“ zemi, útulnou a vstřícnou

ROZHOVOR

Dolce vita – italský životní styl plný radosti, dobrého jídla, vůně kávy a mořského vzduchu lákal cestovatele z celého světa. Snaha zdokonalit svou profesi, načerpat inspiraci přivedla do jihoevropské země řadu českých umělců 19. a 20. století převážně mužského rodu. O tom, že se mezi cestovateli objevovaly i ženy, nám svědčí dochované cestovní zprávy či deníky. Z nich také vychází kniha *Dámská jízda. Cestovatelky z českých zemí a jejich obraz Itálie v letech 1782–1936* Mileny Lenderové.

Pani profesorko, jak jste se k tomuto tématu dostala?

Určitě díky tématu ženských deníků, kterými jsem se zabývala na začátku milénia a o kterých jsem vydala knížku *A ptáš se, knížko má*. Mezi sedmdesátkou deníků bylo i několik cestovních. Ale konečným impulsem byl určitě první studijní pobyt v Římě, studium v knihovně Herziana, kde jsem se dostala k fantastické apodemické literatuře.

Z kolika a jakých pramenů kniha vychází?

Jak jsem říkala, především z několika desítek ženských cestovních deníků a z apodemické literatury – především cestovních příruček a průvodců po Itálii, vycházejících od konce 18. a pak po celé 19. století. Některé z deníků byly obsáhlé, jiným autorkám stačilo pár stránek, ale zaplatěbůh za ně.

Cestování bylo především mužskou záležitostí. Kdy nastala změna a za jakým účelem začaly cestovat ženy?

To je pravda, i když ženy cestující za některým pragmatickým cílem najdeme už ve středověku. Ale jakmile se v posledních desetiletích 18. století objevilo cestování pro zálibu, turistika, vydaly se na evropské cesty a první silnice i ženy.

Cestování bylo drahou záležitostí, kterou si mohly dovolit především ženy z vyšších vrstev...

To je samozřejmě pravda, i když – konkrétně v případě Říma, ale i jiných destinací, například stře-doevropských, najdeme mezi cestovateli-poutníky

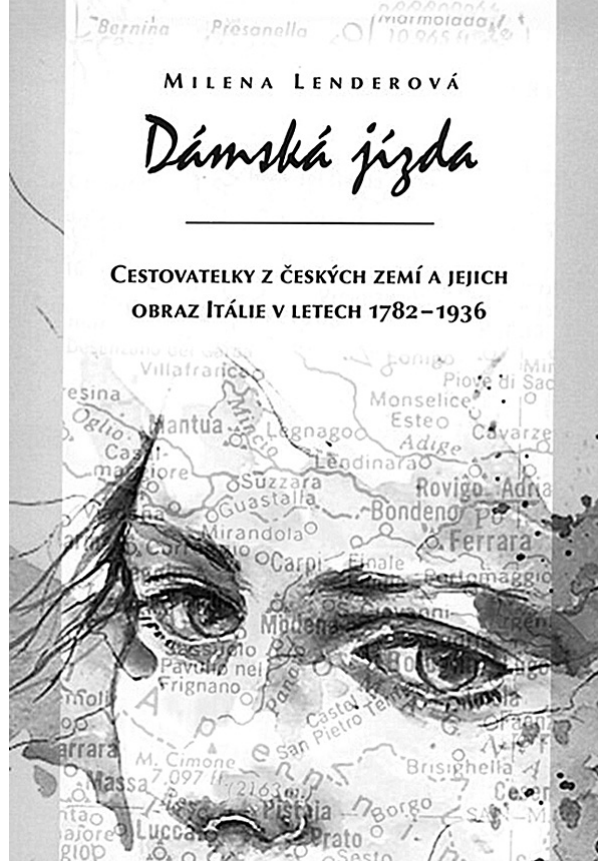
i poutnice. V tomto případě se nemuselo nutně jednat o nákladnou záležitost, dobročinnost byla křesťanskou povinností a poutnice směřující do některého s vírou spojeného místa získala na své cestě zpravidla nocleh i kus chleba. Pravda, nebylo to úplně cestování pro zábavu, ale i tak bylo možné vidět úžasné věci.

Aby ženy cestovaly samy, bylo nemyslitelné. Kdo jim dělal doprovod? Jaká byla třeba jazyková vybavenost českých cestovatelek 19. století?

Ano, ženy necestovaly samy, což platí ostatně i pro muže. Zážitky je třeba sdílet, ani otázka bezpečí nebyla zcela zanedbatelná. Ženy cestovaly v pánské společnosti, s rodinou (tak cestovala autorka cestovních příruček a jedna z prvních cestovatelek, Angličanka Marianne Starke), později, od druhé poloviny 19. století, s přítelkyní či přítelkyněmi. V 18. a po část 19. století se v řadě zemí domluvily francouzsky – tento jazyk patřil ke kulturní vybavenosti vyšších vrstev. Ale některé z nich se naučily italsky.

Proč si vybraly právě Apeninský poloostrov? Cestovaly více po památkách či po přírodních zajímavostech, popř. za kulturou? A co moře, hrálo pro ženy-cestovatelky nějakou zvláštní úlohu?

Itálie byla kolébkou turismu, přispělo k tomu znovuzrození antiky, ale i její příjemné klima či krásná příroda. Památky zde byly – a dodnes jsou – doslova na každém kroku, i mimo hlavní turistické destinace a trasy. Itálie byla považována za „femininní“ zemi, útulnou a vstřícnou, na rozdíl od konstituční Anglie, vnímané jako země „maskulinní“. Pokud se týče moře, břehy Itálie byly předmětem obdivu, později se cestovatel-



Knihu lze zapůjčit také ve VKOL.

ky i koupaly. Zamlouval se jim i Vesuv, některé z nich se vydaly ke kráteru pěšky či na hřbetě mezka.

Cestovní zprávy, deníky, cestopisy přináší především subjektivní pohled. Jak vnímaly jižanský styl života, povahu? A jaký býval ohlas na známou italskou družnost a pohostinnost?

Zjevně kladný, i když se některým cestovatelkám Italové zdáli někdy poněkud hluchí. Je ale důležité si uvědomit, že s nimi přicházely do kontaktu většinou prostřednictvím služeb, které majitelé

penzionů, restaurací, dopravních prostředků atd. poskytovali. V denících najdeme kladné i záporné postoje.

Objevují se již během 19. století určité stereotypy v hodnocení obyvatel Itálie?

Určitě. Především obyvatelé Neapolska byli považováni za svérázné, hlučné, špinavé a neukázněné „etnikum“. Ale najdeme i pasáže, v nichž samy autorky upozorňují, že toto hodnocení je stereotypní. Důležitou roli, nejen při hodnocení obyvatelstva, hrála intertextualita, přejímání hotových textů z vydaných apodemik či literárních útvarů do osobních deníků, korespondence či vlastních literárních počinů.

Měly vůbec možnost nasát pověstný italský dolce vita nebo se jejich cesty řídily předem daným, dejme tomu schváleným harmonogramem?

Plán cesty většinou cestovatelky měly, musely ho ale často přizpůsobit místním podmínkám, tedy oné „dolce vita“, životnímu rytmu poněkud odliš-

nému od životního rytmu Středoevropana, i když naši předci zas tolik nespěchali. Tu a tam se objeví stížnosti, že místní obyvatelstvo se v práci nepřetrhne.

Byla italská kuchyně důležitou součástí ženských cestovatelských výprav? Zmiňují ji ve svých záznamech?

Občas ano, ale nijak důsledně. Vzhledem k tomu, že mě zajímají i dějiny stravování, byla jsem v tomto ohledu trochu zklamaná. Cestovatelky asi nechtěly vypadat moc přízemně, ale určitě si nechaly chutnat. Ale ano, postřehy o jídle a pití, hlavně víně, v denících najdeme.

Co vy a Itálie, máte nějaké oblíbené místo?

Určitě Řím, který nemůže být nikdy zcela objeven. A pak jedno další, k němuž mě přivedla malířka Zdenka Braunerová, mj. jedna z autorek cestovních deníků. Je to doslova „pohádkové městečko“ Amalfi na jihu Itálie s úžasnou historií (ve středověku bylo republikou!), přírodou a památkami. A kuchyní!

Michaela Heloňová

Milena Lenderová (* 1947) vystudovala FF Univerzity Karlovy, působí jako profesorka na Fakultě humanitních studií Univerzity Pardubice. Ve své badatelské práci se zaměřuje na dějiny každodennosti 19. století, genderovou historii a dějiny česko-francouzských vztahů. Kromě odborných publikací vydala řadu knih pro veřejnost.

» milena.lenderova@upce.cz

Život cukráře Miloše Suma nebyl jen sladký

JIRÍ LAPÁČEK

Město Přerov má cukrárnu, kde se zastavil čas. Říká se tam „u Sumů“. Začalo to ale v městečku Libáň u Jičína v Čechách, kde si roku 1882 tehdy dvaadvacetiletý agilní a zručný, ale chudý cukrářský pomocník František Sum otevřel malou cukrárničku. Po dvouletém působení odešel do živější Litomyšle, kde se příčinlivostí brzy propracoval na přední místo ve svém oboru, v němž sklízel úspěchy na četných výstavách, zatímco mimo svou práci byl činný v řadě spolků.

Nevíme, co jej vedlo k tomu, že v roce 1900 přesídlil do Přerova, kde svojí pílí vyzvedl původně malý obchůdek v domě č. p. 152/4 ve Ferdinandské ulici (dnes Wilsonova) na známou firmu. Dne 10. května toho roku získal živnostenské oprávnění na cukrářství, perníkářství a voskářství a o tři roky později měl již pobočný závod. V roce 1907 zaměstnával šest pracovních sil, provedl obytnou přístavbu ve dvoře domu a upravil fasádu do ulice.

Samotná rodina se tehdy rozrostla na šest členů, protože přibyli dva synové a dvě dcery. Miloš Sum, o kterého nám tu jde, se narodil 4. října 1896 v Litomyšli, ale poněvadž zde prožil jen čtyři léta svého

dětství, patří zcela Přerovu. Zde navštěvoval v letech 1902–1910 pět tříd obecné a tři třídy měšťanské školy, jeden ročník pokračovací školy, odbor cukrářský, dále navštěvoval jeden ročník odborné obchodní školy v Praze. Své úsilí završil získáním výučního listu z oboru cukrářství u svého otce.

Po vypuknutí války v roce 1914 musel k odvodu, v dubnu 1915 nastoupil vojenskou službu jako pěšák u 13. zeměbranceckého pluku v Olomouci. Po nezbytném výcviku byl odeslán koncem června 1915 na ruskou frontu. Po třinácti měsících byl koncem července 1916 zajat u Berestečka. Místem pobytu v zajetí se mu staly Antoniny ve Volyňské gubernii. Začátkem srpna 1917 se přihlásil na sborné stanici v Borispolu do československých legií, po několika dnech přišel do Berezaně a byl zapsán do seznamu 7. střeleckého pluku, s nímž prožil sibiřskou anabázi. Během pobytu v legiích si zapisoval své dojmy a postřehy deníkovou formou, zřejmě částečně z dlouhé chvíle, ale možná také díky tomu, že si byl alespoň pocitově vědom toho, jak ošidná je paměť, a naopak jak důležité je uchovat své individuální zážitky. To není

každému dáno, je to projev určitého subjektivního založení.

Miloš Sum prožil odsun legionářů z Ukrajiny začátkem března 1918 na východ po magistrále, obsazení Novonikolajevska, boj u Murina a o bajkalské tunely a návrat ze stanice Olovjanná na západ na volžskou frontu ke Kunguru, kde se dále podílel na bojových akcích u Tatarské Birmy a Lebeděvky. Podstatná část Sumových zápisků se ale týká let 1919 a 1920, což je období, ve kterém se

legionářská armáda znovu, již podruhé, přesune je dráhou na východ s konečnou ve Vladivostoku. Zároveň ještě po určitou dobu konali legionáři strážní službu kolem magistrály. Prošel Ukrajinou a Ruskem po trase dlouhé 9 600 km. Ve svých zápiscích se dotýkal do určité míry i obecnějších otázek politického vedení legií. V rámci vojenské jednotky zaznamenáváme zprvu jeho nesmělé pochybnosti o smyslu některých rozkazů. Došlo z jeho strany i k odmítnutí splnit rozkaz, i když



Interiér obchodu, 1912. Zdroj: SOkA Přerov.



Osmá rota 7. pluku v Berezani, M. Sum stojící ve čtvrté řadě shora, pátý zleva, Berezaň, 1917. Zdroj: SOkA Přerov.

to nebylo přímo v bojové situaci. Dne 22. února 1920 si zapsal: „Stále na místě. Dnes měli jsme opět nakládat dříví. Náš vagon se odkázal, poněvadž nejsme žádnými nádeníky Japonců a Semenova. Ostatní z roty šli. Po obědě svolal rotný rotu a začalo kázání. Já jsem mu odůvodnil, proč jsme nepracovali, a pak pohádal se rotný ještě s několika bratry a byl rozchod. Tím skončila ‚dřevová‘ aféra. Samo sebou, že máme ‚rozlitéj vocet‘ jak u načalstva, tak i u některých jednotlivců z roty. Z toho

však si mnoho neděláme a více pracovat nebudeme. Toť rezultat.“

Sum si všimal především vnitřního života kolem sebe v četě, v těpluše, zabýval se sebou samým v interakci se svým okolím. Určitá část zápisků se týká sexuálních styků legionářů s ruskými ženami, z čehož pramenilo velké rozšíření pohlavních nemocí. Sum si dovolil odhad v tomto směru, že, „pokud se s tím něco neudělá, ani 10% zdravých se nevrátí domů. Snad pozbyli rozumu, neb jejich zlomyslnost dosahuje obrovské

výše! Velké procento jich je ‚nakaženo‘, však nedbají toho a provádějí ještě takové věci, že jsou neuvěřitelné. Zásadou jejich jest: Když ‚hrajú‘ já, tedy ať to má druhý také, a podle toho si počínají. Ač zkažen, přece pokouší se o další rozšíření nemoci. – Dva hoši stojí v nádražní čekárně. Tu jde dívka mimo a jeden ze stojících odchází za ní. Za nedlouho se vrací a se smíchem praví: Teď to tam má i s ‚pentličkou‘. Smutné zjevy.“



V únoru 1919 si stěžoval na jednání svého přítele Bedřicha Laboně, který jej v rozhovorech pokoušel, protože častým tématem rozhovoru byly ženy. Miloš Sum ruskou ženu nehodnotil kladně, zdálo se mu, že je jim vrozena povolnost. Ze zápisů poznáváme, že Sum ještě žádné sexuální zkušenosti neměl: „11. 3. 1919 večer. Išim. Procházaje se večer po nádraží, přišlo mi na mysl, abych již jednou začal stýkati se s něžným pohlavím. Vždyť už je na čase. A obzvlášť zde v Rusku, kde je příležitost pobavit se lehčí, a přitom ještě zdokonalíš znalosti ruského jazyka. Musím se stydět sám před sebou; vždyť neumím mluvit! Slovní mé obraty jsou takové neomalené, přímo směšné. Ale někdy musím začít! Již příležitostí jsem měl několik, ale odvaha vždy scházela; či stud, anebo jakási nesmělost, bázeň před čímsi dosud nepoznaným. Vzpomínám, jak kdysi Beda vyprávěl, že nezapomene na ty krásné procházky s ‚Luďou‘, lepuu dívkou, a na jejich rozmluvy. Prý nikdy nemůže muž muži tolik krásného, mi neznámého říci, jako on a ona. A já – dosud nezkušené dítě.“

O něco později na základě rozhovoru s Bedřichem Laboněm a Antonínem Hůfem přiznává, že musí „před nimi do pozadí daleko, a pokud je budu chtít dohonit, tedy musím napnout všechny své síly, ač nevím, zda budou ony k tomu dostatečné. Ne, neodstoupím, musím, vždyť je nejvyšší čas! Ach, já ještě nezkušené dítě, jak těžké budou první začátky do vstupu v svět. Však musím jen pevnou vůli a energii mít; proč je jí u mne tak málo? Snad je, ale – spí, neprobuzena, neb nikdy jsem se nepokoušel o její uplatnění.“

Podle jednoho dubnového zápisu z roku 1919 se ve vagonu časně zrána strhla vážná hádka, a to když se jeden bratr vyslovil, že by bylo záhodno postřílet všechny veneriky, což ovšem ani Sum neschvaloval,

Legionář Miloš Sum, Tomsk, 27. 7. 1919. Zdroj: SOKA Přerov.



Český večer, skupina III. 27.–28. 5. 1919 Tomsk, M. Sum zcela vpravo. Zdroj: SOkA Přerov.

ač byl „abstinent“. Zavládlo veliké pobouření proti tomu, poněvadž ve vagonu bylo zastoupeno i několik bývalých veneriků. Však jako obvyčejně po bouři bývá klid, tak i zde; zanedlouho se bouře přehnal, a jako by se na věc zapomnělo, bylo vše ve dřívějším stavu.

Sumova těpluška se stala útočištěm všech ženštin. Každou noc v ní pobývala jiná dívka. Jednou to byla hubená Ruska, podruhé Polka kypící zdravím – a naposledy – hezká baletka, sedmnáctiletá dívčinka Lili s vyšším vzděláním, inteligentní a velice slušně se chovající. Věc zašla až tak daleko, že Miloše Suma obvinila jedna těhotná žena, která žila ve vagonu s mužem-legionářem, protože nechtěla toto nechat na svém polovičním muži, že otcem dítěte je Sum, a chtěla to dokázat svědky. Když si 11. února 1920

Sum ve Sludance zapsal, že u jezera Bajkal se vy-stěhovala konečně poslední „kost“ z vagonu a on si volně oddechl, musel vzápětí konstatovat, že hned večer si přivedli jinou. Dalším záporným jevem, který Sum pranýřoval, byla konzumace alkoholu. Nakonec ale sám přiznal, že i on mu podlehl. Častým slovem v jeho zápiscích je „nuda“, která se dostavila vždy při delších zastávkách, při špatném počasí apod.

Miloš Sum využíval volné chvíle při delších zastávkách na magistrále k návštěvám muzeí a jiných kulturních zařízení. Útěchou a rozptýlením mu byla také tělesná cvičení, pokud byla k dispozici tělocvična, a také kopaná. Pokud měl možnost, navštěvoval v ruských městech divadelní přestavení, která

pak hodnotil. Dne 19. května 1919 si poznamenal, že jej uvrtili do účinkování v plukovním divadle v Tomsku. Poprvé vystupoval ve hře Lucifer 8. června 1919, kde byl obsazen do ženské role Aničky, a následovala řada dalších divadelních představení, v nichž vystupoval jako hlavní představitel ženských rolí.

Deník Miloše Suma určitě nepřináší ucelený přehled dějin československých legií v Rusku. Je to jen subjektivní pohled, který je omezen časově i pozicí, kterou v legiích zastával. Na druhou stranu obsahuje informace, které doplňují naše znalosti o vnitřním životě v legiích a o tom, jaký byl individuální zážitek jedné konkrétní osoby, mladého muže, který se vyučil cukrářem a na začátku dospělosti byl vržen do víru válečných událostí. Spolu s albem kreseb a dalších obrazových materiálů, které Miloš Sum na své cestě Ruskem a při návratu do vlasti vytvořil a posbíral, představuje deník jednu stránku z mnohovrstevnatého příběhu československých legií.



Rodina Sumova 12. 8. 1949 – 20. výročí svatby. Zdroj: SOkA.

Z Vladivostoku byl Miloš Sum evakuován lodí přes Tichý oceán do Kanady, z východního pobřeží pak lodí Belgic do Evropy. Dne 28. července 1920 se vrátil do vlasti v hodnosti desátníka 7. střeleckého pluku.

Po válce se doma zapojil do výroby v rodinné firmě. V letech 1925–1926 byly vybudovány nové dílny vybavené moderními stroji. Zaměstnanců ve stále rostoucím provozu přibývalo, takže zde dobrou obživu našlo více než 60 stálých zaměstnanců. Specifitou bylo jemné pečivo a dezertní bonbóny vysoké jakosti, v dílnách se vyrábělo dále mnoho druhů cukrářského, ale také oplatkového sortimentu. Bratr František Sum mladší měl cukrářskou koncesi od roku 1924 a provozovnu v pasáži v prostorách Okresní záložny.

Sňatkem 22. srpna 1929 na Okresním úřadě v Přerově se manželkou Miloše Suma stala Růžena, rozená Zaorálková. S ní měl dceru Ljubu Sumovou (1930), provdanou Klesnilovou, a Ivu (1933), provdanou Sklenářovou.

V letech 1930–1934 se projevovala všeobecná hospodářská krize. Ve městě byli vedle rodiny Sumových další cukráři: Adolf Frühauf a Jindřich Kadlce na Žerotínově náměstí, Karel Charbut a Antonín Polák ve Škodově ulici, Bohumil Obrátil, Bohumil Struška a František Švojser v Mostní ulici, Valentin Passinger na náměstí Svobody a dále filiálka firmy Soravia a Miorandy se speciální výrobou zmrzliny. Cukrovinky se prodávaly rovněž na mnoha místech ve městě. Tovární provoz vykazovaly firmy Hela, Terezie Hrubá a firma Prerovia.

Značně benevolentní poskytování úvěru odběratelům, kteří v době krize nemohli uhradit své závazky vůči firmě, a nedobytnost mnoha pohledávek vedly k tomu, že podnik Františka Suma nemohl krýt stále se zvyšující režii a nezbývalo nic jiného,



Prodejna z Wilsonovy ulice, 1927. Zdroj: SOkA Přerov.

než aby vzhledem k tomu, že byl stále majitelem, odhlásil svoji firmu a přenechal ji oběma svým synům. Ti podnik převzali v roce 1934 do svého vlastnictví a hned provedli úpravy v exteriéru. Ve Wilsonově ulici se jednalo o závod hlavní, v pasáži o pobočný. Dne 3. května 1939 zapsal Krajský soud v Olomouci do obchodního rejstříku veřejnou obchodní společnost František a Miloš Sum, cuk-

rárna-kavárna, Přerov s platností od 1. ledna 1939. V roce 1943 byla podle plánu arch. Ing. Aloise Pilce provedena nadstavba malířského ateliéru a sušárny ve dvorním traktu.

Na počátku nacistické okupace se Miloš Sum v roce 1939 zapojil zprvu do sokolského odboje a později do činnosti vojenské odbojové organizace Obrana národa. Spolupracoval s vedoucími



pracovníky uvedených odbojových skupin v Přerově, a to s Rudolfem Lukaščíkem, Františkem Skopalem a Karlem Rosmusem. Vyvíjel aktivity zejména na úseku zpravodajské a kurýrní činnosti, dále pak při přechovávání osob, které odcházely za hranice. Byl dále ve spojení s JUDr. Josefem Kocmanem z brněnské Zbrojovky a s řadou sokolských funkcionářů, zejména ze středomoravské oblasti. Nakonec byl zatčen gestapem 3. srpna 1940 pro odbojovou činnost ve skupině Obrana národa.

Nejprve byl vězněn v brněnských Sušilových kolejích, dále v Brně-Veveří v barácích Pod kaštany, ve věznici na Orlí, po převozu ve věznici Krajského soudu v Ostravě, pak v Olomouci a znovu v Brně v Kounicových kolejích, kde prožil obě stanná práva a popravu za heydrichiády. Díky činnosti v Sokole měl nastrádáno dost tělesné a duševní síly na zvládání krutých poměrů. Byl ale šťasten, když se mu v Sušilových kolejích podařilo sehnat tužku a papír a po ponižujících prosbách jeho manželky mu vedení věznice povolilo kreslit. Na Veveří v barácích Pod kaštany portrétoval spoluvězně, kreslil život v barácích a hrací karty, přičemž se mnoho listů podařilo manželce Růženě propašovat ven z vězení. V Ostravě mohl jen psát básně, až zase v Olomouci, kde byl zaměstnán v kuchyni, mohl opět kreslit.

V Kounicových kolejích v Brně se podařilo manželce teprve po dlouhých pokusech vymoci mu povolení kreslit. A téhož dne, kdy mu správce věznice Duba zakázal zvětšovat strážcům jejich fotografie, zasáhla osudová náhoda: gestapo potřebovalo kreslíře písma do své úřadovny na právnické fakultě brněnské univerzity. Vedle toho pomáhal při

Miloš Sum při zdobení dortů. Zdroj: SOKA Přerov.

fotografování vězňů a konal i práce na zahradách úředníků. Svou dovedností si získal respekt, vymohl i úlevy spoluvězňům. Kreslířská žeň z období druhé světové války čítala pět sloh, asi 420 listů. Šlo především o portréty, pak větší cykly, např. Cukrářský cyklus zobrazuje práci mistra i trampoty učedníka. V žaláři napsal i řadu básní, jejichž výbor vyšel s dvěma vlastními litografiemi pod názvem *Touhy v temnotách* k novému roku 1946 k uctění památky Huberta Sekery.

Dne 13. září 1942 byl z vězení propuštěn a vrátil se domů. Po válce byl Miloš Sum vyšetřován ohledně svého chování v době okupace, ale nebyl odsouzen.

Změna poměrů po únoru 1948 vedla oba bratry Sumovy k tomu, že dne 28. října 1949 podepsali prohlášení o tom, že dávají dnem 1. listopadu 1949 svoji živnost do klidu ve prospěch Ústředního konsumního a úsporného družstva BUDOUCNOST, zaps. spol. s r. o. v Prostějově. Miloš Sum zde zůstal jako vedoucí, později byl povolán na ústředí podniku v Olomouci, získal funkci kvalitáře a pracoval jako krajský inspektor až do roku 1961, kdy kvůli nemoci odešel do důchodu.

Miloš Sum byl výtvarně nadaný. Jeho dekorační smysl se projevil v práci, která byla jeho životním posláním. Brzy se stal význačným činitelem na poli uměleckého cukrářství a byl často povoláván, aby přednášel na odborných cukrářských kurzech v Přerově, Olomouci, Valašském Meziříčí. V posledních letech svého života vedl celostátní kurzy cukrářského umění pro družstevní sektor v Hronově a Plzni. Byl mnoho let odborným učitelem na cukrářských učňovských školách v Přerově, Olomouci a Holešově. Svými cukrářskými uměleckými výtvoři obeslal řadu výstav v Přerově, Praze, Olomouci, Litovli, Prostějově, Jeseníku a jinde.

Jako milovník umění šel obvyklou cestou, sbíral umělecké pohlednice a vytvořil si sbírku reprodukcí z uměleckých časopisů, pak začal fotografovat, z čehož vzniklo deset fotografických alb. Průběžně stále zdokonaloval svůj kreslířský výraz, hlavně v oboru užité grafiky. Na této cestě je patrný vliv, který na něj měl malíř a grafik Bohumil Krs, u něhož se učil nějaký čas po návratu z vojny. Uplatnil se jako dekoratér a řezbář, ale psal také verše a zaznamenával si, co viděl a prožil.

Bylo proto logické, že se stal v roce 1929 členem Klubu přátel umění v Přerově, byl aktivní mezi sběrateli a přáteli exlibris, pracoval ve Svazu čs. muzeí, Svazu moravských bibliofilů, Spolku divadelních ochotníků Tyl, kde navrhoval a realizoval mnoho divadelních výprav. V přátelském kruhu milovníků umění (Hubert Sekera, Bohumil Krs, bratři F. a K. Bartošovi, Vojtěch Chajda, Matěj Teichman) využívali jeho litografický talent k vydávání grafických listů a bibliofilských tisků ke sjezdům knihomilů.

Miloš Sum byl nesmírně pracovitý, pohotový a obětavý, účinně zasahoval do celé řady kulturních, osvětových a sokolských akcí v Přerově za první republiky. Prováděl dekorace sálů, výpravy divadelních her a šibřinkových akcí, navrhoval plakáty. Dále byl autorem exlibris, novoročenek, svatebních i reklamních oznámení, pozdravných adres, návrhů na prapory a knižní obálky, reklamních návrhů pro podnik, pozvánek na plesy, úmrtních oznámení, vývěsních skříněk. Kresbami vyzdobil Dagmařino království, knihu básní Aloise Vojkůvky. Svou sbírku grafiky, unikátní sbírku grafických linek (přes 3000), bohatou sbírku exlibris a další upravil do stejných formátů. Namaloval několik set obrazů různých velikostí, většinou

pastelem. Do poloviny roku 1959 vytvořil těchto děl přes 800.

Rád sportoval, přičemž vynikal v tenise a šachu. Brzo po návratu z legií byl povolán do cvičitelského sboru Sokola, kde byl činným nářadovým závodníkem, vedoucím družstva, krátkou dobu také vedoucím žactva, okrskovým náčelníkem, místonáčelníkem jednoty a v roce 1926 vedl přerovskou jednotu na IX. slet do Prahy jako náčelník. Téměř po celou dobu mezi dvěma válkami byl členem výboru přerovské jednoty, několik let jejím archivářem, v letech 1945 a 1946 místostarostou. Pracoval v loutkovém divadle, v dramatickém odboru, v odboru zábavním, ve sboru vzdělávacím a v mnoha jiných.

Byl spoluzakladatelem nového tenisového oddílu a šachového odboru. V obou těchto odvětvích zastával po nějakou dobu předsednickou činnost. Bylo málo podniků v jednotě, při nichž by se nezapojil do výzdoby sálu nebo budovy, neprovedl plakát, scénickou úpravu, dekorace na šibřinky. Připravoval různé scény jak textově, tak i výpravně, účastnil se režijně při masových podnicích na stadionu, instaloval výstavy, navrhoval a prováděl různé pozvánky,

brožury, adresy, diplomy, upomínkové listy apod., aranžoval živé obrazy, průvody a měl podíl na celé řadě dalších podniků.

Jeho činnost v Československé obci legionářské se realizovala převážně po výtvarné stránce. Stal se členem výboru a v jednotě zanedlouho jeho příčiněním zřídili vzdělávací kroužek a celou činnost podstatně změnili, prohloubili a postavili na kulturnější základy. Byl ustaven pěvecký kroužek, pak šachový, a největší úsilí věnoval Miloš Sum legionářskému muzeu. Podařilo se mu sestavit muzejní odbor jako samosprávný celek a úsilím tří členů – Oldřicha Poura, Stanislava Wiedermana a jeho samého – byly získány subvence od města Přerova a na zámku, kde bylo sídlo městského muzea, byly opatřeny vhodné místnosti pro legionářské sbírky. Po mnohaleté trpělivé a houževnaté práci se podařilo vybudovat legionářské muzeum tak, že bylo jedním z největších na Moravě s nejbohatšími sbírkami jak zbraní, tak i listinným materiálem, mezi nímž bylo mnoho vzácných unikátů. Pěčí kulturního kroužku při ČOL vydala jednotu několik knížek, které všechny ilustroval a upravoval.

Miloš Sum zemřel 1. března 1966 v Přerově.

Jiří Lapáček (* 1960) vystudoval historii na Filozofické fakultě UP v Olomouci. Zabývá se regionální historií, je spoluautorem dějin obcí přerovského okresu. Redakčně připravuje *Sborník Státního okresního archivu Přerov*.

» j.lapacek@pr.archives.cz

Svatební hanácký koláč

HANA HOLÁSKOVÁ

Hanou charakterizuje od poloviny 19. století ekonomická stabilita a emancipace selského stavu. V těchto nížinách je velmi úrodná půda, černozem, která zajišťovala vynikající podmínky pro zemědělskou činnost. Na polích se dařilo všem druhům obilí, pěstoval se zde mák a řepa. Mírné klima vytvořilo na Hané ideální podmínky pro sadarství – pěstování jablek, hrušek, švestek, rybízů a dalšího ovoce. Nové hospodářské postupy zajistily území nebývalou prosperitu.

Selská kuchyně na Hané byla na vyšší úrovni než v ostatních oblastech na Moravě. Měla pověst, že je „dolem na máslo a sádlo“. O různých svátcích se vyrábělo pečivo konkrétních ustálených tvarů. Jak pečivo vypadalo, máme doloženo z historických dokladů poslední třetiny 19. století. Typickým pečivem byly makovníky, bábovky, trdelníky, vdolky, ostrožky, skládance, koblihy, boží milosti, stříhánky, křupance, pégný aj. Hojnost přírodní inspirace se promítla do výroby pečiva rozmanitých tvarů. Například na Prostějovsku a Olomoucku se staly oblíbeným pečivem „prstké“, též „kokrháče“ a „kukyrháké“. Dělal se

z vyváleného těsta vykrajováním a tvoří nejrůznější tvary.

Svatba na Hané se považovala za nejdůležitější událost v životě muže a ženy. Selská svatba byla nejen příležitostí k oslavě význačné rodinné události, ale také měřítkem zámožnosti rodiny. Patřila mezi nejvýznamnější události v obci a zúčastnila se jí téměř celá vesnice. Sňatek se nesměl uzavírat v adventu a půstu, jelikož to odporovalo církevnímu řádu. Podle lidové pověry nebylo dobré, aby se manželství uzavíralo v měsíci květnu (svatba v máji, do roka máry). Také práce na poli zabraňovala tomu, aby se svatby konaly v čase těmto pracím určeném. Nejčastěji se tedy uzavíralo manželství po žních a v době masopustu před zahájením polních prací.

Pečivo ve svatebním ceremoniálu hrálo významnou roli. Svatební pohoštění nebylo jednoduchou záležitostí a připravovalo se velmi okázalým způsobem. Tradiční svatba na hanácké vesnici trvala minimálně tři, obvykle však sedm dní. Vrcholem kuchařského umění hanácké hospodyně, zároveň i jejího cukrářského umění, byl svatební hanácký



Svatební hanácký koláč z Národopisné slavnosti v roce 1929, rekonstrukce pečivové části, výzdoba původní. Zdroj: všechna foto MGP.

koláč, hanácký svatební stromek nebo tzv. nevěstinský koláč. Tento symbolický strom života měl velmi specifickou podobu. Podle místních zvyků se odlišoval vlastní výrobou i teritoriálním vymezením podle farnosti. Výzdoba koláče se lišila vesnice od vesnice.



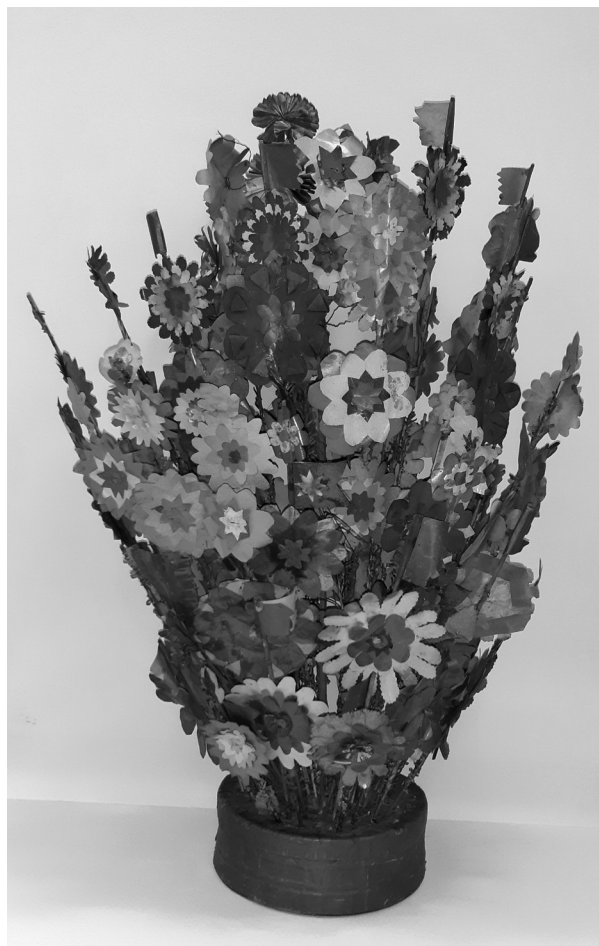
Svatební hanácký koláč, rekonstrukce provedená v roce 1986. Po konzultaci s EÚ MM v Brně provedena rekonstrukce s původní výzdobou.

V každém případě velký nevěstinský koláč představoval dominantní prvek hanácké svatby, který se řadí mezi obřadní pečivo. Svatební koláč představoval mnohvrstevnou symboliku – hojnost, štedrost a plodnost. Složitou přípravu svatebního koláče měla



Svatební hanácký stromek na svatby v Bedihošti a Kostelci v roce 1935, rekonstrukce pečivové části, výzdoba původní.

na starosti kmotra nevěsty. Na výrobě koláče pracovala několik dní i se svými pomocnicemi. Hanácký svatební koláč a hanácký svatební stromek nedovedl upéci a sestavit každý, tyto dovednosti ovládalo jen několik žen ve vesnici.



Svatební hanácký stromek, první třetina 20. století, nahrazena pečivová část, výzdoba původní.

Základ koláče tvořila velká kulatá buchta, do které se napichovaly tyčky. Buchta byla často tak objemná, že se kvůli ní musela vybourat i dvířka od chlebové pece nebo se stavěla nová pec venkovní. V horní části tyčky se umísťovala figurka

z vykrajovaného těsta – prstky (kukyryháky). Pokud se jednalo o hanácký svatební koláč s pečenou výzdobou upevněnou na dřívkách, tak prstky tvořily základní prvek. Uprostřed koláče na nejdelším dřívku uprostřed buchtý se obvykle zapichoval jako symbol lásky slavík. Kolem něj dokola se na kratších dřívkách usazovalo postupně pod sebou na následujících patrech asi 300 až 500 ptáčků nebo jiných zvířat tak, aby vzniklý celek tvořil vysoký homolovitý tvar. Koláč mohl být ozdoben kromě oblíbených ptáčků podle místní zvyklosti i jinými druhy stylizovaných zvířat – kohouty, srnami, jeleny aj. Nedílnou součástí výzdoby pečené složky tvořily nejrůznější obrázky, barevné pentle, sušené ovoce, růže, zrcátka a panenky. Na koláč tohoto typu se spotřebovalo až 35 kilogramů mouky.

Další regionální variantu koláče představoval hanácký svatební stromek. Základ tvořila opět obrovská buchta, avšak zapíchnuté tyčky do buchty již neobsahovaly pečenou složku, ale pouze

papírovou výzdobu z květin, ptáčků a praporků. Papírové ozdoby tvořily rozmanité růžice a hvězdice vystřihované z lesklého barevného papíru. V pozdějším období se používal papír barevný a lesklý jen z jedné strany. Zadní strana dekoru zůstávala v přírodní barevnosti papíru. Základní tvar květinového ornamentu tvořily osmicípé nebo šestnáctícípé růžice. Poskládaný a svinutý papír se důmyslně prostříhal. Vzniklé květinové dekorace se navrstvily na sebe a celé zdobení se upevňovalo k tyčce pomocí drátku. Doplnující výzdobu stromku opět tvořily barevné stužky, obrázky a sušené ovoce. Aranžmá koláče nebylo nahodilé, ale sjednocovalo je množství symboliky. Z těsta upečené korále, zavěšené po obvodu spodní části koláče, vyjadřovaly pevnost manželského svazku. Bohatá výzdoba měla zajistit plodnost. Po skončení svatby se buchta rozkrájela a spolu s výzdobou na hůlkách se rozdala svatebním hostům do výslužky. Darovaná část koláče sloužila proto i jako magický prostředek.

Hana Holásková (* 1971) vystudovala uměnovědná studia na Masarykově univerzitě v Brně. Od roku 2022 pracuje jako etnografka v prostějovském muzeu. Je autorkou nebo spoluautorkou národopisných výstav a odborně se věnuje lidovému výtvarnému umění a keramice z oblasti Moravy.

» hholaskova@muzeumpv.cz

Vzestup a pád rodiny Martina Primuse

MICHAELA KOKOJANOVÁ

Téma tohoto čísla vyvolalo bezmála tři desetiletí starou vzpomínku: podvečer pozdního léta v prostějovské muzejní pracovně. Ruch všedního dne zvolna střídá vlahé ticho. Ideální klima pro nerušenou soustředěnou práci. Vytoužený poklid však náhle přerhl zvonek „zdola“. Před dveřmi přešlapují dva muži. Evidentně právě odložili krumpáč a lopatu a vyměnili je za nález, který je znejistil. Lidské kosti. Našli je při skrývce zemině vedle (sdělení provází výmluvný pohyb rukou). *„A v rohu je tam divná díra.“*

Ospalá letargie vmžiku tatam! Svědomití nalezcí pracovali ve farské zahrádce u kostela Povýšení sv. Kříže, kde do josefínských reforem býval „římský krchov“ určený „lepšími lidem“. Upozornila snad na sebe opět stavbička, znovuobjevená naposledy při bourání staré besídky roku 1916 a brzy poté znovu starostmi válečných let zasunutá do zapomnění?

Očekávání nevyšlo naprázdno – vědět o sobě opravdu dala doba pernštejnská, roli iniciátora převzala klenutá rodinná hrobka, objekt známý ze zahrady smutku renesanční Itálie, za Alpami ale možná ojedinělý. V Prostějově měl od počátku osmdesátých

let 16. století chránit posmrtný klid příslušníků zdejší větve rodu Primusů. Se stopami jejich snah či důsledky jejich činů se setká snad každý, kdo se dotkne 16. století, renesance a humanismu v Prostějově. Bývají to setkání poučná, inspirativní, budící obdiv...

Když uherskobrodský rodák Martin Primus (cca 1521–1582) kupoval roku 1556 za 1200 zlatých na splátky jeden z nejvýstavnějších domů na prostějovském Rynku, zvaný Panský (později též Onšův, dnes náměstí T. G. Masaryka č. 24), zaručilo se za dodržení smluvních podmínek sedmadvacet patricijů. Už tehdy se tedy těšil velmi slušnému renomé u špiček místní elity! Kolik času k vybudování své pozice potřeboval a zda tento čas už trávil v Prostějově, netušíme. Nelze vyloučit, že ho do přízně měšťanů doporučila známost Primusů v protestantských kruzích – Prostějov díky tolerantní vrchnosti obývala mimořádně pestrá náboženská směsice, ale nekatolíci převažovali a hlavní slovo v obci patřilo jim.

Nápad usadit se v prosperujícím a v mnoha směrech protežovaném rezidenčním městě pánů z Pernštejna (vládli zde v letech 1494–1597) perspektivnímu kupci, nebo jak on sám sebe

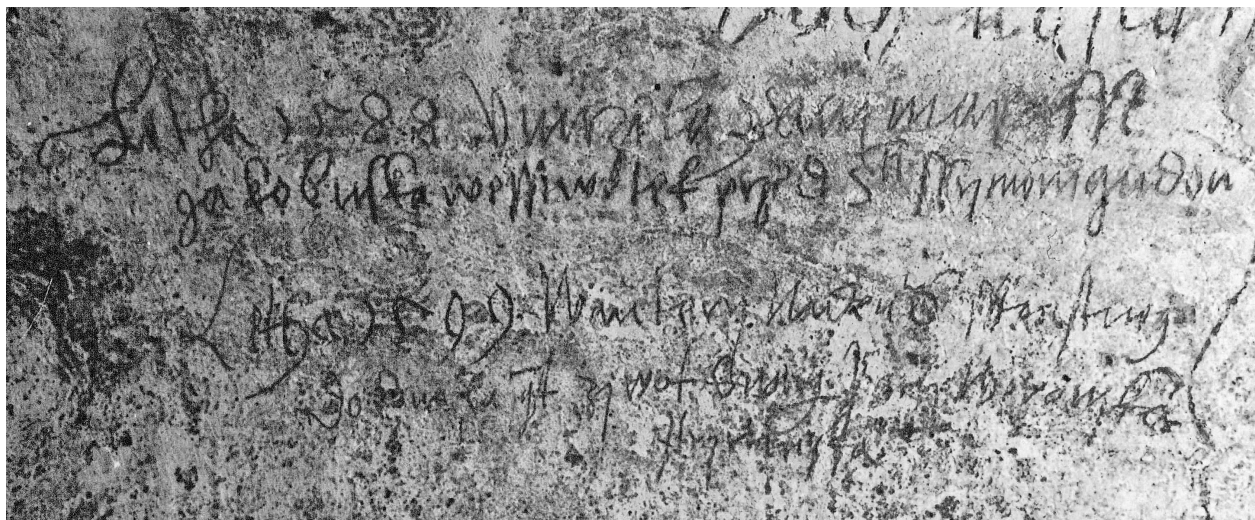
nazýval – kramáři, sotva vnukla pouhá náhoda. Nesporně šlo o důsledek chladného kalkulu, podloženého přehledem a zkušenostmi. V uvedeném domě otevřel kupecký krám zaměřený na sortiment luxusnější povahy: zboží domácí i osadnické, hedvábí, nizozemská sukna, italské polobavlněné látky a jemná plátna, zboží železné a materialistické.

Ani brzké úspěchy jak v podnikání, tak v životě společenském nelze považovat za nahodilé – vedle osobnostních rysů Martinových k nim určitě přispěla všestranná příprava v mládí. Řídil ji jeho otec, městský písař Uherského Brodu Pavel Primus, horlivý luterán. Výchovu založenou na křesťanských morálních zásadách, uplatňovaných zřejmě důsledně, ale přirozeně, neformálně a citlivě, a vzdělání reflektující rozvoj racionálního myšlení završil několikaletý pobyt na zkušené v cizině. Talentovaný mladík dokázal přijmout vše, co se mu nabízelo.

Rozšiřoval svůj přehled, doplňoval praktické zkušenosti, navazoval užitečné kontakty. Neopomíjel ani známosti v kulturní sféře, zvláště v humanistickém okruhu vzdělců a literátů. Do Prostějova přišel jako hotová osobnost, v níž místní komunita získala v mnoha směrech žádoucí a vítanou posilu.

Leč paní Štěstěna nepostihovala svou vrtkavostí jen mocné Pernštejny (ti si realitu připomínali i obrazem *Fortuna volubilis* v rytířském sále pardubického zámku), stejně „spravedlivě“ nadělovala i jejich poddaným. Obchodní iniciativy mladého Primuse se brzy začaly náležitě zúročovat. Již po třech letech svůj majetek rozhojnil o statek na Újezdě a půl lánu rolí u Drozdovic, a to za hotové! Později získal ještě vinohrady v Držovské hoře.

Jenže v soukromém životě pohoda citelně kolísala. První manželka skonala kolem roku 1560, patrně hodně mladá. Děti asi neměli, nebo odešly



Hrobka Martina Primuse, jižní stěna, detail pohřebních nápisů jeho nejstarší dcery Maruše († 1588) a druhé manželky Veroniky († 1599). Foto: Jan Pospíšil.



Hrobka Martina Primuse byla zničena pravděpodobně již za rekatolizačních zásahů v 17. století. Ve východní části jižní a severní stěny najdeme výklenky pro zachycení már, dobře zřetelné, i když částečně poškozené. Foto: Jan Pospíšil.

dřív než jejich matka. Druhý sňatek Martin uzavřel roku 1564 „z rozumu“ – upevnil jím své pozice v obci i ve světě obchodu. Veronika (Fronka), rozená Klinkenwegová, vdova po kupci Eliášovi Zichovi, majiteli domu U Zlaté studny (dnes nám. T. G. Masaryka č. 21), přinášela do manželství nové možnosti prosperity, mj. kontakt na svého nevlastního otce, brněnského velkokupce Bernarda Neuhausera. V červenci ženich prodal za 1 250 zlatých Panský dům. V listopadu koupil od městské rady (Verončina poručníka) za 1 500 zlatých dům prvního manžela své ženy. Majetek i rodina se v dalších letech

utěšeně rozrůstaly – ke čtyřem Zychovým dcerám přibýly další čtyři (Maruše, Judita, Justina, Anna) a jediný syn Pavel.

Zdatný otec „sdruženého“ rodu si už mohl dovolit najímat zaměstnance – vedle příručích zaměstnával také písaře. Obchodoval doma i v cizině – v Itálii, Uhrách, pravidelné spojení udržoval s Vídní a také s Norimberkem. Velký mosazný svícen, který daroval kostelu, objednal v posledně zmíněném městě. Bez problémů půjčoval vysoké částky panstvu. Při službách obci se stále výrazněji prosazoval jako talentovaný politik a diplomat.

Kramář Martin nikdy nesklouzl na pozici omezeného skrblika. Již od dob studií ho přitahovalo psané slovo. Sám sice aktivní latiník nebyl, a v oficiálním výčtu českých humanistů se s jeho jménem nesetkáváme, ale pokoušel se o odbornou tvorbu, minimálně o překlady. Z němčiny do češtiny údajně převedl *Třináctero kázání o umučení našeho milého Pána Krista*.

Dnes lze bohužel už jen z náhodných písemných zmínek vyčíst též aktivní zájem o architekturu a životní prostředí. Své domy upravoval a modernizoval v duchu renesančních pravidel. V kontextu prostě-



jovských měšťanských staveb nepředstavovala ojedinělý počín jen zmíněná hrobka, ale například také renesanční arkády vybudované na třech stranách nádvoří domu U Zlaté studny. Za jeho purkmistrování došlo ke kompletní přestavbě městského špitálu – zde patrně souznělo sociální citění, vnímané jako nepsaná povinnost, se zaujetím pro prezentaci velkorysosti správy města.

Narůstající jmění mu umožňovalo rozvíjet různorodé kulturní potřeby k vlastnímu i obecnému prospěchu a zušlechťovat je stálým stykem s evropskými duchovními centry. Patřil k uznávaným iniciátorům a tvůrcům humanistického klimatu v Prostějově. Dočkal se dokonce nestranného zasluženého holdu: Jan Hynconius mu věnoval báseň *O Zmrtvýchvstání Kristově* (1576).

Současníci ale vnímali též Martinův neochvějný mravní základ – ponechme stranou, do jaké míry někteří ze sousedů nadšeně. Úctu, které se těšil u většiny, zvětčily „*Pamětní knihy*“ založené městským písařem Janem Bělkovským z Ronšova. Nutno dodat, že dílo vznikalo až po Primusově úmrtí. Podezření, že snad velebený osobně vedl ruku písařovu, tedy odpadá. Pan Martin nepochybně patřil k oněm „*poctivejm, dobrejm, pobožnejm mužům, věrnejm milovníkům dobrého řádu a spravedlnosti, obyvatelům tohoto města*“, kterým kronikář dílo v předmluvě věnoval.

Bělkovský vysoce ocenil a podrobně popsal Martinovo promyšlené veřejné vystoupení v duchu hesla „*padni, komu padni*“: Na prostějovské radnici zaručeně již řadu let zrál nebezpečný, a přitom citlivý

První z domů Martina Primuse v Prostějově (dnes náměstí T. G. Masaryka č. 24) zdobí portál, kterým se v jeho době ještě vcházelo do zámku Jana Bohatého z Pernštejna. Zdroj: foto převzato z internetu.

problém. Zasvěcené kruhy o něm povědomí mít musely, ale nikdo se neodvažoval vystavit se jednak nelibosti viníků, jednak nevyzpytatelné reakci sousedů. Náš protagonista navíc, aby znemožnil další utulávání záležitosti, vědomě obětoval kýžene vyznění slavnostního okamžiku pro něj osobně, pro jeho rodinu i pro celou městskou obec významného. Když měl v sobotu 5. listopadu 1580 nastoupit do úřadu předního purkmistra, odmítl vstoupit do radnice a přijmout klíče od budovy, dokud se neprovede revize stavu sirotčích a purkrechtních peněz. Zjištěný schodek nejspíš překvapil i jeho samotného. V městské pokladnici se místo očekávaných 19883 rýnských 17 grošů 6 1/2 denáru našlo jen 5358 rýnských 3 groše „a více nic“. Chabá výmluva, že situaci způsobila vzájemná důvěra osob zodpovědných za řádné vedení obecní hotovosti, pokladnu si konšelé v rozporu s pravidly předávali bez kontroly, nikoho nepřesvědčila. Riziko, že se viníkům podaří „nedopatření“ odsunout do ztracena, se díky poctivosti, prozíravosti a odvaze nastupujícího purkmistra podařilo zažehnat. Zvlášť když řečený nadále pečlivě dbal, aby načatá náprava zdárně pokračovala.

V té době se ale, bezpochyby i v důsledku stresu, jenž na něj útočil nejen ve veřejné sféře, ale i v rodinném životě, začalo nápadně horšit Martinovo zdraví. Již rok po odhalení manka se u vědomí „proměnlivosti a nestálosti“ života, „v kterémžto nic jistějšího se nenachází jako smrt a nic nejistějšího jako hodina smrti“, rozhodl za účasti svědků vlastnoručně sepsat závěť. Testament, formou i obsahem působivé literární dílko, příklad dokonalého racionálního zúčtování, prezentuje pozoruhodný doklad uvažování měšťana-humanisty.

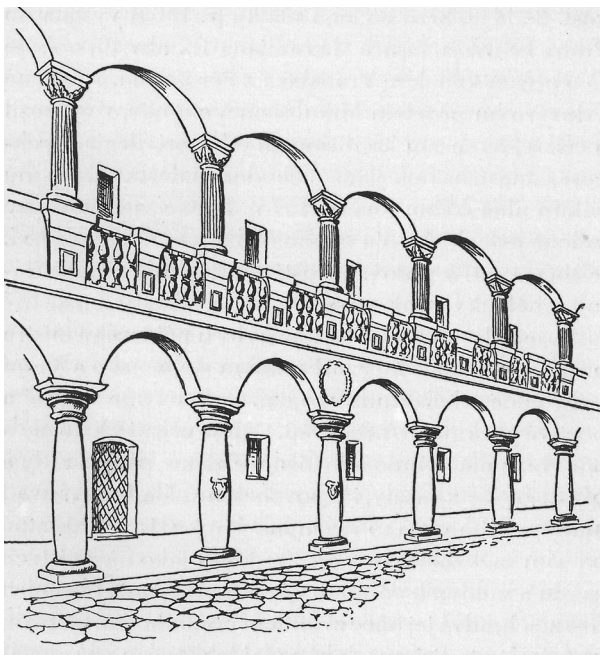
Zůstavitel se v něm projevil jako velkorysý systematick s dokonalým přehledem o výtěžcích svého



Štěstěna vrtkavá, nástěnná malba v rytířském sále pernštejnského zámku v Pardubicích. Zdroj: foto převzato z internetu.

hospodaření. Zodpovědně a pečlivě vyhodnotil všechny eventuality, které by při dělení jeho obrovského majetku mohly nastat a poškodit rodinu a vztahy v ní – o zálučnostech lidské povahy si zjevně plané iluze nedělal.

Neopomněl ani záležitosti, jež by v čase mu vymezeném nemusel stihnout vyřídit a způsobit tak škody svým obchodním partnerům, věřitelům nebo dalším stranám, například řemeslníkům. Kromě posledně uvedených, kteří zřejmě odváděli dílo



Renesanční arkády, jimiž Martin Primus doplnil svůj druhý dům, zvaný U Zlaté studny (dnes nám. T. G. Masaryka č. 21), perokresba Antonína Kameníka. Zdroj: převzato z publikace Kühndel, Jan. *Dům U Zlaté studny*. Prostějov 1934.

na dobré slovo, měl všechny položky evidované ve svých záznamech. V odkazu nezapomněl na chudé, a to ani na chudé ve svém rodišti. A protože rozkvět obce, jež se mu stala domovem, spojoval vždy s obchodem a se zajištěním obchodních cest, nechybí v posledním pořízení příspěvek na jejich opravy.

Svoje vlastní pohledávky v závěti pro jejich množství nerozváděl. Odkazuje na dvě abecedně řazená „registra šuldbrifů“ a na „škatuli“, do níž uložil dlužní úpisy a cedule židovské spolu s listinou na dva tisíce zlatých zapůjčených vrchnosti. Vedl si též zápisy o stavu nemovitého majetku, zde ale žá-

dal, aby tyto položky byly srovnány se záznamy na úřadě. Dále požaduje, aby po jeho odchodu provedli oficiální inventuru jeho movitého majetku a peněžní hotovosti.

Největší prostor věnoval vypořádání uvnitř rodiny. Z formulací textu je znát, že svou manželku Veroniku – zásadně ji jmenuje Fronka – chová ve velké úctě a důvěřuje jejím schopnostem. Označil ji jako poručníci nezletilých a mocnou hospodyni na všem statku. Její podíl na dědictví obsahuje mnohé „polepšené“ položky. Ve vztahu k dětem vycházel z přesvědčení, že „každý otec tu moc má jednomu více nežli druhému poručiti“, ale zdá se, že se snažil o maximální spravedlivost. Každému členovi přesně určil jeho podíl. Je až s podivem, do jakých detailů připravil jednotlivé položky k převzetí. Každý díl „stříbra a klinotů“ opatřil „cedulkou“ a zapečetil. Nezletilému Pavlovi jeho podíl uložil do uzamčené a zapečetěné truhlice a do doby plnoletosti svěřil „pánům starším k věrné ruce na rathauz“ (jeho důvěru v solidnost a moc úřadu prodělané martyrium s mankem tedy nenarušilo). Lpí na tom, že majetek má zůstat v pokrevní části rodu. Pokud by některý z jeho osamostatněných potomků skonal bezdětek, má se jeho podíl rozdělit mezi ostatní ratolesti. Slušnou částkou obmyslel i manželčiny dcery z prvního manželství.

Zatímco fatální nesnáze profesní a služební závět nereflektuje, trauma ze selhání v nejužší rodině rezolutně akcentuje. Ohledně povinností dětí a práv rodičů se zůstavitel projevil jako zavilý stoupenec patriarchálních názorů. Ani blízkost smrti ho nepřiměla, aby zcela prominul dceři neposlušnost. Proč nesouhlasil se svazkem patnáctileté Maruše s Jakubem Sixtem Čáslavským, učitelem městské školy, se už asi nedovíme. Ženich vynikal řadou žádoucích

vlastností, a navíc šlo o známého a uznávaného humanistu, jehož schopnosti slibovaly rozšířit věhlas a čest rodu. Vítězila nad vším pověst bohéma, kterou si humanisté s oblibou pěstovali? Primus sice nevyužil svého práva, dceru nevydělil, ale nezapomínal: „... bez vůle mé se vdala a takovým vdáváním svévolným na srdci mém i na zdraví urazila a věku mého ukrátila,“ horlí nemilosrdně.

Skonal pouhé čtyři měsíce po sepsání dokumentu, v neděli 18. března 1582. Humanistickou latinou oplakal jeho odchod z tohoto světa nevítaný zeť. Ze sdělení kronikáře se dovídáme, že pohřeb se konal následující čtvrtek. Zda pan Martin spočinul v hrobce, jež otevřela tyto řádky, písař nezmínil. Mezi zčásti velmi poškozenými pohřebními nápisy se jeho jméno identifikovat nepodařilo.

Paní Fronka manželovu důvěru nezklamala. Přesto, že na ni spadla veliká zodpovědnost, o dalším sňatku, který by jí usnadnil nezáviděníhodné postavení, neuvažovala. Projevila se jako schopná, cílevědomá, silná žena. Svědomitě vychovávala nezletilé dcery; synu Pavlovi nejen podržela dědictví v úplnosti, umožnila mu též odpovídající vzdělání (dochoval se záznam o zápise ve Vitenberku) a patrně mu vedla domácnost ještě po roce 1588, kdy dosáhl plnoletosti a navázal na otcovy úspěchy. Muže následovala na věčnost po sedmnácti letech, roku 1599.

V té době se už jediný mužský potomek prostějovské větve rodu Pavel (cca 1570–1617) dávno těšil stejné pověsti jako jeho zvěčnělý otec. Převzal jeho podnikání, zapojil se do života obce. V některých ohledech však zaujímal „modernější“ postoje. Nesdílel například tátův postoj k manželovi své nejstarší sestry Maruše, po sňatku radnímu písaři Jakubu Sixtovi. Naopak, mezi oběma muži vzniklo přátel-



Společný erb Sixtů a Primusů ze Zvířetína. Měděný žeton Pavla Primuse. Zdroj: převzato z publikace Kühndel, Jan. *Dům U Zlaté studny*. Prostějov 1934.

ství, které se s léty dál prohlubovalo. Nepřetrhl je ani Sixtův návrat do Čáslavi po manželčině předčasné smrti († 1588).

Roli jistě sehrávaly společné kulturní zájmy, v nichž nezastupitelnou roli hrálo napojení na psavou společnost humanistů. Ti s oblibou glosovali každou událost v okruhu svých příznivců, nebo jim alespoň dedikovali svá díla. Pavel se v nich jako adresát objevoval tak často, že se výčet vymyká možností tohoto příspěvku. Díky jejich někdy až klevetivým spiskům známe trauma Pavlova bytí, které na léta ovlivnilo jeho soukromý život. Když pobýval roku 1587 na obchodní cestě v Benátkách,

provádala se jeho snoubenka za jiného. Zdrčený mladík s dalším sňatkem nespěchal – oženil se až roku 1601 s Dorotou, jedinou dcerou Adama Čechtického z Kranichfeldu, což humanistům opět neuniklo.

Krátce nato vstoupil do života Sixtů a díky vzájemným sympatiím potažmo i do života Pavlova, prvek, který by možná „pohnul“ i s názory kdysi tak zavilého nebožtíka otce. Čáslavský soused Václav Šícha, bratr matky sourozenců Sixtových, získal za zásluhy v bojích proti Turkům roku 1556 predikát s přídomkem ze Zvěřinky. Když v prvních letech 17. století hrdina bez přímých dědiců skonal, nabyli jeho majetek i znak s pozměněným přídomkem ze Zvířetína jeho synovci. V době příprav své nobilitace pak Jakub Sixtus neváhal využít přízně císaře a požádal o rozšíření strýcova znaku a predikátu též na Pavla Primuse. Humanistický okruh povýšení svých příznivců spokojeně kvitoval – událost oslavily verše Ondřeje Rochocia z Rochicperku a Adama Sixta. Zadosťučnění v prostějovské společnosti lze rovněž předpokládat.

Prostějovský erbovní měšťan ze Zvířetína uplatnil svůj erb minimálně na dvou pamětních

mincích: První připomíná jeho sňatek s Dorotou. Ženichův erb se zde skví ve společnosti erbu tchánova. Opis erbu na měděném žetonu – „PAWEL•PRIMUS•Z•ZWIRZETINA•SOBIE•A•DIE-DICZUM•SWYM•“, stejně jako jeho osobní heslo „Vivo Deo et proximo“ (Žiji pro Boha a bližního), dýchají nadějami v nové jistoty, jež na počátku 17. století slibovalo stabilizované společenské postavení i rodinné zázemí zadavatele. Bohužel potměšilá náhoda či osud si dopřály jen kratičkou mezihru, zmar už měly schystán pro všechny. Jediný Pavlův syn Jan se nedožil půldruhého roku, manželka Dorota zesnula ani ne třicetiletá. Pavel ještě roku 1615 jako primátor stál v čele města, 23. května 1617 o něm Václav Stephanus píše jako o mrtvém.

Jediná pozůstalá, Pavlova dcera Dorota, musela jako protestantka v roce 1628 emigrovat a její stopy zahladila třicetiletá válka. Spočinout po boku svých příbuzných v luxusní renesanční hrobce, zbudované na pokyn jejího děda Volfem Vlachem, jí dopřáno nebylo. Příběh prostějovských Primusů, schopných obchodníků, reprezentantů městské rady, mecenášů, vzdělaných ctitelů a širitelů humanismu se uzavřel.

Michaela Kokojanová (* 1953) absolvovala obory výchova a vzdělávání dospělých – teorie kultury – historie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Před odchodem do důchodu působila jako historik starších dějin v Muzeu a galerii v Prostějově. Zabývá se regionální historií, zejména dějinami každodennosti v období od 16. do 19. století.

» m.kokojanova@seznam.cz

Taneční a maškarní zábavy v Prostějově

KAREL TABERY

Taneční a plesové zábavy mají na Moravě dlouhou tradici. Zdejší tanečníci a muzikanti jezdí pravidelně i do Prahy, aby jejím obyvatelům předvedli, jak dobře se dokáží v kole točit, bavit a veselit. A návštěvníci z metropole přicházejí na *Moravský ples* obdivovat nejen pestrost jejich tanečních kostýmů a krojů, ale rádi si také zatančí v rytmu cimbálové muziky a ochutnají moravské víno nebo slivovici. *Moravský ples* se v Praze koná každoročně od roku 1956. Z Obecního domu se v roce 1996 přemístil do Národního domu na Smíchově a v posledních letech je na Žofíně. Zpráva o jeho konání se ale objevila už v roce 1920. Pořadatelé jsou Slovácký krúžek v Praze, Hanáci – spolek rodáků a přátel Hané v Praze a Valašský krúžek v Praze.

V Prostějově se uskutečňují plesy každým rokem v sálech Národního domu, dříve též v Sokolovně, v Dělnickém domě i jinde. Několik zdejších generací učila tančit známá dvojice manželů Jirotkových. Na jejich kurzy, které probíhaly



Maškarní foto. Foto: Václav Ševčík.

v aule gymnázia, dodnes rád vzpomínám. Spolu se mnou se tu s tancem a společenským chováním seznamoval i značný počet mých tehdejších spolužaček a spolužáků. O rozšíření tance v Prostějově se zasloužila také Eva Flašarová, později v tom pokračovali Jiří Šindler, Jiří Hubený a další. Na oblíbené taneční čaje se chodívalo do Sokolovny, řada spolků a organizací v minulosti pořádala, a i dnes nabízí řadu plesů, karnevalů a zábav. Na některých z nich se dříve výrazně uplatňoval i hanácký folklor, další se konaly ve znamení rozmanitých kostýmů a masek. Mnozí z tanečníků se chodili na památku zvěčnit také k fotografovi.

Do ateliéru Ševčík, jak stojí na jednom z dochovaných reklamních panelů z 30. let, se mohli dostavit kdykoliv, s ohlášením i večer. Na mnoha snímcích poutají dodnes pozornost nejen jejich vysoké paruky, vějíře z pštosích per a nápadité masky, ale též umně zhotovené kostýmy, pro něž byla častou inspirací fauna, flóra nebo módní vzory z různých zemí a historických období. K oblíbeným tanečním zábavám patřily rovněž šibřinky, jejichž název zavedl pro sokolské maškarní plesy už Jindřich Fügner. Šibřinky měly předem stanovený ráz, podle něhož se řídil nejen výběr masek, ale i výzdoba sálu, na kterou byla vypisována dokonce soutěž. O jejich zaměření leccos napovídají už samotné jejich názvy:



Masky z prostějovských zábav. Foto: Václav Ševčík.



Šibřinky 1933. Foto: Václav Ševčík.

Veselá noc u vodníka (1924), Slavnosti na ratibořském zámku (1925), V říši loutek (1926), Za divadelní oponou (1927), Černá a bílá (1928), V kinoateliéru (1929), Pohádka máje (1930), Karneval v uměleckém ateliéru (1931), Noční výlet na Mars (1933), V manéži (1934), V křišťálovém paláci (1935), V zeleném království (1936), Letadlem a rádiem do celého světa (1937), V sadě bizarních květů (1938), Přijde jaro přijde (1939), Rozkvetou se luhy, rozkvetou se háj (1946), Sen v měsíční noci (1947), Pod stříbrnou pavučinou (1948), V jasu letícího času (1949), Štěstí vstříc (1949). Václav

Ševčík svým aparátem výzdobu sokolských šibřinek nejen pravidelně dokumentoval, v roce 1946 se na ní i sám výtvarně podílel. Po zrušení Sokola se tradice šibřinek (po nichž se obvykle konaly následující den ve stejných dekoracích ještě dětské šibřinky) po několik let ještě udržovala, poté však zanikla. Nakrátko byla obnovena v druhé polovině 60. let, k dalším pokusům o její znovuoživení došlo opět na začátku nového tisíciletí.

Plesové snímky Václava Ševčíka a dalších prostějovských fotografů, návrhy výzdob Robert

Holzera i různé taneční doplňky, které jsou uloženy v prostějovském okresním archivu, poskytují výmluvné svědectví o tom, jak se obyvatelé města Prostějova v minulosti uměli bavit. Jsou také dokladem pozoruhodné zručnosti mnoha místních švadlen i bohaté fantazie tvůrců masek a dekorací. Zajímavý pohled do historie odívání a akcí spojených s tancem nabídla výstava *Plesová móda XX. století*, kterou uspořádal SOkA ve své budově na Svatoplukově ulici v roce 2012. Na

její vernisáži bylo předvedeno i několik ukázek dobových tanců v podání současných tanečníků a její návštěvníci zde mohli zhlédnout nejen četné plakáty, fotografie, taneční pořádky a obětinky dokumentující organizaci plesů, výzdobu sálů a módní proměny tanečních úborů, ale i množství doplňků, vějířů, rukaviček a kabelek našich maminek a babiček, které k plesové výbavě nerozlučně patřily a mají s odstupem času též své nepochybné kouzlo.

Karel Tabery (* 1951) se narodil v Prostějově. Po studiích srovnávací literatury, francouzštiny a filmové vědy na FF UK v Praze pracoval jako filmový historik ve Filmovém archivu (1974–1982) a opět (1993–1996) po návratu z dlouhodobého pobytu v zahraničí. Poté přednášel filmovou historii na KTDDU UP v Olomouci, kde se habilitoval (2002), a francouzskou literaturu na FF OU v Ostravě. Publikoval řadu studií, knih a překladů, editoval Plažewského Dějiny filmu a uspořádal v Prostějově několik fotografických výstav.

» tabery.k@email.cz

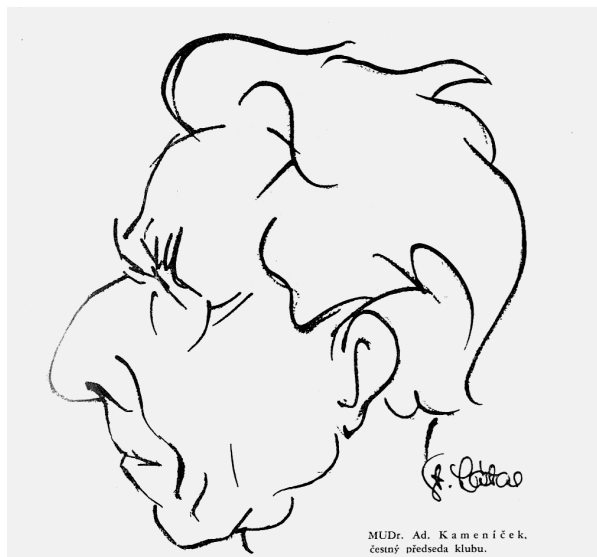
Adolf Kameníček, doktor Sport

MILOSLAV JANČÍK

Hybatelem olomouckého sportu byl až do konce druhé světové války SK Olomouc. Jeho zrození i vzestup ve společenský fenomén Hané je spojen s nezištnou prací řady obětavých lidí. Mezi nimi významně vyčnívá Adolf Kameníček, který stál v čele klubu jako předseda v dobách dobrých i zlých dlouhých 25 let.

Adolf Kameníček přišel na svět 6. listopadu 1876 do početné rolnické rodiny ve Štěpánově. Celkem měl čtrnáct sourozenců, osm z nich však zemřelo v dětském věku. Adolf byl ze všech nejmladší a svým rodičům se tedy narodil poměrně pozdě – otci Jiřímu bylo v té době už třiapadesát a mámě Viktorii dvačtyřicet. Zřejmě měl nějaké studijní vlohý, a tak nastoupil na Slovanské gymnázium do Olomouce. Už ve dvanácti letech se tedy musel naučit se o sebe a své záležitosti starat z větší části sám, což o tři roky později ještě umocnila smrt otce.

V Olomouci měl pronajatý pokoj na Eliščině třídě č. 43, kterou dnes známe pod názvem Denisova ulice. Kdybys, můj zvědavý čtenáři, hledal onen dům, zjistil bys, že stával v místech známé proluky, kde se plánuje stavba Středoevropského



Karikatura čestného předsedy SK Olomouc ASO Adolfa Kameníčka z pera klubového kreslíře. Zdroj: reprofoto z knihy *Co jsme vykonali*.

fóra (SEFO). Jeho bytnou byla prvních pět let obchodnice s máslem Marie Houšťavová, kterou na následující dva roky vystřídala na stejném místě

soukromnice Anna Pellerová. V oktávě se Adolf přestěhoval za roh do Kačení ulice č. 3 ke komíníkovi Josefu Kalinovi.

Fyzika nedostatečná

Na Slovanském gymnáziu nepatřil k premiantům, tedy alespoň dochovaná vysvědčení tomu nasvědčují. Jeho poručíkem se stal bratr František, prvorozený a starší o 21 let, tedy o celou generaci, který žil v nedaleké Toveři 5. Studium na gymnáziu završil Adolf v roce 1897 a jeho maturitní vysvědčení bylo vskutku pozoruhodné. Nejlepší známku, chvalitebnou, získal z přírodopisu. Náboženství, čeština, němčina a filozofie byly klasifikovány jako dobré, latina, řečtina, matematika, dějepis a zeměpis za dostatečnou

— MUDr. A. Kameníček šedesátníkem. Čas rychle letí. Dne 6. listopadu bude tomu 60 let, co se narodil jeden z nejzasloužilejších sportovních pracovníků moravských — Adolf Kameníček, oblíbený lékař olomoucký a dlouholetý předseda a čestný člen SK. Olomouc. Dosud svěží a čilý, je stále svému klubu věren v přízni i v práci. Starší generace mohla by mnoho vyprávět o tom, co tento muž vykonal pro hanácký sport již před válkou a pak po návratu z vojenské služby. Stál při kolébce SK. Olomouc r. 1912 a tomuto klubu zůstal věren v dobách dobrých i zlých dodnes. Pokud zasahoval SK. Olomouc do historie moravského sportu, potom do ní zasahoval také dr. Kameníček, ba ještě mnohem šífejl. Jeho zásluhy o sport oceněny byly již při mnoha příležitostech Svazem, fotbalovou župou i starostou města Olomouce dr. R. Fischerem při jubileu klubu v r. 1932. MUDr. A. Kameníček se o český sport v Olomouci a na Haná skutečně zasloužil a tlučme jistě city všech jeho čestných přátel, přejíce mu mnoho zdraví na dlouhá další léta. —c.

Zpráva v deníku *Pozor*, roč. XLIII, č. 301, 5. 11. 1936, s. 4.
Zdroj: VKOL, digitální knihovna Krameriis.

a fyzika nedostatečnou, kterou dokázal alespoň o jeden stupeň vytáhnout až při druhé opravě. Chování uspokojivé, tedy opravdu žádný premiant, spíše prolezl s notně odřenými zády. Přesto se rozhodl ve studiu pokračovat na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Cesta k bílému plášti

V medicíně se Adolf Kameníček našel. Bydlel na Sokolské ulici naproti nemocnici a ve studiu se mu dařilo. Absolvoval u samotného Josefa Thomayera, jednoho ze zakladatelů české lékařské vědy, jehož jméno nese pražská fakultní nemocnice. A také si našel vztah ke sportu, při studiu v Praze se z něj stal fanoušek Slavie a začal se vedle kopané zabývat také o tenis a lehkou atletiku. V roce 1906 se už jako absolvent vrátil na Hanou. A pokud půjdeme do detailu, nebylo to přímo do Olomouce, ale do tehdy ještě samostatné obce Neugasse, tedy Nové Ulice, kde sídlí fakultní, v té době zemská nemocnice. Toužil po očním lékařství a bydlel na Rudolfově třídě 185/17, a to přímo v budově očního pavilonu. Zaměstnán byl jako sekundární lékař a jeho vedoucím byl Eduard Konrád Zirm, rakouský lékař, který 7. prosince 1905 provedl v Olomouci první úspěšnou transplantaci oční rohovky na světě. Ačkoliv Kameníček nastoupil až pár měsíců po tomto historickém okamžiku, jistě je, že se mohl dívat pod ruce skutečnému mistrovi, který byl jedním ze zakladatelů transplantční medicíny.

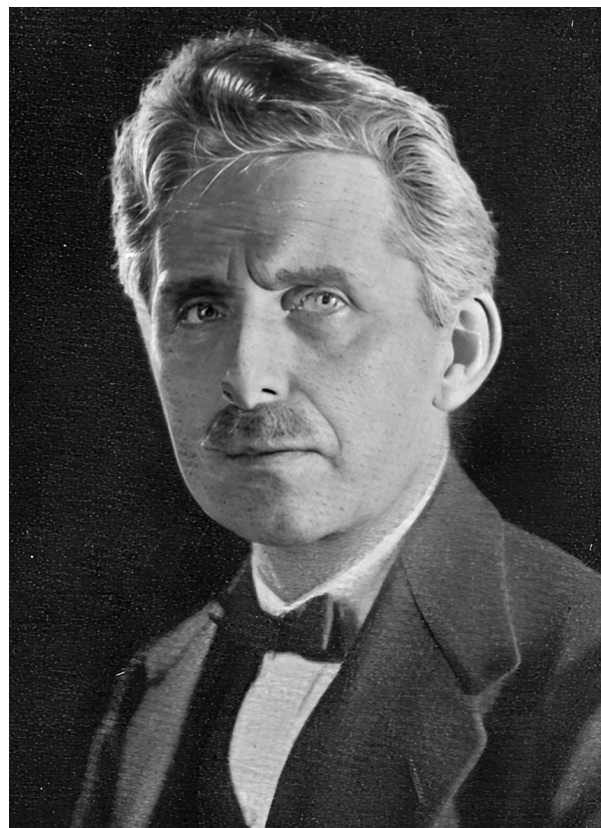
Po šesti letech v nemocnici se konečně mohl zařadit sám pro sebe, a i když ho oční lékařství stále velmi zajímalo, rozhodl se v roce 1912 otevřít si ordinaci praktického lékaře. A tak lokální tisk koncem února zvěstoval důležitou novinku, že v (převážně německé) Olomouci zahajuje praxi

nový český lékař, a sice v Litovelské ulici v domě Litovelské pivnice ve II. poschodí (dnešní Riegrova č. 12). „Poznamenati ještě dlužno, že v zemské nemocnici na očním oddělení zastupoval p. dr. Kameníček delší dobu prázdninovou primáře dra Zirma,“ připomněl deník *Pozor*, že žák se dotáhl na svého mistra. Z neprosívajícího gymnazisty vyrostl velmi uznávaný lékař. V místě své ordinace také až do konce života bydlel.

Vzniká S. K. Olomouc

V roce 1912 bylo Adolfu Kameníčkovu 36 let. Ke sportu měl blízký vztah, s ostatními lékaři si v zahradě nemocnice udělal hřiště a hrával tam fotbal. Koncem roku 1911 přišel do Olomouce redaktor Josef Friedl a ujal se Sportovního kroužku studentů českého gymnázia a reálky, kteří už pár let hrávali zápasy mezi sebou na posádkovém hřišti u dnešní třídy 17. listopadu. Pro myšlenku založit sportovní klub získal mimo jiné také doktora Kameníčka, který snad v partě kluků ze Slovanského gymnázia mohl tak trochu vidět i sám sebe před dvaceti lety. Dne 19. září 1912 vznikl schválením stanov Sportovní klub Olomouc, měl 38 členů a Kameníček se stal jeho předsedou. Okolnosti počátku klubu vydají na samostatný článek, snad jen dodejme, že v převážně německé Olomouci měl vznik českého klubu i nesporný národní význam.

Zanedlouho vypukla první světová válka a zasáhla i do Adolfova života. V hodnosti nadlékaře 13. zeměbraneckého pěšího pluku sloužil jako asistenční lékař v Zeměbranecké nemocnici v Olomouci. Musela to být náročná práce, během války bylo zde a v dalších pobočkách ošetřeno tři čtvrtě milionu nemocných a raněných vojáků. Pro Kameníčka však měly válečné roky i příjemné



Adolf Kameníček. Zdroj: reprofoto z knihy *Dvacet let Sportovního klubu Olomouc*.

zážitky, 18. prosince 1915 se v kostele svatého Mořice, největším gotickém chrámu na Moravě, oženil s 21letou Drahomírou Ludmilou Trtílkovou z Uherského Hradiště. O rok a čtvrt později se jim narodil syn Otakar.

Předběhli v Olomouci dobu?

Válka ve sportovních klubech utlumila činnost. Všichni sportovci SK Olomouc v dospělém věku

narukovali, zůstala tak jen trojice činovníků – ředitel pojišťovny V. Celner, redaktor Josef Friedl a MUDr. Adolf Kameníček. Svou činnost tak orientovali na mládež, což mělo kladný přínos. Děti a dorostenců se hlásilo spoustu a v klubu hledali způsoby, jak jim i v omezeném počtu lidí pomoci. Díky tomu se jako jeden z prvních sportovních oddílů na Moravě a možná i v Čechách vrhli na systematickou výchovu mládeže. Všechny cviky a výkony měly bodové hodnocení a každý dorostenec si zapisoval své výsledky do zvláštního průkazu. Vedoucí pak mohl snadno porovnat jeho vývoj. Jednalo se o všesportovní přípravu, s důrazem především na atletiku, fotbal byl jen doplňková hra. Nechyběl ani důraz na mravní stránku a čestnost.

Adolf Kameníček zavedl pravidelné zdravotní kontroly, tehdy u sportovců věc neznámou. *„Vědomí odpovědnosti vedlo nás k tomu, abychom dříve, než přijmeme dorostence k výcviku, zjistili jeho zdravotní stav. Bylo to jaksi samozřejmé. Přicházeli hoši, rozpačitě držící šesták zápisného, a oči hovořily o jejich touze, aby se dostali za bariéru, na hřiště, mezi ty ostatní. Na nejednom z nich byla patrna podvýživa nebo choroba – jak těžko tu bylo laiku převzít odpovědnost a jak těžké tu bylo odmítnou hoča jen proto, že se nezdál zdrav! Proto jsme zavedli lékařské prohlídky, kterým se musel dorostenec podrobiti nejen při svém přihlášení, ale nejméně dvakrát do roka. Dr. Kameníček obětavě ordinoval přímo na hřišti, zjišťoval celkový zdravotní stav dorostenců, vedoucí je pak vážil, zapisoval výšku, objem hrudníku, paže i stehna. Tato kontrola výšky, váhy a objemu byla také prováděna několikrát do roka, aby při zjištěných nápadných výkyvech byl vzat na poradu lékař, popřípadě aby*

cvičení byla individuálně přizpůsobena,“ vzpomínal Josef Friedl v knize *Kulatá velmoc*.

V tomto duchu v roce 1917 zřídili v SK Olomouc i dívčí dorostenecká družstva, nejspíš jako jedni z prvních u nás. Po debatě s Kameníčkem určili cviky, které byly pro dívky vhodné. *„Ponechali jsme jim systém závodivosti – děvčata bývají ctižádostivější než chlapci – ale usměrňovali jsme je spíše vhodnými hrami. Z běhů jsme volili kratší trati, běh na 800 m byl nejdelším. Skoky jsme pěstovali všechny, z vrhů lehkou kouli a lehký oštěp,“* líčí Josef Friedl a přidal i poznámku, která dnes nabývá na hodnotě. *„V závěru ještě zjišťuji omyl v pěkné jinak knížce Čtvrt století českého sportu, kterou vydal lehkootletický odbor Slavia. Uvádí se tam, že teprve v roce 1921 se počalo u nás s dívčí lehkou atletikou. Jak ukazují, začalo se s ní ve skutečnosti o čtyři roky dřív.“* Utekli v Olomouci během první světové války ostatním? To ať posoudí povolanější. Velké zásluhy těmto bardům však upřít nelze, vždyť v jejich ruce vyrostla generace sportovců, mezi kterými byli i olympionici. Za války měla dvojice trenérů Friedl a Celner na starost více než 100 dorostenců a 60 dorostenek ve věku 10 až 18 let. V dějinách klubu mají také speciální místo dvoudenní atletické závody v Praze v roce 1918, odkud si dvojice olomouckých dorostenců odvezla většinu prvních cen.

Dlouhá éra předsednictví

Kameníček po skončení války a vzniku Československa obnovil svou lékařskou praxi. A především navázal na práci v SK Olomouc. Poválečná doba přinesla všeobecný boom fotbalu, který však naboural všesportovní přípravu dorostu v SK Olomouc. Adolf Kameníček se z pozice

předsedy snažil najít kompromis, ale rozkolu zabránit nedokázal. Josef Friedl, odmítající upřednostňovat kopanou, z klubu i se svými následovníky a mládeží odešel a v roce 1922 si založili ČSS Olomouc.

Kameníček také pomáhal na svět prvnímu moravskému organizačnímu ústředí pro kopanou a dva roky vedl zemskou župu. Po celé Hané přednášel a sportovcům pomáhal léčit různá zranění. Dlouholetým působením ve veřejném životě se stal váženou osobností. Dokonce natolik, že když ho postihly blíže neurčené vážné zdravotní problémy, referoval o nich místní tisk. *„Jak se dovídáme, operace měla očekávaný účinek a nemoc se značně zlepšila, takže možno vysloviti naději, že budeme brzy viděti známou postavu a tvář sympatického pracovníka a nadšence za barierami hřiště. Jistě mu toho všichni sportovci ze srdce přejí a těší se na opětnou shledanou s ním,“* psal *Moravský večerník* v červnu roku 1932. To měl Kameníček 56 let, v čele klubu oslavil i kulatou šedesátku a o rok později, v roce 1937, se předsednictví na vlastní žádost po 25 letech služby vzdal.

Jeho funkci převzal Josef Ander, zároveň s SK Olomouc sloučil svou firemní jedenáctku a k názvu klubu přidal tři písmena své společnosti ASO. Vlastním nákladem postavil velkolepý sportovní areál a přivedl SK Olomouc ASO k úspěchům i postupu do nejvyšší soutěže, než všechno semlel poválečný vývoj a nástup komunismu. Adolf Kameníček zůstal s klubem i nadále spjatý jako čestný předseda. Za svým čtvrtstoletím v pozici předsedy klubu se mohl ohlížet se spokojeností. Tehdy, přesněji koncem roku 1939, měl S. K. Olomouc ASO ve všech sportovních odboch celkem 1557 členů.

Kameníček zůstal sportu věrný, byl výborný lyžař i tenista. Lékařskou praxi provozoval do sedmdesátky a ještě dlouho potom ho Olomoučané mohli vídat v ulicích s typickým viržinkem a charakteristickou hbitou chůzí. Osud mu naplánoval dlouhý život. Jako by to, co sudičky na statku ve Štěpánově nedopřály jeho osmi sourozencům, si vynahradily na něm.

Adolf Kameníček došel na konec své cesty 10. června 1975, bylo mu 98 let.

Miloslav Jančík (* 1978), absolvent Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci, od roku 2003 působil v řadě olomouckých regionálních redakcí, včetně desetileté éry v MF Dnes. Milovník a oprašovatel zapomenutých příběhů z Hané, autor webu www.cistycas.cz.

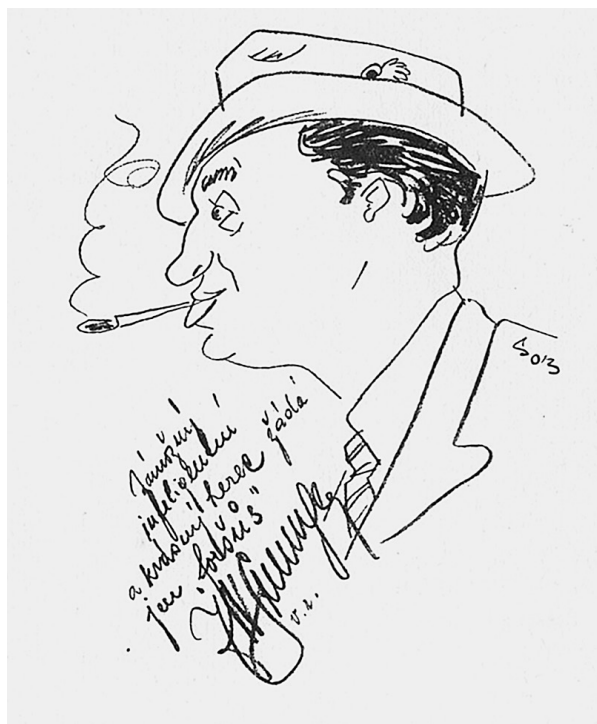
» milda.jancik@gmail.com

Prostějov azylem filmové star aneb ze zapomenuté historie všedního dne během války...

IVAN ČECH

Doba němého filmu byla třpytivě kouzelná. Všichni byli okouzleni novým vynálezem a film získával své příznivce. V sálech, kde se promítalo, hrál „salonní orchestr“, který doprovázel filmové snímky. V jednom takovém prý hrával i mladý Jiří Wolker.

Filmu se dařilo jak v Evropě, tak v Americe, a doba němého filmu byla nádherná. Díky tomu, že byl němý, byla brána v úvahu jen a jediné fotogeničnost. Z amerických filmů známe jména jako Pola Negri, Clara Bow, Edna Purviance, Vilma Bánky, Norma Talmadge či Rodolpho Valentino, z Evropy třeba Asta Nielsen či Carmen Cartellieri – rodačku z Prostějova, nebo snad Liane Haid. A tak i v českém filmu rostly hvězdy, které měly díky svým „tvůrcům“ i světově znějící pseudonymy. Kam zmizely doby, kdy na plátnech prostějovských kin figurovali herci a herečky jako třeba Suzanne Marwille, Zdena Kafková, Ita Rina či Olaf Fjord, Anita Janová, Mary Jansová, Bronislava Livia, Karel Lamač, Oscar Marion, Petr Dolan, Anny Ondráková, Andula Sedláčková a v neposlední řadě Jan W. Speerger...



Karikatura Jana W. Speergera od Ivana Sorse vyšla v roce 1932 v knize *Panoptikum* čs. filmu od žet do a, reprofoto.

Konec němého filmu byl náhlý a tragický – film promluvil a s mnohými výše uvedenými hvězdami byl konec. Jen některé z nich přešly díky svým schopnostem i do zvukového filmu a hrály až do smrti. Tím byl i posledně jmenovaný Jan Wenceslaus Speerger. Opravdová star českého němého filmu hrála i ve zvukovém filmu a svou kariéru zakončila ve filmu znárodněném. Jeho příběh by mohl být popsán v dávném románu červené knihovny nebo dnes v nějaké Harlequině...

Data jeho života začínají rokem 1896, kdy se narodil v nedalekém Adamově jako nemanželský syn jisté Roziny Špergrové. Odešel do Bechyně, tam se prý vyučil kamnářem, ale už v roce 1915 zmizel do Prahy, kde si zahrál v prvním filmu. A o rok později se už musel ženit, protože se v pouhých 18 letech stal otcem – zřejmě jeho kouzlo bylo nejen filmové, ale i podstatně a hmatatelně fyzické. Zemřel v roce 1950 v Praze, ano – to už byl filmovou hvězdou a ty pochopitelně září a hasnou jen v místech, kde jsou filmové ateliéry...

Z jeho nejvýznamnějších němých filmů je možno připomenout *Janošíka*, *Jindru*, *hraběnku Ostrovínovou*, *Evin hřích*, *Kreutzerovu sonátu*, *J. K. Tyla*, *Dobrého vojáka Švejka* a pak už se přebral do filmů zvukových, i když už do rolí nikoli hlavních – třeba ve filmech *C. a k. polní maršálek*, *Kristián*, *Babička*, *Dívka v modrém*, *Noční motýl*, *Pytláková schovanka*, *13. revír*, *Nikola Šuhaj*, *Znamení kotvy* a jiné. Nicméně byl jedním z nejzaměstnávanějších českých filmových herců. Za celý svůj nedlouhý život natočil 285 filmů, a to českých, německých, francouzských i slovenských

Ale proč o něm píšu v souvislosti s Prostějovem, který nebyl nikdy nijak spjat s českým filmem? S němým filmem jej snad spojovalo jen to, že zde



Dům (za pouliční lampou), kde se barrandovská star skrývala.
Zdroj: Zemský archiv v Opavě.

vznikla v jeho dobách první novostavba určená výhradně pro kino – Kino Palace, a o pár let později zde hvězda němého filmu Zdena Kafková natáčela pro místního velkoobchodníka pana Krče zase němý reklamní film. Je to zajímavé, protože po desítkách let promluvily archivy. A náhodou na mne...

Ke konci 2. světové války se Praha stala častým cílem náletů spojeneckých bombardovacích svazů. A den před invazí, před oním dnem D 5. června 1944, se filmová hvězda J. W. Speerger přihlásila k pobytu v Prostějově, kam se odstěhovala dne 4. května 1944 k panu Kožouškovi, v policejní kartě popisovanému jako majitel výroby prádla, který bydlel v domě číslo 14 v tehdejší Markrabské ulici, což předtím byl a dnes zase je Újezd. Stejný Újezd, kde bylo ono Kino Palace, které ovšem tou dobou existovalo pod pro germánské ucho libým názvem Viktoria. Nutno podotknout, že šlo o dům, myšleno dům páně Kožouškův, velmi nevýstavný, barrandovské hvězdy zcela nehodný. Ale

byl v tichém bezpečí hanáckého maloměsta. Ani troje bombardování Prostějova ruským letectvem v samém závěru války jej naštěstí nezasáhlo, byť se v Prostějově napočítalo, a to včetně německých obětí, nějakých 60 mrtvých. Onen popisovaný dům pak zmizel při demolici celé strany ulice na přelomu 70. a 80. let minulého století.

Odsud se zřejmě J. W. Speerger vypravil i do exteriérů v Beskydech, kde v roce 1944 natáčel film *Děvčica z Beskyd*. Bylo to pravda podstatně blíže než z Prahy. Přesto, že v mnoha rolích ztělesňoval doslova chlapecké hrdiny, život v pro-

tektorátu byl jiný a na falešné hrdinství nebyl čas. Nicméně archivní prameny mluví jasně a už šest dní po osvobození Prostějova se filmová star navrátila do velkého světa, na Barrandov a jeho pověstné terasy. A asi už nikdy se do Prostějova nepodívala...

A tak se Prostějov stal i válečným úkrytem české filmové hvězdy, ze které si ve své slavné *Bohatýrské trilogii* – díky velmi vznešenému jménu – dělali legraci už známí prvorepublikoví humoristé, literáti Vlastimil Rada a Jaroslav Žák. Ti jej v ní nazvali Joe Špargl.

Ivan Čech (* 1964) se po pracovní stránce pohyboval celý život v oblasti kultury a sociální péče. Dlouhá léta se zajímá o nejnovější historii a publikuje zejména v oblasti dějin holocaustu, druhého a třetího odboje. Spolupracuje s Židovským muzeem v Praze a Institutem Terezínské iniciativy, kterým zajišťuje identifikované fotografie obětí holocaustu z Prostějova a okolí pro jejich databáze.

» princip@seznam.cz

Ing. Alois Beneš (1891–1947)

Stavitel továrníkem aneb vznik továrny Optikotechna v Přerově

PETR SEHNÁLEK

Podobně jako je tomu dnes, tak i v meziválečném Československu zastávali prestižní společenské postavení často nejruznější úspěšní podnikatelé, reprezentovaní zejména majiteli prosperujících průmyslových podniků. Vedle továren se jednalo také o stavební firmy, označované v meziválečném období jako podnikatelství staveb. Již titul továrník či stavitel dodával nositeli patřičný společenský status ve všech prostředích, ať už na ospalém venkově, nebo v moderním pulzujícím velkoměstě. Ovšem být zároveň stavitelem i továrníkem, to pak byl již důkaz nevšední podnikavosti (a štěstěny). Ve středomoravském regionu byl takovým hospodářským „kapitánem“ Ing. Alois Beneš, který v roce 1933 stál u zrodu pozdější největší a nejmodernější továrny optického průmyslu v Československu.

Alois Beneš, který se narodil 18. června 1891 v Němčicích na Hané, začal svou budoucí profesní dráhu studiem Vysokého učení technického v Brně a také na technice v Praze, kde dokonce působil jako asistent na katedře silničního, železničního a tunelového stavitelství. V roce 1922 se rozhodl odejít do praktické sféry a v Kojetíně založil vlast-

ní stavební podnik, který v roce 1929 přestěhoval do Přerova. V okresním městě se totiž naskytl možnost získat nové prostory pro podnikání, když byl rozparcelován a rozprodán rozsáhlý areál zkrachovalé Akciové rafinerie rolnických cukrovarů, dříve bří Skene, u řeky Bečvy mezi železniční tratí a Novosady. Pozemky s množstvím výrobních budov posloužily k rozvoji hned několika zdejších firmám (např. Karel Zejda zde vybudoval svou úspěšnou továrnu Kazeto), přičemž Ing. Beneš zakoupil větší část, včetně úřednických domů, panského domu barona Skene, jízdního či koníren. Benešovo stavitelství v té době realizovalo vedle silničních a vodních prací stavby veřejných i hospodářských budov po celé střední Moravě. V Přerově získal Ing. Beneš četné zakázky pro Středomoravské elektrárny, které se nacházely v sousedství jeho nového areálu. Benešovi zaměstnanci uskutečnili nadstavbu administrativní budovy SME, postavili nové dílny a vybudovali železniční vlečku jak do elektrárny samotné, tak i do spínací stanice v Dluhonicích. „Bonbonkem“ pak byla stavba reprezentativního funkcionalistického obchodního domu,

tzv. světelného paláce, v Husově třídě dle projektu renomovaného architekta Bohuslava Fuchse. Nicméně počátkem 30. let už i na Československo začaly dopadat tísnivé důsledky světové hospodářské krize. Všeobecná snaha o šetření se dotkla v první řadě omezení investic do veřejných staveb a projevila se obecně i útlumem stavebního ruchu, což samozřejmě pocítili stavební podnikatelé. Ing. Beneš ovšem našel řešení v podpoře rozvoje perspektivního průmyslového oboru – tovární výroby optiky a jemné mechaniky.

Optika byla v oné době vysoce specializovaným oborem, který se ale v Československu nacházel ještě takřkajíc v plenkách. V republice sice působilo několik menších či středních firem (např. firma Srb a Štys z Prahy Košíř anebo bratislavská



Stavitel a továrník Alois Beneš. Zdroj: foto v článku archiv Meopty.

filiálka německé firmy C. P. Goerz), které nejrůznější optické přístroje vyráběly, ovšem jejich výrozy byly schopny jen malosériové výroby a byly závislé na dovozu optických prvků ze zahraničí. Optický průmysl měl sice velké perspektivy, ale až do počátku 30. let chyběly vhodné podmínky pro zahájení moderní tovární výroby. Ovšem shodou šťastných okolností se podmínky pro rozvoj moderní optiky začaly ve druhé polovině 20. let vytvářet právě v Přerově. Na zdejší průmyslové škole bylo v roce 1927 otevřeno oddělení jemné mechaniky, jehož vedením byl pověřen elektrotechnik Alois Mazurek. Ten se totiž věnoval samostudiu mechaniky i optiky, přičemž získal doktorát a později i později docenturu, a před převzetím nové



Profesor průmyslové školy Alois Mazurek.



Areál továrny Optikotechna v Přerově na Novosadech.

funkce v Přerově absolvoval studijní stáž v nejmodernějších podnicích optického průmyslu v Německu. U firmy Fuess v Berlíně prodělal kompletní výcvik v oblasti jemné mechaniky a optiky včetně obsluhy všech strojů. Rozsáhlé odborné a vědecké zkušenosti umožnily Mazurkovi vybudovat na přerovské „průmyslovce“ unikátní specializované pracoviště jemné mechaniky a optiky, zaměřené na přípravu domácích odborníků potřebných pro rozvoj specializovaného průmyslu. Ve školních dílnách se začaly vyrábět čočky, objektivy, okuláry či kondenzory (tj. optické sestavy čoček) a byl o ně takový zájem, že škola zahájila zakázkovou výrobu pro výrobce optických přístrojů. Velkou poptávku však školní výroba záhy nedokázala sama uspokojit. RNDr. Mazurek byl ale ve svém novém oboru vizionářem, a tak napnul veškeré své úsilí k vytvo-

ření nového podniku optického průmyslu. Ostatně jeho hybatelem byl i zájem ministerstva školství, které optické dílny jakožto doplněk schváleného mechanického oddělení zprvu odmítalo. Souhlas s jeho vytvořením si nakonec podmínilo slibem, že optická výroba na škole bude na tak vysoké úrovni, že podnítí zahájení průmyslové výroby v samostatném závodě, kde pak absolventi naleznou profesní uplatnění.

Díky šťastné náhodě nastal vhodný okamžik k založení optické továrny počátkem roku 1933, když se Alois Mazurek při běžné rozmluvě zmínil svému sousedovi Ing. Metoději Koženému o návalu objednávek na výrobu žádané optiky ve školních dílnách a o myšlenku na založení tovární výroby, která by problém přetíženosti dílen vyřešila. A jelikož byl Ing. Kožený technickým radou

zdejšího okresního úřadu, brzy se zorientoval, kdo v Přerově by měl pro takový novátorský počin jak finance, tak prostory, a hlavně chuť k novým výzvám. Mužem, který dokázal uskutečnit Mazurkovu myšlenku v praxi, se tak stal právě stavitel Beneš, se kterým Kožený Mazurka seznámil. Úspěchy výrobků školní dílny, jejich vysoká kvalita, propracovaná organizace výroby a hlavně obrovská odborná fundovanost dr. Mazurka byly zárukou, že založení tovární optické výroby je v podstatě bez rizika a věští brzký úspěch, takže se oba muži dohodli na spolupráci. V březnu 1933 tak vznikla továrna na výrobu přesné optiky s názvem Optikotechna, přičemž živnostenský



list na „tovární výrobu přesné optiky“ byl vydán 18. května 1933. Beneš poskytl prostory ve svém areálu na Malých Novosadech a potřebný kapitál k výrobě, ovšem technickým vedením závodu pověřil Mazurka. Jako první bylo zřízeno počtářské oddělení, které připravilo propočty optických systémů, takže po dodávce strojů se mohlo ihned začít s výrobou. Prvními výrobky byly čočky, lupy (známkařské, čtenářské, binokulární pro jemné mechaniky nebo zlatníky), kondenzory, ale také již složitější přesné objektivy a anastigmaty (objektiv se zkorigovanými optickými chybami), známé pod značkou Benar. Vůbec první sérii těchto objektivů vyrobila pro Optikotechnu ještě dílna průmyslové školy a kvůli krachu objednavatele nebyla nakonec ani expedována. Díky této zkušenosti Optikotechna přistoupila k založení vlastní mechanické výroby, aby její čočky a objektivy našly uplatnění ve vlastních výrobcích a továrna nebyla závislá na součástkách od dodavatelů. Živnostenský list pro „tovární výrobu jemné mechaniky“ byl Ing. Benešovi vydán dne 7. listopadu 1934. Továrna se tak mohla začít věnovat výrobě vlastních optických přístrojů s využitím čoček a objektivů vlastní výroby, což ji zvýhodňovalo oproti ostatním domácím firmám závislým na externích výrobcích.

Již v prvním roce Ing. Beneš zásadně investoval do budoucnosti továrny na dalších několik desítek let, když za 79 500 tehdejších korun koupil výrobu zvětšovacích přístrojů firmy Camillo Kallusche z Bílovic nad Svitavou. Optikotechně se tímto krokem podařilo využít tehdejší masový rozvoj amatérské fotografie a přidat do své produkce přístroj,

První sortiment Optikotechny tvořily objektivy Benar, Belar či Betar.



Pohled do kanceláří Optikotechny ukazující práci počtářského oddělení; zcela vlevo sedí konstruktér zvětšovacích přístrojů Camillo Kallusch a vpravo přihlíží továrník Alois Beneš.

kteřý se stane jedním nejtypičtějším výrobků přerovské továrny. Současně byl tehdy získán ke spolupráci i sám Kallusch, který se přestěhoval do Přerova, kde dále vylepšoval své konstrukce a také se stal vedoucím nově zřízeného mechanického oddělení. Mezi první v Přerově vyráběné zvětšovací přístroje patřil původní Kalluschův Ideal, doplněný o kvalitní přerovské objektivy Benar, a dále typy Multifax, Unikum či Herkules. Přelomový moment, který měl nejzásadněji ovlivnit další směřování a rozvoj továrny, nastal v roce 1934, když se o výrobky Optikotechny začalo zajímat ministerstvo národní obrany. Firma dodala pro letecké fotopřístroje upravený objektiv Benar, vyznačující se při fotografování ostrou kresbou a bezvadnou hloubkou, čímž ukázala svůj potenciál pro uspokojení vojenských zakázek. V té době

nastoupil v sousedním Německu k moci Adolf Hitler a rostoucí agresivita nacistického režimu vůči sousedům si vyžádala zásadní modernizaci československé armády v podobě zavádění nových zbraňových systémů, jež byly z většiny tvořeny moderními optickými zaměřovači.

Než se Optikotechně Ing. Beneše podařilo plně etablovat v dodávkách pro MNO, dotváří si svou vlastní výrobní náplň. Počátkem roku 1934 dodává pro automatickou telefonní ústřednu v Brně unikátní přístroj na fotografické odcítání počítadel hovorů, navržený dr. Mazurkem pro rychlé spočítání měsíčních účtů za telefon. Zajímavostí konstrukce bylo uplatnění filmové kamery Admira přerovského rodáka Jindřicha Suchánka, který se jejich výrobě úspěšně věnoval v brněnské továrně. Další speciální výrobek



Výhodou Optikotechny oproti domácí konkurenci byly vlastní optické dílny, vybudované díky zkušenostem dr. Mazurka.

představují trichinoskopy – mikroskopy se žhavicí lampou umožňující až stonásobné zvětšení. Přístroje byly určeny pro laboratoře na jatkách pro kontrolu vzorků vepřového masa, aby se vyloučila přítomnosti hlístů trichinella, od kterých byl pak odvozen název přístroje. Optikotechna také zkouší hvězdářský dalekohled, projekční přístroj pro diapozitivy 8,5 × 8,5 cm, či reprodukční přístroje pro pořizování kopií dokumentů. Firmě se dařilo, takže se mohla rozšiřovat, a jestliže původně začínala s pouhým tuctem zaměstnanců a třemi učni, tak o rok později již zaměstnávala 35 pracovníků a počátkem roku 1935 se rozrostla na 68 lidí, a i to přestávalo stačit. Nicméně většímu náboru bránily

vedle zdráhání majitele také stísněné podmínky továrny, jež se skládala z dvoupatrové budovy (č. p. 406, která jako památka na cukrovar a začátky optického průmyslu stojí dodnes), kde se optické a mechanické dílny dělily o místo s kanceláři stavební firmy. V další jednopatrové budově se v přízemí nacházely dílny (soustružnická, zámečnická, klempířská a svářečcí) či lakovna a v prvním patře byly umístěny sklady hotových výrobků a stavebnin a ještě i mechanická dílna. Optikotechna měla sice potenciál k úspěšnému rozvoji, ale dalším investicím se šetrný majitel bránil, protože byl zcela spokojen s aktuální úrovní prosperity. V továrně, jež začala s prvním




Mechanická dílna Optikotechny s montáží zvětšovacích přístrojů, na kterou právě dohlíží jejich konstruktér C. Kallusch (v čepici u okna).

exportem zboží do Itálie, se dle vzpomínky Aloise Mazurka šetřilo nejen na platech, ale kupovalo se také použité nářadí, materiál se opatroval někdy i ve sběru a vázl nákup nových strojů i příjem nových pracovních sil.

Jak již bylo zmíněno, budoucnost Optikotechny měla být úzce spojena se zakázkami pro armádu. Ta v roce 1934 hledala náhradu za periskopy pro tančíky vz. 33, které původně pocházely od firmy Busch z německého Rathenowa. Optikotechna sice dodala v roce 1935 jen periskopy pro zbývajících deset kusů vozidel, ale její konstrukce ministerstvo natolik uspokojila, že továrna získala na jaře 1935 zakázku na 230 kusů periskopů pře-

rovského typu 2301 pro nové lehké tanky vz. 34 a 35. MNO v Přerově současně poptává výrobu vojenských triedrů 6 × 30 (tzv. polní kukátko vz. 9/13) a tyto optické přístroje se vedle objektivů stanou nakonec nejpočetnějším výrobkem továrny v předválečném období. Na obzoru se dále rýsovaly dodávky pro Škodovy závody, ČKD a Zbrojovku v Brně, hlavně zásadní mezník v další existenci továrny.

Stagnaci rozvoje nadějného podniku optického průmyslu nakonec vyřešila náhoda. Dr. Mazurek se při svých cestách do Brna, kam zajížděl přednášet, seznámil s technickým ředitelem Československé zbrojovky v Brně Ing. Karlem Stallerem.



OPTIKOTECHNA
ING. A. BENEŠ,
továrna jemné mechaniky a přesné optiky
Telefon 363. V PŘEROVĚ. Telefon 363.

Objektivy, okuláry pro dalekohledy, anastigmaty pro projekci, zvětšování i fotografii. - Všechny druhy jednoduchých čoček a odčítacích lup. - Lupy aplanatické i achromatické. - Všechny druhy kondenzorů, geodetická zrcátka prismová, třiedrová prisma, hranoly přímohledné, hranoly a čočky všeho druhu pro školy.

Dobová reklama s prvním typem loga a výčtem nabídky výrobků.

Při jednom rozhovoru o přerovské Optikotechně se Staller zmínil, že Zbrojovka také brzy začne s vlastní výrobou optiky, a to dle licencí od francouzské firmy SOM. Nevýřčeným důvodem tohoto počínu byla příprava výroby nového těžkého kulometu, se kterým bylo počítáno do výzbroje obrněných vozidel, a hlavně stovek objektů pohraničního těžkého opevnění. A k těmto zbraním nutně potřebovala Zbrojovka dodávat i moderní záměrné dalekohledy. Tyto „přísně tajné“ důvody, které akutní nutnost vlastní „zbrojovacké“ výroby optiky podtrhovaly, sice Mazurek v té době nevslechl, ovšem i tak vizionářsky využil příležitosti a Ing. Stallera přesvědčil, že výhodnější bude koupit zavedenou a osvědčenou přerovskou továrnu. Zbrojovka tak začala jednat s Ing. Benešem a dne 18. června byla továrna za 2 448 000 tehdejších korun (pro současný hrubý ekvivalent násobte 15×) prodána a stala se součástí koncernu tehdejšího zbrojního gigantu, díky čemuž se otevřela rychlá cesta ke vzniku prvního skutečně moderního podniku optického průmyslu v Československu.

Staviteli Benešovi se tak podařilo uzavřít „celoživotní“ obchod, protože k částce, kterou utržil za tovární výrobu a pozemky, si mohl připočíst ještě roční rentu 300 000 korun, další statisíce za prodej skladu již hotových výrobků a rovněž vidinu budoucího výhodného prodeje dalších částí svého areálu k rozšiřování Optikotechny (k tomu ale nakonec nedošlo a nové vedení Optikotechny rozhodlo o výstavbě nové továrny). Po krátké, ale velmi úspěšné a výnosné továrnické epizodě se Ing. Beneš naplno věnoval své hlavní profesi v podobě stavebního podnikání. Ještě v roce 1935 se přihlásil do výběrového řízení na výstavbu mohutného komplexu pohraničního opevnění a díky nejnižší kalkulaci získal zakázku na výstavbu tvrze Smolkov u Háje ve Slezsku s celkem pěti objekty, s rozsáhlou podzemní komunikační sítí a systémem obvodových obranných překážek proti pěchotě i tankům. Jednalo se vlastně o největší stavbu jeho kariéry a na zakázce za 11 101 000 korun pracovalo v letech 1936 až 1938 téměř 400 zaměstnanců. Stavbu ale provázely problémy a stavitelovy snahy

ušetřit způsobovaly poklesy v kvalitě prací, a tím pádem spory s vojenskou správou, která kvůli podhodnocené kalkulaci musela uvolnit dalších 775 000 Kč. Nicméně nepříliš šťastnou zakázku se podařilo nakonec zdárně dokončit a tvrz Smolkov je dodnes největší viditelnou připomínkou činnosti přerovského stavitele. Z jeho dalších regionálních počinů stojí za zmínku spolupráce na výstavbě podjezdu železniční trati mezi Přerovem a Předmostím, jež probíhala na přelomu 30. a 40. let. Po skončení 2. světové války se pak Benešova firma podílela na obnově zničených mostů přes řeku

Bečvu v Přerově, přičemž postavila dřevěné mostní provizorium na pilířích Tyršova mostu a nouzovou pontonovou lávku u elektrárny. Koncem roku 1946 získal stavitel Beneš zakázku na výstavbu nového mostu Legií, který se stal jeho poslední stavbou, neboť 1. října 1947 ve svých 56 letech umírá.

Použitá literatura: Děřda, J. *80 let optického průmyslu v Přerově*. Přerov 2013; Holub, O. *Zrazené pevnosti*. Praha 1982; *Přerovsko – Kojetínsko*. Přerov 1933; Státní okresní archiv Přerov; Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc; Meopta – Optika, s. r. o.; www.rotanazdar.cz.

Petr Sehnálek (* 1982) pracuje od roku 2008 jako správce sbírek a historik regionálních dějin 19. a 20. století v Muzeu Komenského v Přerově.

» sehnalek@prenovmuzeum.cz

Dolce frutta

PETRA KUBÍČKOVÁ

Radostný život a prožívání každého okamžiku dne. Dolce vita. Jak si jej představit bez dobrého jídla? Asi těžko. A k chutným pokrmům radíme odjakživa i sladké a sladkokyselé ovoce, jeho exotické odrůdy i výrobky a nápoje z něj.

Ovoce lze zpracovávat různými způsoby. Nejlepší je samozřejmě zkonsumovat čerstvou úrodu. Čili ovoce sníst, něco z něj upéct, některé druhy se dají dokonce grilovat, z jiných druhů lze připravit salát, vyrobit čerstvou šťávu, mošt či dnes tolik populární smoothie. Ovšem často nelze zpracovat všechno ovoce najednou, úroda na zahrádce může být příliš velká, ne všechno ovoce se dá nacpat do bečky a také ne všichni dnes disponujeme vhodnými prostorami pro dlouhodobé uskladnění potravin. Pak nastupuje oblíbená a zejména praktická alternativa, tedy možnost vyrobit si nějaké ty zásoby na zimu a ovoce nějakým způsobem zakonzervovat.

Nejrychlejší a patrně i nešetrnější je dnes zakonzervovat ovoce mražením. Pak už stačí jen kdykoli během roku sáhnout do mrazničky,

rozmrázit a upéct třeba ovocný koláč. Oblíbené bylo odjakživa také kvašení ve vlastní šťávě nebo vodním nálevu a sušení, zejména jablek (křížaly) a hrušek (štěpány). Zaručeně nejpoblárnější je pak sterilování ovoce čili zavařování. Můžeme si tak do zásoby a na dlouhou dobu vyrobit nejruznější kompoty, džemy, marmelády, povidla nebo ovocná čatní.

Také jedna z našich největších kuchařských hvězd první republiky, Marie Janků-Sandtnerová (8. 12. 1885, Praha – 21. 2. 1946, Řevnice), učitelka, autorka kulinářských příruček a propagátorka zdravé výživy, jejíž vyhlášené hostiny navštěvoval i Vlasta Burian, se věnovala ve svých kuchařkách zpracování a konzervování ovoce. Vědecká knihovna v Olomouci uchovává čtvrté, doplněné vydání její legendární publikace *Ovocné šťávy, zavařované ovoce, domácí vína, likéry* z roku 1947.

Osvícenou předmluvu ke knize sepsal doktor technických věd Jiří Vondrák, jenž působil od roku 1940 jako ředitel ve Výzkumném ústavu cukrovarnickém v Praze. Ten upozorňuje na nevyváženost a jednostrannost ve stravě, která neprospívá



JANKŮ-SANDTNEROVÁ, Marie. *Ovocné šťávy, zavařované ovoce, domácí vína, likéry*. Vydání čtvrté, doplněné. V Praze: Česká grafická Unie, 1947. Sig. 98.930.

zdraví člověka. Nabízí však jednoduché řešení, a to zpestření jídelníčku zařazením dostatečného přídělů ovoce. Především v letních a podzimních měsících doporučuje široký a dostupný výběr domácího ovoce, které upřednostňuje před plody cizozemskými, které zejména z dopravních důvodů nemusí být sklizeny ve vyzrálém stavu.

A připomíná také, že teprve účinkem slunečních paprsků se dokončuje biochemický proces zrání, který dodává plodům nejcennější vlastnosti. A pro zimní a jarní období, kdy není dostatek čerstvého ovoce, doporučuje sáhnout právě k ovocným konzervám, které rozumné hospodyňky připravují ve formě kompotů, zavařenin, jamů a ovocných šťáv,

neboť vědí, že se jim vynaložená práce vrátí na zdraví dětí i dospělých. Cukr použitý při výrobě těchto konzerv pak dodává kromě lahodné chuti a trvanlivosti také výživové hodnoty. Předloženou publikaci M. Janků-Sandtnerové, kterou považuje za odbornici mimořádně povolanou, vyzdvihuje zejména pro její rozmanitost využití domácích plodů z českých zahrad a lesů, neboť: „*Podarí-li se alespoň zčásti probudit zájem o tento způsob využití přírodních darů naší vlasti, bude učiněn podstatný krok ve prospěch zdraví našeho národa.*“

Útlá knížečka *Ovocné šťávy, zavařování ovoce, domácí vína, likéry* vyšla nákladem České grafické unie v roce 1947. Celkově se jedná o čtvrté vydání (2. vyd. 1933, 3. vyd. 1940). Po předmluvě a krátké pasáži věnované čištění a vaření cukru následuje deset základních kapitol označených římskými číslicemi I–X. První kapitola se nazývá *Šťávy* a je ještě rozčleněna na podkapitoly *Šťávy z ovoce lesního* a *Šťávy z ovoce zahradního*. Celkem zde najdeme 19 šťáv, borůvkovou, brusinkovou, jeřabínovou, jahodovou, malinovou kvašenou, nevařenou i s octem, ostružinovou, angreštovou, citronovou, jahodovou vařenou i nevařenou, míchanou, pomerančovou, rybízovou nebo višňovou. Další kapitola se věnuje kompotům zavařeným v páře, konkrétně angrešt v cukru, borůvky v cukru i bez cukru, brusinky v cukru, dýně v cukru, hrušky v cukru i s citronem, jahody v cukru a jahodová pěna, jeřabinky v cukru, meruňky, mirabelky a ořechy v cukru, ovoce míchané v rumu, rybíz, třešně, višně i vinné hrozny v cukru, švestky v octě aj. Třetí část popisuje zavařeniny, a to jak bez pektinové přísady, pouze s cukrem, tak i s přísadou Koldi-Petosa (zavařovací přípravek). Mezi jinými je zde

například zavařenina bezinková, dýňová s jablky, malinová s meruňkami, rebarborová, šípková, rynglová, kdoulová, jablečkový a rybízový rosol a další. Čtvrtá kapitola nese název *Jamy*, které se hodí na potření dortů a ozdobení upečených koláčů z křehkého těsta lépe než zavařeniny. Najdeme zde recepty na jam jahodový, jahodový s rybízovou šťávou, třešně s višněmi, meruňkový a švestkový jam. Na ně navazuje část *Speciální zavařeniny*. *Jamy a rosoly*, zde najdeme např. zavařeninu z dýně chuti medové, jam hruškový s punčovou příchutí, jam turkový (dýňový) s ananasovou příchutí, levný jam pomerančový nebo jahodovou zmrzlinu. Šestá kapitola se věnuje rosolům s použitím přísady Koldi-Petosy tekuté i v prášku, tj. rosolu jahodovému, rybízovému, malinovému, ostružinovému a jablečkovému, sedmá kapitola přináší jam angreštový, broskvový s ořechy, jahodový, malinový, meruňkový, višňový a pomerančový. Sedmá část se věnuje povidlům borůvkovým, hruškovým, meruňkovým a švestkovým slazeným i neslazeným. Poslední dvě kapitoly nás seznamují s ovocnými nápoji, likéry a víny. Celkem přináší 15 receptů na likéry, mezi nimi např. kávový, ořechový, jeřabinkový, višňový, pomerančový, tzv. slezskou vařonku nebo dodnes oblíbený vaječný koňak. Vín je uvedeno celkem devět. Je to víno angreštové, rybízové, borůvkové, malinové, šípkové, ostružinové, trnkové, žitné a fíkové jako malaga.

A nyní pár receptů pro inspiraci:

Šťáva malinová nevařená

Očištěné maliny polijeme vařící vodou, načež přidáme vinnou nebo citronovou kyselinu (v prášku anebo v krystalku) a tak necháme 24 hodin klidně stát. Po té době necháme šťávu z malin

prokapati do čistého porcelánového hrnce, přidáme velmi jemný krystalový cukr a promícháme. Jakmile se cukr dobře rozpustil, nalijeme šťávu do tmavých lahví a povážeme řídkým plátnem. Zátkou se láhev uzavírat nesmí, poněvadž by šťáva kvasila. Láhve můžeme zátkovati až po šesti měsících. Takto připravujeme šťávu i z jiného ovoce jako: rybíz, ostružiny a angrešt.

Množství: 3 kg malin, 2 litry vařící vody, 2 dkg kyseliny vinné nebo citronové na 0,5 l prokapané šťávy, 50 dkg cukru

Ovoce míchané v rumu

Do široké okurkové sklenice dáme vrstvu očištěných zahradních jahod, vrstvu jemného krystalového cukru, zalijeme rumem, aby jahody byly zatopeny. Sklenici povážeme a ve studenu uložíme. Pak přidáme vrstvu rybízu, vrstvu cukru a rumu. Takto pokračujeme a dáváme ovoce do sklenice, až je plná. Ovoce dáváme, jak zraje, například jahody, rybízové bobulky, vypeckované třešně, angrešt, maliny, višně, půlky meruněk, mirabelky a naposled švestky. Plnou láhev ovoce, je-li málo šťávou zatopené, doplníme rumem, povážeme a ve studenu uložíme. V zimě šťávu slijeme a podáváme jako likér. Ovoce dáme do mísy, zalijeme zvlášť uvařeným vychladlým cukerným roztokem, rozdělíme na talířky a podáváme jako kompot.

Množství: celkem 1 l dobrého rumu a vždy na 25 dkg ovoce 15–20 dkg cukru

Bezinková zavařenina

Čerstvě natrhané, stopiček zbavené bezinky v čistém kastrole rozvaříme. Pak je prolisujeme, svaříme na husto, přidáme citronovou šťávu, skořici a znovu povaříme na husto. Hotovou zavaře-

ninu dáme do vyhřátých sklenic, ihned povážeme a uložíme.

Množství: 2 kg bezinek, 40 dkg cukru, 1 citron, 2 cm tlučené skořice

Reveňová (rebarborová) zavařenina

Oloupanou reveň nakrájíme na kostky, v kastrole rozvaříme, načež reveň prolisujeme. Pak na reveň nalijeme ve vodě na nitku svařený cukr (tj. spojí-li se kapky svařeného cukru na ukazováčku a palci v tenkou nitku) a uvaříme ji do hustoty zavařenin (na kapku, která se neroztéká). Horkou zavařeninu nalijeme do vyhřátých sklenic, ihned uzavřeme a uložíme. Jest velmi chutná, nedá se však dlouho uchovat. Reveňovou zavařeninu musíme rychle vařit, jinak pozbude zelené barvy.

Množství: 1 kg prolisované čisté reveně, 50–60 dkg cukru

Jam hruškový s punčovou příchutí

Půl kila hrušek se slupkou se umele na masovém strojku. Dalšího ½ kila hrušek se oloupe a nakrájí na jemné kostičky. Oboje hrušky se vaří prudce s 90 dkg cukru deset minut. Přidá se šťáva ze tří citronů a 15 dkg Koldi-Petosy podle všeobecného návodu. Před plněním lahvíček se přidá několik kapek punčové tresti.

Jeřabinkový likér

Jeřabinky z jedlého jeřábu očistíme, dáme do láhve, zalijeme lihem, koňakem nebo brandy a necháme máčeti sedm dnů. Zvlášť si ve vodě povaříme cukr 15 minut a dáme vychladnouti. Potom do něho slijeme líc z jeřabinek dobře vymačkaných, promícháme, znovu přefiltrujeme, nalijeme do čistých lahví, zazátkujeme, zapečetíme a uschováme.

Množství: 1 l jeřabinek, $\frac{3}{8}$ l lihu, $\frac{1}{8}$ l koňaku nebo brandy, 1 l vody, 60 dkg cukru, zátky, pečební vosk

Šípkové víno

Velké červené šípky očistíme, zbavíme okvěti, stoppek, opereme a po stranách jemně nařízneme. Šípky dáme do pětilitrové láhve. Zvlášť si povaříme cukr s vodou (pět minut), procedíme jej čistým plátnem a studený nalijeme na šípky, načež láhev pevně povážeme a v teplé místnosti necháme státi asi šest až deset neděl. Lahví nesmíme hnouti, ani ji otvírati. Jakmile poslední šípek spadne dolů, slijeme opatrně víno pomocí nálevky a čisté vaty do čistých lahví, zazátkujeme a ve studenu uložíme. Na zbylé šípky v láhvi nalijeme znovu vařený čistý cukr (stejně množství a za další čtyři neděle je víno opět hotovo). Slijeme je do lahví, zazátkujeme a uložíme.

Množství: 3 půllitry šípků, 1,5 kg cukru, 3 l vody

Žitné víno

Pěkné žito přebereme, vypereme a vlhké dáme na mísu do vlažné trouby vyklíčiti. Do 7litrové láhve nalijeme povařenou studenou vodu s cukrem, přidáme vzklíčené žito, vinné kvasinky, láhev uzavřeme rozpařeným korkem, kterým prochází kvasná rourka, kolem korek zatmelíme voskem, do rourky nalijeme vodu a víno necháme dobře vykvasiti. Potom víno přefiltrujeme do čistých lahví, zazátkujeme rozpařenými korky a uložíme na rok. Pak se může víno pít.

Množství: 1 $\frac{1}{2}$ kg žita – 7litrová láhev – 4 $\frac{1}{2}$ l vody, 1 $\frac{1}{2}$ kg cukru, 3/4 dkg vinných kvasnic, skleněná rourka na kvašení (koupíme u každého materialisty) – nové korky

Petra Kubičková (* 1977) absolvovala historii na Slezské univerzitě v Opavě. Od roku 2002 pracuje jako historik a odborný knihovník ve Vědecké knihovně v Olomouci, kde se věnuje zpracování prvotisků, starých tisků a publikací z 19. století.

» petra.kubickova@vkol.cz

Sladký život v srdci Jeseníků

ROZHOVOR

Výroba Staroměstských máslových trubiček začala v roce 1992 v malé provozovně v rodinném domě. Během tří desítek let expandovala oblíbená pochoutka z jeseníckých hor do celé republiky. Za úspěchem firmy stojí její zakladatelka Olga Gřundělová.

Paní Gřundělová, původně jste pracovala v chemické laboratoři v textilním průmyslu. Kde byl počátek myšlenky, že se začnete věnovat cukrařině, především výrobě trubiček?

Počátek myšlenky výroby trubiček se zrodil krátce po revoluci. Před mateřskou dovolenou jsem pracovala v laboratoři v textilním závodě Moravolen ve Starém Městě. Vzhledem k otevření trhu textilního zboží začaly v naší zemi textilky pomalu zanikat, protože nedokázaly konkurovat levnému textilu především z Asie. Tehdy jsem začala přemýšlet o výrobě trubiček.

Výrobu jste rozjízďela ve Starém Městě, trubičky jsou spojovány s Brannou a místní cukrárnou. Proč zrovna zde? Nelákalo vás zkoušet podnikat ve větším městě?



Staroměstské máslové trubičky. Zdroj: KREMO, s. r. o.

Začala jsem podnikat ve Starém Městě a vzhledem k tomu že se nám naskytla příležitost koupit dům v Branné, kde byla potravinářská výroba, která splňovala naše představy, tak jsme mohli rozšířit výrobu a během několika let otevřít cukrárnu.



Výroba trubiček je dlouhý a náročný proces. Zdroj: KREMO, s. r. o.

S různými obměnami lze najít spoustu receptů na kremrole. Vaše trubičky vyrábíte podle starého regionálního receptu, došlo během času k nějakým úpravám? Výroba není zrovna jednoduchá...

K žádné úpravě receptu nedošlo. Receptura pochází od jednoho cukráře ze Zábřehu, ale recept od něj mi dala švagrová.

Výroba trubiček opravdu není tak jednoduchá. Těsto vyrábí těstař, trvá to s technologickými pauzami šest až sedm hodin. Dalších čtyřadvacet hodin se musí nechat hmota odležet. Až poté z ní mohou cukrářky začít vyrábět korpusy, které se plní sněhem z bílků. Výrobek ovlivňují i suroviny, které musí mít prvotřídní kvalitu, základem je pravé máslo.

Kolik průměrně vyrobíte kusů?

Měsíčně prodáme něco přes 100 000 kusů po celé republice, nově si lze objednat trubičky i v e-shopu.

Nevěřte se pouze cukrařině, ale před lety jste se ujala i údržby kostela v Branné...

O kostel v Branné se pomáhám starat již několik let. Začalo to v době, kdy jsme se snažili s partou dobrovolníků oživit tradiční Mariánskou pouť. Již druhým rokem se o organizaci poutě stará velice šikovná mladá paní Odeta Alexová, manželka našeho starosty, který jí velice pomáhá. Jsme rádi, že naše práce má dobré pokračovatele.

Michaela Heloňová

Utajený život Nové Ulice

DAVID HAMPL

Olomoucká historie zahrnuje celou řadu bílých míst. Míst, která dnes již neexistují a byla odsouzena k zapomenutí v době, kdy se tvář města měnila naprosto zásadním a nevratným způsobem. Zánik řady z nich v sobě nese také příběhy lidí, kteří je kdysi obývali. Máme zde na mysli často velmi vážené obyvatele Olomouce. Byli úspěšnými v ekonomické oblasti a svůj úspěch dávali najevo nejen při výkonu prestižních funkcí ve správě města, ale také budováním okázalých sídel. Zde se jedná o období po pádu hradeb, které se staly přežitkem a bránily rozvoji města. Období přelomu 19. a 20. století souvisí s výstavbou vil v tzv. Úřední čtvrti v Nové Ulici, která byla nerozlučně spojena také s německy hovořícími obyvateli Olomouce. Vzrůstající nacionalismus na české i německé straně se projevoval v životě města, svou povahou zahrnujícího soužití příslušníků různých národů Rakouska-Uherska v závěrečné etapě jeho existence. Nás bude daleko více zajímat prostor, který dnes vymezují ulice I. P. Pavlova a Brněnská. Vypadá to zde zcela jinak než tehdy. Jeho tvář změnila jednou provždy výstavba „obvodu F“, tedy

panelového sídliště. Dnes se můžeme poměrně snadno pokusit o komparaci leteckých snímků nebo starých map z doby „před“ a „po“ výstavbě onoho sídliště. Tato změna sice přinesla odpověď na řešení bytové otázky, ale zároveň znamenala demolicí řady významných objektů, často památkově chráněných. Z nich dodnes zůstalo jen několik staveb, vlastně ostrůvků, ztracených mezi panelovými domy sídliště. Jedná se o relikty minulosti, která měla být odsunuta do zapomnění. Jen ojedinělé archivní prameny, fotografie či vzpomínky ubývajících pamětníků připomínají tuto epochu. Podívejme se na střípky této historie blíže.

Je obtížné vybrat ze záplavy příběhů pouze některé. Namátkově můžeme zmínit příběh první transplantace na světě, realizovaný v Olomouci 7. prosince 1905 Mudr. Eduardem Zirmem. Zirmova vila na dnešní Vojanově ulici dosud stojí stejně jako v areálu fakultní nemocnice zůstala zachována budova oční kliniky, kde pamětní deska připomíná jedno ze světových olomouckých prvenství. Pro běžné turisty je však informace o vile profesora Zirma poněkud utajena. Stále stojí také vila

architekta Stratila, navzdory památkové ochraně je její stav velmi neutěšený. Kubistický klenot, vila paní Františky Lipčíkové, měl více štěstí, byť i tato vila byla na seznamu objektů určených k demolici. Naštěstí k ní nedošlo a Knihovna města Olomouce využívá tento objekt dosud, byť jej Brněnská ulice připravila o část originálního oplocení. Památná budova zůstala zachována. Hodnotný dům, v němž kdysi praktikoval na téže ulici nazývané Greinergasse vodo- a vzducholéčbu lékař Kraus, takové štěstí navzdory zápasu o jeho zachování neměl. Byl demolován a řada dalších objektů s unikátními zahradami spolu s ním. Jako zázrakem byly zachovány některé relikty z dob minulých, které jako by do prostoru sídliště nepatřily. Kostel Panny Marie Pomocnice na ulici I. P. Pavlova představuje symbolické memo. Legendární hostince jako ty U Černého orla nebo U Černého medvěda v jeho okolí nenajdeme. Chybí jakákoliv pamětní tabule, která by dnes připomínala pobyt ruského cara a rakouského císaře v hostinci U Černého orla v roce 1805 na cestě k proslulé „bitvě tří císařů“ u Slavkova. Přitom takováto tabule ve zmíněném hostinci skutečně existovala.

Pokusme se za využití archivních pramenů a dobového tisku nakouknout do tajemství této čtvrti a jejích obyvatel.

Prostor mezi dnešními ulicemi I. P. Pavlova a Brněnskou lákal svou polohou na výsluní k budování zahrad a altánů. Johannes Kux vytvořil obraz idylického prostředí, které bylo v ostrém kontrastu s nezdravým ovzduším vlastního města. Nebylo náhodou, že nemocnice byla z dnešní Křížkovského ulice „přemístěna“ právě na ulici I. P. Pavlova. Nová budova byla obklopena zelení v parkové

úpravě s řadou alejí, což krásně dokumentují letecké snímky ještě z roku 1927.

Je zde zřejmá souvislost se snahou opustit nezdravé olomoucké ovzduší a aspoň o víkendech uniknout do prostředí zájezdních hostinců či zahrad s altány. Zde je možno připomenout vzpomínku dcery Karla Starého Ludmily Staré, provdané Hofmannové (1882–1957), na rodinný výlet na Novou Ulici, kde stála stará zahradní besídka. Měšťané Olomouce si kupovali pozemky na Nové Ulici a stavěli na nich objekty, které využívali jako místa víkendového odpočinku. Zde bychom mohli zmínit epochu, která končí válkami mezi Marií Terezií a Fridrichem Velikým. Je otázkou, nakolik můžeme věřit Kuxovu líčení. Faktem je, že se nový impuls objevuje po sedmileté válce, kdy právě někteří příslušníci nobilitované šlechty kupují pozemky na dnešní ulici I. P. Pavlova a budují na nich nejen hostince, ale i domy. Zde máme na mysli zapomenutou historii unikátního zámečku na Čajkovského ulici, která nesla také název Hammerlingova. Lokace mezi císařskou silnicí a slavonínským chodníkem zaujala radního Augusta Josefa Johanna Nepomuka Wiessnera von Lerchenschwung (12. 4. 1722 – 28. 2. 1781) natolik, že si na ní nechal postavit zámeček, jenž je doložen od roku 1771 do doby jeho demolice v roce 1969. Pobývala v něm řada významných měšťanů. Jejich výčet působí impozantně. Mezi nimi zvláště vyniká rakouský politik a podnikatel německé národnosti z Moravy Balthasar Ritter von Szábel (1814–1869), který byl ve 2. polovině 19. století poslancem Říšské rady, nebo majitel domů a ředitel továrny Josef Fáborský (1822–1898), který byl v roce 1874 jmenován šéfem bankovního domu W. C. Hirsch. Do výčtu můžeme zahrnout výrobce



Demolovaný dům s někdejší vodo- a vzucholečbou lékaře Krause na ulici Brněnská. Zdroj: fond Městský národní výbor Olomouc, SOkA Olomouc (NAD 33, značka fondu M 1-33), stavební demolice.

likérů a majitele domů Leopolda Schnürera (1857–1916) či plukovního lékaře Josefa Sedláka.

Zvláštní místo v této čtvrti zaujímal Prombergrova vila, postavená pro olomouckého obchodníka a majitele domů Carla Klosse stavitelem Viktorem Maderem. Označení Klossova vila se v literatuře dá dohledat také, ale dnes již neexistující objekt je známější pod označením, které má souvislost s jeho posledními soukromými majiteli. Jednalo se o paní Vlastu Prombergrovou, manželku olomouckého knihkupce a nakladatele Romualda Prombergra ml. Vlastně mnoho údajů v odborné literatuře nenajdeme o této vile ani pod

tímto označením. Prombergrova vila nenávratně zmizela. Empírový altán, který u ní stál, ve stavu polovičaté rekonstrukce jako memento přežívá dodnes. Také on je památkově chráněn. Unikátní malby jeho interiéry již nezdobí a je otázkou, zda dojde k jejich rekonstrukci či zda altán dopadne jako řada dalších objektů v jeho okolí.

Budeme-li pátrat po historii domů a obyvatel v prostoru mezi dnešními ulicemi Brněnská a I. P. Pavlova, tak zjistíme, že se některé z nich odlišují od ostatních postavením jejich majitelů. Byli to zasloužilí olomoučtí měšťané, majitelé domů a prosperujících podniků v centru

Olomouce. Také parcela, kde dnes stojí torzo altánu a na níž měli svou vilu Prombergovi, byla původně polem No. 55 za cihelnou, patřícím k tehdejší Greinergasse (dnešní Brněnské ulici). Na zahradu topografické číslo 52/8 s dřevěným altánem a dřevěným oplocením ji převedl olomoucký měšťan Franz Swosil (Swosiel). O Franzi Swosilovi víme, že dne 12. 3. 1781 koupil na Dolním náměstí dům za 6000 zlatých. Od něj parcelu zakoupil pruský imigrant Karl Böhm a postavil na ní zcela nový dům, který se nacházel „přes cestu“ naproti křížovému prameni a byl 22. 9. 1798 oceněn na 650 zlatých, zatímco zahrada s dřevěným altánem byla oceněna na 250 zlatých. Dům dostal mylně přiděleno číslo 66. Toto číslo však již bylo přiděleno měšťanské střelnici, a tak dům posléze získal číslo 67. Překvapí nás cenový rozdíl, ale třípatrový vinárenský a pravovárečný dům, pět oken široký, s arkýřem uprostřed na Dolním náměstí 49, staré číslo 569, představoval jistě prestižní adresu v centru Olomouce. Dům Nr. 67 zakoupil 12. 11. 1801 obchodník s vínem Johann Zillich. Dům však byl v roce 1809 demolován v důsledku ohrožení nepřitelem. Majitelem zahrady byl posléze jeho syn, hostinský na Horním náměstí 28 (staré číslo 37) Anton Zillich, a po jeho smrti zahradu zdědila jeho žena Thekla Zillich. Dalším z majitelů se stal v roce 1823 obchodník s vínem a od roku 1839 velitel ozbrojeného měšťanského sboru v Olomouci Carl Lauer. Dne 1. 3. 1827 parcelu zakoupil obchodník s železem a pozdější továrník Ignaz Carl Machanek (23. 7. 1803 – 30. 1. 1875). Byl to pravděpodobně on, kdo si dal na této parcele postavit zděný altán, zobrazený na indikační skice z roku 1834. Tento továrník svým významem přesáhl hranice Olomouce. Továrna Moravia v Homboku (Hlubočkách) se

stala proslulou. Poblíž ní si nechal postavit dodnes stojící vilu, která však byla v letech budování socialismu přeměněna na zdravotní středisko a zbarvena ozdobných prvků. V kontrastu s ní se dodnes dochovala další z Machankových vil, která v plné kráse stojí v italském Bolzanu. Další majitelkou byla např. Antonia Mandelblüha, manželka obchodníka židovského původu Josefa Mandelblüh (16. 12. 1802 – 30. 1. 1873). Mezi majiteli zahrady s altánem najdeme od roku 1854 mlynáře Engelberta Pulkerta, který byl až do roku 1861 veden jako majitel dodnes dochovaného objektu v centru Olomouce známého jako Passingerův mlýn.

Dne 9. 4. 1862 zakoupil parcelu s altánem obchodník s šicími stroji a majitel domu Vinzenz Kloss (1813 – 15. 10. 1875). Narodil se v Moravské Třebové. Také on byl majitelem domu v centru Olomouce. Po něm se stal na základě smlouvy z 30. 3. 1886 majitelem zahrady a altánu jeho syn Carl Kloss (29. 7. 1841 – 30. 5. 1906), který se narodil v Mohelnici (Müglitz) a byl ochodníkem se smíšeným zbožím a majitelem domů. Byl to právě Carl Kloss, který si na své zahradě nechal od olomouckého stavitele Viktora Madera postavit vilu v historizujícím stylu. Dům Nr. 62, nazývaný podle majitele Klossova vila, byl na stavební parcele 162 (parcela č. 713) zaevidován 6. 12. 1891. Podle údajů z adresáře z roku 1895 však na adrese vily Obere Neugasse 62 Carl Kloss nebydlel. Klossovo impérium bylo spojeno např. s domy v centru na ulici Ferdinand d'Estestr. Nr. 460, později také se sousedícími domy Nr. 459 a Nr. 461. Dnes je dům Nr. 460, stojící naproti bývalému olomouckému Prioru, spojován spíše s firmou ASO, která jej přebudovala do současné podoby koncem třicátých let 20. stol. Dům označovaný jako Klossova

vila byl pronajímán např. důstojníkům olomoucké posádky. Ve vile bydlel zeť Carla Klose a manžel jeho jediné dcery Olgy, k.k. Oberlieutenant 2. Divisions-Artillerie-Regiment Arthur Meese, původem z Osoblavy (tehdy Hotzenplotz). Zde je možno na zmíněném příkladu ilustrovat propojení příslušníků olomouckého německy hovořícího patriciátu s armádou, kdy si dcery těchto rodin braly za manžely důstojníky a jejich vysoká věna tyto rodiny finančně vyčerpávala. Také zde jsou spatřovány symptomy úpadku německé přítomnosti v Olomouci. Tématu se věnoval 17. 2. 1923 ve svých člancích v souvislosti s úmrtím bývalého majitele domu a bývalého majitele obchodu Josefa Klose český deník *Pozor*. Josef Kloss byl bratrem zmíněného obchodníka Carla Klose. Články byly nazvány výstižně *Stará Olomouc vymírá* a druhý *Co přivedilo bankrot zdejšího německví?* Josef Kloss náležel k jedné z nejváženějších rodin bývalé německé Olomouce. Jeho pád byl vysledovatelný již na proměně zevnějšku. Původně chodil elegantně oděn a pohyboval se v nejpřednější olomoucké německé a důstojnické společnosti. V závěrečné etapě svého života již chátral jeho zevnějšek, byl většinou shrbený a připraven o veškerý majetek. Český se nenaučil, ačkoliv byl z hlediska národnostního cítění označen za snášenlivého. Jak se dostal vážný obchodník Josef Kloss a přední olomoucký měšťan Josef Kloss do stavu chudoby vysvětluje text z roku 1923 na základě neúprosné logiky. Když si dcery z olomouckých patricijských rodin vzaly důstojníky, kteří byli přeloženi jinam, tak s nimi unikla z Olomouce největší část majetku těchto rodin. Josef Kloss jako bývalý důstojník provdal svou jedinou dceru Giselu a vybavil ji na tehdejší dobu značným obnosem 80 000 zlatých, tedy 160 000 ko-

run. Paradoxně se on sám v závěru svého života ocitl v městském chudobinci, kde také zemřel. Obec mu byla nucena vystrojit pohřeb na vlastní náklady, jelikož po sobě nenechal vůbec žádný majetek. Nezapomínejme však, že Josef Kloss svého bratra Carla přežil o mnoho let a umíral ve zcela jiném prostředí nově vzniklého Československa, zatímco Carl umíral v atmosféře starého mocnářství. Ještě před svou smrtí stihl prodat dům na Ferdin d' Estestr. Nr. 460 do českých rukou, což mnohé německé vlastence pohoršovalo a spatřovali v této změně vlastnictví oslabení německých pozic v Olomouci. Po smrti Carla Klose a jeho ženy umožnilo dědictví po tomto významném příslušníku olomoucké patricijské rodiny poměrně zajištěný život potomkům. Hugo Kloss se stal generálem a výhodně se přizemnil do rodiny Gaudernak zu Kis-Demeter. Otec jeho ženy byl dokonce velitelem uherské jízdní gardy ve Vídni. Rudolf Kloss byl jako obchodník majitelem prvního registrovaného automobilu v Olomouci a jeho bratr Vinzenz Kloss mu dělal řidiče. Nejmladší synové se vydali jiným směrem. Robert Kloss se stal známým jako akademický malíř a člen Hagenbundu ve Vídni. Karel Kloss působil jako lékař ve Vídni a posléze v Nizozemí. Prodán byl tedy nejen dům Carla Klose v centru Olomouce, ale po smrti Carla Klose došlo také k prodeji jeho vily na Nové Ulici.

V roce 1906 se stal po smrti Carla Klose jejím novým majitelem Oberforstmeister i. R. (vrchní nadlesní ve výslužbě) Josef Smetaczek (15. 3. 1841 – 15. 9. 1913). Ten bydlel ostatně v této vile před jejím zakoupením několikrát jako nájemník. Zde zamýšlel po letech lesnické služby ve Zlatých Horách prožít penzi, neboť jeho žena Frederika odsud pocházela. Blízkost nemocnice při



Demolovaný dům s někdejší vodo- a vzducholéčbou lékaře Krause na ulici Brněnská. Zdroj: fond Městský národní výbor Olomouc, SOkA Olomouc (NAD 33, značka fondu M 1-33), stavební demolice.

tomto rozhodování hrála nejspíš také roli, protože Frederika v březnu 1911 zemřela na cukrovku. Dnes působí poněkud překvapivě skutečnost, že u vily bylo podle sčítacího operátu kromě jednoho valacha zaevidováno také dvacet kusů drůbeže. U vily se také nacházela zastávka tramvaje. To ostatně zmiňují v inzerátech ohledně pronájmu noví majitelé, rodina Frassine. Od potomků Josefa Smetaczeka vilu zakoupil 17. 4. 1915 Josef Frassine (narozen 26. 6. 1868 v Praze). Tento „krejčí“ vlastnil firmu Erste Uniformierungsanstalt des

Josef Frassine in Olomouc (První ústav na výrobu uniforem v Olomouci Josefa Frassine) a později své podnikání rozšířil a stal se majitelem rovněž oděvní firmy Strobl und Mader. Firma sídlila v centru Olomouce na adrese Laudonstr. 1 (dnes Komenského ulice). Podobně jako v případě Carla Klosse byl dům na Laudonstr. 1 prodán do českých rukou. Josef Frassine byl jedním ze zakladatelů olomouckého cyklistického klubu (Olmützer Radfahrer Club) a členem olomouckého zastupitelstva, což dokládá fotografie jeho členů z roku 1910. Po

vzniku Československa již jeho firma upadala a Josef Frassiné odešel do Rakouska. Jeho zadluženou vilu vydražil 1. 9. 1926 Bruno Blahatschek, obchodník původem z Postřelmovy. Od něj ji koupila dne 15. 3. 1934 manželka olomouckého knihkupce a nakladatele Romualda Prombergova ml. (ruský legionář a vlastenec) Vlasta Prombergová. Vila se zahradou a bazénem se stala zázemím Prombergovy rodiny. Nejstarší dcera Věra zde ještě stihla nafotit svatební fotografie. Narození jejího prvorozeného syna bylo jednou z posledních příležitostí, kdy se rodina sešla u altánu před vilou. Pak jim byla vila zabavena a rodina byla vykázána za hranice okresu. Objekt vily byl využíván příslušníky bezpečnostních složek a od roku 1961 zde až do roku 1986 našla zázemí Mateřská škola při FNOL. V roce 1989 došlo k demolici vily. Altán je od 3. 5. 1958 památkově chráněn. Od roku 1993 je sice připraven projekt obnovy altánu pro FNOL, ale naposledy došlo v roce 1995 pouze k rekonstrukci jeho střechy. Dne 29. 6. 1994 ministerstvo kultury nezrušilo (na základě žádosti FNOL o zrušení prohlášení altánu za kulturní památku) prohlášení altánu za kulturní památku. Je paradoxem, že unikátní stavbu zachránily pravděpodobně malby objevené při podpovrchovém průzkumu omítek v interiéru zahradního altánu. Ty bychom v současném objektu altánu v majetku Fakultní nemocnice hledali marně, neboť jeho obnovené holé stěny bez oken v „rekonstruované“ budově již omítnuty nebyly a ani k rekonstrukci maleb nedošlo. Je to škoda, neboť se jedná o jednu z posledních budov připomínajících zapomenutý život v této části Nové Ulice.

Má smysl si spolu s připomínáním zaniklých budov na Nové Ulici připomenout také osudy jejich obyvatel? Dnes nepochybně ano a mnohem

více než kdykoliv předtím. Tvář města a také Nové Ulice doznává výrazných změn. Viditelné změny se dotkly také budov Fakultní nemocnice, jejíž jedna z nejstarších budov nesoucí jméno mocnáře Františka Josefa již byla demolována. Je proto na místě pokusit se o zdokumentování této části olomoucké historie. Sešlo se zde několik faktorů. Obyvatelé Nové Ulice byli dílem zařazeni do odsunu po druhé světové válce, dílem zde přibývali obyvatelé bez hlubších vazeb k této části města. Řešení bytové otázky formou výstavby panelových domů na sídlišti „obvodu F“ s sebou ale přineslo zánik kontinuity této svérázné olomoucké čtvrti na místě prozářeném sluncem a pokrytém zelení. Zde nemáme na mysli jen okrasné či zelinářské zahrady, ale také parkovou úpravu okolí budov nemocnice v době jejího vybudování na počátku 20. století v době transplantačního světového prvenství profesora Eduarda Zirma. Zdemolován byl v roce 1969 po své téměř dvousetleté existenci jedinečný zámeček na Čajkovského ulici, a to navzdory památkové ochraně. Torzo altánu je dodnes výzvou. Čeká jej po třiceti letech zanedbané péče navzdory památkové ochraně také demolice nebo se najdou prostředky na jeho záchranu? Malby, které jej v roce 1994 zachránily před ukončením památkové ochrany, jeho interiéry již nezdobí. Je možná jejich obnova? Stratilův „dvojdomek“ na Čajkovského ulici je sice památkově chráněn, jeho stav je navzdory památkové ochraně neutěšený. Klenot kubismu vilu paní Františky Lipčkové zachránilo využití coby součásti Knihovny města Olomouce, Kšírem hájený empírový klenot architektury na téže ulici Brněnské (tehdy Mičurinově) to štěstí neměl, podobně jako legendární hostince na ulici I. P. Pavlova.

Co je možná pochopitelné na základě poválečné logiky zahlazování stop po německých hovořících obyvatelích Olomouce, to již ztrácí smysl v případě posledních majitelů Klossovy vily, manželů Prombergových. Romuald Promberger ml. a jeho žena Vlasta přišli nejen o svou vilu, ale v době budování socialismu byli vystěhováni za hranice okresu a za místo pobytu jim byl určen Horní Žleb. Je to jeden z křiklavých případů nespravedlností páchaných minulým režimem. Jak Romuald Promberger ml., tak jeho bratr Miroslav byli v ruských legiích a vydavatelská a nakladatelská činnost Romualda Prombergra ml. ve vazbě na propagaci národních hodnot a vlastenectví je dostatečně známa. Co není známo téměř vůbec, je skutečnost, že vila patřící tomuto vlastenci a jeho ženě byla pod krycí hlavičkou podivného ústavu s názvem Meřický ústav důlní a vrtací

využívána příslušníky bezpečnostních složek. Teprve vybudování Mateřské školy při FNOL v této budově v roce 1961 bylo labutí písní těchto objektů. Paradoxně byla Prombergova (Klossova) vila demolována před „sametovou revolucí“ v roce 1989 a nestála tam ani sto let. A určitě se nejednalo o poslední demolici zajímavé budovy na Nové Ulici. Demolice dnes již zasáhly také „úřední čtvrť“, což dokládá zánik vily na Žilinské ulici, jejímž majitelem byl kdysi také bývalý Oberforstmeister (vrchní nadlesní) Johannes Jackel...

Literatura: Kux, Johann. *Die deutschen Siedlungen um Olmütz. Ein volksbodengeschichtliches Quellenwerk bis 1918*. Olmütz 1943; Zatloukal, Pavel. *Meditace o architektuře*. V Řevnicích Arbor vitae 2016; *Pozor*, 17. 2., 1923, číslo 40.

Prameny: ZA v Opavě, Soka Olomouc. Elektronické zdroje: www.olomouczvysky.upol.cz.

David Hampl (* 1972) vystudoval obor politologie a německá filologie na Filozofické fakultě UP v Olomouci. Dříve působil jako vysokoškolský pedagog. Badatel se zájmem o Novou Ulici.

» david.hampl@seznam.cz

Příběh prostějovského Templu

FILIP GREGOR

Letos uplynulo několik významných výročí spojených s bývalým prostějovským židovským Templem, nyní kostelem Církve čs. husitské. Kromě výročí 120 let od slavnostního otevření objektu pro místní Židy jsme si také připomněli 75 let od doby, kdy byla synagoga po přestavbě slavnostně otevřena pro potřeby Husova sboru. Zároveň uběhlo 350 let od položení základního kamene staré barokní synagogy, která na místě stála v letech 1674–1904. Jaká je tedy historie tohoto místa?

Židé se v Prostějově usazovali již od dob středověku. O jejich přítomnosti ve městě máme zprávy nejenom v několika dochovaných listinách ze 13. století, ale také díky zápisu v městské knize, kde je k roku 1445 uvedena zpráva o Židu Abrahamovi, který půjčil peníze kramáři Jankovi. Poté, co byli Židé vypovězeni z moravských královských měst v roce 1454, začali se ve větší míře usazovat v Prostějově. Město se dokonce stalo centrem židovské vzdělanosti a začalo se mu přezdívat hanácký Jeruzalém. Místní Židé se postupně prosadili jako schopní podnikatelé v oboru textilnictví

a proslavili tímto odvětvím celé město. Měli zde vlastní správu, synagogu, školu, jatka nebo hřbitov.

Svou synagogu běžně označovali termínem Templ. Z praktických důvodů dokonce neslo okolní náměstí označení U Templu, jak potvrzuje například ve svých vzpomínkách prostějovská rodačka Lily Bobaschová: *„Kostel a synagoga (říkali jsme jí Templ) stály v dobré shodě vedle sebe a lidé podle své víry šli buď do jedné, nebo do druhé budovy.“*

Stará barokní synagoga

Synagoga bývala náboženským centrem židovské obce. V ní byla často umístěna také židovská škola. V kronice prostějovského písaře Jana Bělkovského z Ronšova nacházíme zmínky o místní židovské škole k letům 1522 a 1540, kdežto první písemná zmínka o synagoze pochází z roku 1649. Podle popisu víme, že přiléhala k hradbám. Musela tedy stát na východní straně dnešní Demelovy ulice, kde se nacházelo i ghetto. Zpráva, že v letech 1674–1676 postavila prostějovská židovská obec u hradeb synagogu, se možná spíše vztahuje

k rozšíření starší budovy nebo její přístavbě. Na základě pramenů víme, že stavbu této barokní synagogy inicioval prostějovský rabín Kaleb Feivel. Ke slavnostnímu položení základního kamene dne 1. nisanu 1674 se uvádí příběh o zázraku. Právě když kámen měli spustit do velkého vyhloubeného otvoru, strhla se prý neobvykle prudká bouřka, která prostor zaplnila vodou. Po půlhodině ale voda opadla, základní kámen byl zapuštěn a slavnost pokračovala dál. Tradovaný příběh měl sloužit jako vzpomínka na tuto událost. Jestli je ale příběh pravdivý, nebo ne, dnes již nezjistíme. Nezjistíme ani to, kdo celou stavbu projektoval. Pouze je zřejmé, že po dokončení stavby v roce 1676 vedl bohoslužbu rabín Kaleb Feivel. Fragment jeho náhrobního kamene, nalezeného v roce 1935 v blízkosti místního kostela sv. Petra, je dodnes uložen ve sbírkách prostějovského muzea.

Prostějov zpustošil roku 1697 ničivý požár, který postihl také židovskou čtvrť a synagogu. O opravách či dalších přestavbách sice nemáme mnoho informací, podobně jako křesťanská část města, pravděpodobně i nejdůležitější židovská budova byla znovu postavena. Několik dochovaných fotografií, pořízených patrně krátce před zbouráním synagogy v roce 1904, ukazuje robustní jednopatrovou budovu v barokním slohu, jejíž nepravdělný půdorys svědčil o složitém vývoji plném přestaveb a úprav. Stavba na severu vyčnívala do dnešního náměstí Svatopluka Čecha a Demelova ulice byla přístupná jen úzkým průchodem mezi synagogou a protějším domem. S tímto starým chrámem je spojeno několik zajímavostí. Tou první je, že zdejší oltář nechal v první čtvrtině 19. století pořídit místní židovský továrník Feith Ehrenstamm. Druhou, že zde dne 28. března 1835

pronasl místní rabín Löw Schwab smuteční řeč u příležitosti smrti rakouského císaře Františka I. Smuteční řeč byla dokonce vydána tiskem.

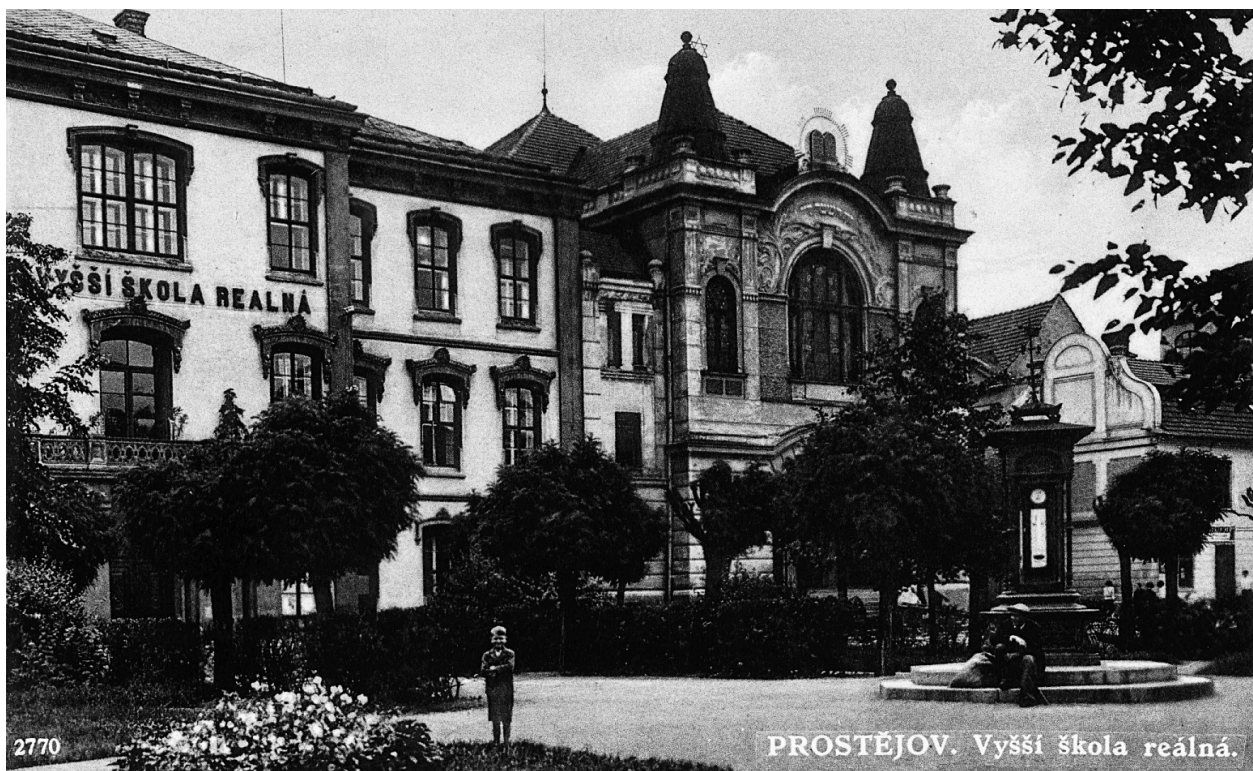
Nová synagoga

Z technických nebo kapacitních důvodů se prostějovská židovská obec pod vedením rabína Leopolda Goldschmieda už koncem 90. let 19. století rozhodla starou synagogu strhnout a na jejím místě, ovšem už v nové stavební linii navazující na vedlejší budovu české reálky, postavit novou prostornější modlitebnu v secesním slohu.

Po roce 1900 byla vypsána architektonická soutěž. Kolik architektů se do soutěže zapojilo, bohužel nevíme. Pouze je zřejmé, že mezi nimi byli prostějovský rodák Max Fleischer, který ve městě již projektoval několik staveb, a přerovský rodák Jacob Gartner. Fleischerův návrh ale v tomto případě realizován nebyl. Zakázku získal projekt vídeňského architekta Jakoba Gartnera. Výstavbu následně provedla známá prostějovská stavební firma Rudolfa Konečného a Josefa Nedělníka.

Jakob Gartner byl znám nejenom svými architektonickými projekty synagog, navrhoval ale také veřejné a obytné budovy. Například ovlivnil svými honosnými několikapatrovými budovami zástavbu v Olomouci na dnešní ulici Vídeňská. Téměř většina jeho synagog byla nakonec buď stržena, nebo přestavěna. Výjimkou je Templ v rumunském Targu Mures, který stojí v nepřestavěné podobě do dnešních dnů.

V prostějovském archivu se ve fondu stavební firmy Konečný a Nedělník nachází úplná projektová dokumentace budovy nového prostějovského Templu. Za pozornost v ní stojí kromě jednotlivých řezů objektu návrhy dnes již ztracených dřevěných



Pohlednice s budovami vyšší reálné školy a novým Templem, nedatováno. Zdroj: sbírka pohlednic MGP.

lavic, plot s ozdobnou secesní mříží nebo podoba vstupních dveří se secesním dekorem. Najdeme zde ale také jeden nesignovaný návrh zobrazující čelní pohled na blíže neurčený Templ. Je méně zdobný, spíše klasicistní, má tři vstupy, tři půlkulatá a tři kulatá okna. Zda se jednalo o jiný návrh prostějovského Templu a zda byl jeho autorem architekt Gartner, není jasné. Zůstává tedy otázkou, kdo a za jakým účelem tento návrh vytvořil.

Prostějovský Templ byl koncipován jako podsklepená, rohová třípodlažní halová budova ob-

dělného půdorysu, s dvojicí věží nad průčelím, rezignující na požadavek orientace svatostánku k východu. Objekt byl opatřen širokým venkovním schodištěm, kterým se vstupovalo do vestibulu. Z něj vcházeli muži do hlavního sálu. Naopak ženy využívaly postranního schodiště, kterým vstupovaly na ženskou galerii. Obě západní nároží do dnešní ulice Demelovy byla zaoblena. Templ byl navržen v secesním stylu a sousedil s židovskou školou, kde se údajně v patře nacházel i byt rabína. Oba objekty také propojoval plot

s masivními lampami. V roce 1948 byl ale během rekonstrukce stržen.

Výzdobu interiéru tvořily kromě štukových ozdob u svatostánku kovové výrobky místní firmy Vulkania, konkrétně stojany s osvětlovacími tělesy, mříže, litinové zábradlí nebo stropní svítidla, z nichž minimálně čtyři se nachází od roku 2000 ve sbírkách prostějovského muzea. Nad čtyřmi masivními pilíři umístěnými v prostoru hlavního sálu se tyčila kupole o průměru deset metrů. Na jižní straně se nacházelo vyvýšené pódium, u kterého byl umístěn svatostánek. Přicházelo se k němu dvěma postranními schodišti. V prostoru nad svatostánkem byl chór s mechanickými varhanami zhotovenými pravděpodobně krnovskou firmou bratrů Riegrových. V patře po třech stranách se nalézala ženská galerie. V jižním traktu budovy s vlastním vchodem a schodištěm bychom našli v přízemí kanceláře, místnost rabína a kantora, v patře zasedací sál a toalety. Vstup na střechu byl dveřmi z ženské galerie.

Z původního mobiliáře se toho do dnešních dnů mnoho nedochovalo. Předměty jako synagogální textil, náboženské knihy, hudebniny, obrazy nebo školní a spolkové knihy jsou od roku 1942 uloženy v Židovském muzeu v Praze, kde také najdeme i sametovou, tmavě fialovou drapérii se zlatou Davidovou hvězdou a dvouřádkovým textem obsahujícím jména dárců Eliesera Hamburgera, Esther Kufnerové a Nechama Singera. Drapérii věnovali synagoze v roce jejího slavnostního otevření, které proběhlo dne 8. září 1904. Této slavnostní akce se zúčastnila početná delegace, mezi níž nechyběl olomoucký rabín Berthold Oppenheimer, kantor Schlesinger nebo prostějovský starosta Josef Horák. Jak uvádí deník Mährisches Tagblatt, tak po varhanním koncertu a zasazení pamětního kamene pronesli několik slov

starosta prostějovské židovské obce Gustav Zweig, prostějovský rabín Leopold Goldschmied a architekt synagogy Jakob Gartner. Dále má autor textu potřebu zmínit, že všichni řečníci, kromě starosty Josefa Horáka, mluvili německy. Josef Horák využil češtinu ve svém proslovu asi proto, aby ukázal, že správa v Prostějově je v rukou Čechů, a ne Němců, jak tomu bylo v dřívějších letech. Podle programu dále následovalo slavnostní kázání s modlitbou, na jehož konci zazněl sborový recitál hymny na chóru. Poté se vybraní představitelé přesunuli k zástupci židovské obce panu Meyerovi, který měl nejvíce zásluh na dokončení nového Templu, u kterého po slavnostním přípitku pokračovali v oslavě. Bohužel k osobě tohoto významného člena prostějovské židovské obce se doposud nepodařilo nic bližšího zjistit.

Templ od svého otevření posloužil jako motiv na 14 pohlednicích. Nejzdařilejší je pohlednice asi ze 30. let 20. století, na níž je vidět i sousední vyšší reálná škola. Kromě toho Templ ztvárnili také místní umělci na svých obrazech a grafických listech. Částečně ho zachytil na nedatované olejomalbě s názvem *Prostějov* Jaroslav Pacák, inspirací se ale také stal pro díla Aloise Doležela, Antonína Kameníka, Oldřicha Lasáka nebo Karla Wellnera. Templ v původní podobě zachytil asi jako jeden z posledních místní fotograf Václav Ševčík na fotografii vytvořené v rámci projektu dokumentace poválečného stavu historicky hodnotných objektů, který zpracovával pro prostějovské muzeum.

V roce 1935 nastoupil na místo prostějovského rabína Albert Schön, který vedl tento úřad do roku 1939. Soumrak Templu měl nastat v noci ze 14. na 15. března 1939. V tuto noc měl proběhnout pokus o jeho vypálení. Nakonec ale neproběhl z obav před možným zničením vedlejšího objektu křesťanské



Devastovaná budova Templu po 2. světové válce, asi 1945, foto Václav Ševčík Prostějov. Zdroj: sbírka fotografií MGP.

školy. Dne 1. července 1939 rozhodla prostějovská městská rada budovu uzavřít a dne 8. července nařídila prostějovské židovské obci odevzdat městu klíče od Templu. Bohoslužby, které probíhaly do roku 1942 a jež vedl nový rabín Ludvík Schapp, se přesunuly do blízké ješivy. V roce 1940 byly z Templu odstraněny veškeré židovské symboly. V této době také město začalo plánovat nové využití budovy, i když až do roku 1942 byl Templ majetkem prostějovské židovské obce. Měla zde být například zřízena městská galerie nebo se plánovalo objekt přestavět

a sloučit se sousední křesťanskou školou. K ničemu takovému ale nikdy nedošlo. Rozhodnutím německé správy byla budova užívána do konce války jako skladiště zabaveného židovského majetku. Krátce také sloužila jako sklad místní oděvní firmy Roberta Hanische.

Kostel Církve čs. husitské

V roce 1945 obnovila svou činnost prostějovská židovská náboženská obec. Z důvodu úbytku věřících a špatného technického stavu Templu se rozhodla

budovu prodat a začala konat bohoslužby v jiném menším objektu, konkrétně v nadačním domě Gideona Brechera v ulici Sádky č. 2. O bývalou synagogu projevil zájem tehdejší farář prostějovské farnosti Církve československé (husitské) Jan Just. Prostějovská husitská církev se totiž od svého založení ve městě dne 8. května 1922 potýkala s potřebou vlastního kostela. Obnovená prostějovská židovská obec se proto rozhodla budovu místní husitské církvi pronajmout. Ještě téhož roku v ní začaly probíhat bohoslužby.



V roce 1947 schválila Ústřední rada prostějovské Církve československé (husitské) půjčku k zakoupení bývalé synagogy spolu s přílehlou budovou bývalé židovské školy od prostějovské židovské náboženské obce za 1745015 Kčs. S dalšími dvěma miliony se počítalo na renovaci celého objektu, aby podoba nového kostela byla reprezentativní a účelná. V objektu bylo v plánu vybudovat kromě nové liturgické síně také přednáškový sál, kanceláře, kolumbárium a v bývalé židovské škole obnovit byt, který by využíval farář. Kupní smlouva byla podepsána dne 12. srpna 1947.

Protože oslovený pražský architekt Miroslav Kouřil neprojevil zájem se přestavby zúčastnit, byl přizván olomoucký architekt Hubert Aust. Stav objektu byl velmi špatný, protože se zde od roku 1939 neprováděla žádná údržba. Byla poškozena střecha, okenní tabule byly rozbité, dveře byly vylámané. Opadávaly vnější omítky se štukovou výzdobou, dokonce byl z objektu v průběhu války demontován otopný systém. Povolení k rekonstrukci objektu bylo vydáno dne 1. července 1948. Na provizorní opravy dokonce uvolnilo ministerstvo průmyslu nedostatečný materiál, konkrétně cement, železo a cihly.

Náročná přestavba byla realizována podle projektu olomouckého architekta Huberta Austa. V architektonickém návrhu reagoval na podněty monumentalizujících a klasicizujících tendencí 20. let. Stavební práce byly zadány prostějovskému staviteli Augustinu Němcovi. Na stavbě vypomáhali také někteří členové náboženské obce.

Budova Templu po přestavbě na kostel Husova sboru, asi 1949, foto Václav Ševčík Prostějov. Zdroj: sbírka fotografií MGP.

Adaptace dle Austova návrhu, která probíhala v letech 1948–1949, velmi zasáhla do Gartnerovy podoby objektu. Z průčelí i interiéru byly odstraněny historizující prvky. Obě průčelní věže byly odstraněny, kupole byla osazena jednou menší věží s křížem. Centrální vstup nad širokým schodištěm rozdělovaly dva kamenem obložené pilíře. Vertikála byla zdůrazněna vysokými svislými luxferovými okny, vpravo a vlevo od nich se nacházely tři řady oken osvětlujících obě boční schodiště vedoucí na kůr. Nad pilíři bylo umístěno kruhové vitrážové okno symbolizující paprsky, jež vycházejí ze středu, ve kterém je znázorněn kříž a kalich. Nahoře v trojúhelníkovém štítu byla umístěna dva metry vysoká pískovcová plastika Mistra Jana Husa, držícího v pravé ruce knihu Písma svatého se symbolem kalicha. Tuto plastiku vytvořil místní sochař Jan Tříška. Někde uvnitř objektu byla instalována nenápadná travertinová pamětní deska, kterou pravděpodobně také vytvořil Jan Tříška. V 90. letech pak byla přemístěna a nyní ji najdeme u vstupu. Je opatřena bronzovým nápisem s tímto textem: *„Tato budova byla v roce 1904 vybudována židovskou náboženskou obcí v Prostějově jako židovská synagoga a sloužila tomuto účelu do roku 1939, kdy dalším bohoslužbám bylo německými okupanty zabráněno. Za okupace byla budova zničena a po osvobození vlasti odprodána náboženské obci Církve československé v Prostějově, která budovu tuto L.P. 1949 adaptovala pro své účely církevní.“*

Během přestavby byl v interiéru na jižní straně zrušen svatostánek a otevřený chór. Po jeho zaddění vznikl prostor pro zkušebnu spolku Dalibor. Úpravami v duchu minimalismu vynikla prostá, ale majestátní konstrukce klenby, kterou



Slavnostní bohoslužba u příležitosti otevření prostějovského sboru, kterou vedl patriarcha František Kovář, 1949. Zdroj: fotoarchiv ČČSH Praha.

podpírají čtyři vysoké sloupky. Po bocích sálu byla zrušena ženská galerie. Zůstala jen ta nad vstupem do sálu, kde byly umístěny až do roku 1953 původní varhany. Do dnešních dnů se zachovaly kromě štukové výzdoby v klenbě nad presbytářem a v horní části sloupů jenom původní secesní kliky, schodiště na bývalou galerii, zábradlí, dlažba, židle, nebo secesní lustr v sále spolku Dalibor.

Odstraněním galerií po bočních stranách hlavního sálu vznikl prostor, kterému dominuje v průčelí uprostřed dřevěného pódia stůl Páně.



Současný pohled do interiéru Husova sboru, 2022. Zdroj: fotoarchiv ČČSH Prostějov.

Vpravo se nachází kazatelna a vlevo křtitelnice. Nejvýraznějším prvkem je na štukovém reliéfu kříže umístěná nadživotní hliněná glazovaná plastika Krista, vysoká 2,5 metru. Nachází se nad pódiem za stolem Páně. Jejím autorem je sochař Jan Tříška a byla vytvořena z více než čtyř částí.

Stavební práce byly ukončeny v roce 1949. Ústředním organizátorem celé akce byl farář Jan Just, který adaptaci synagogy na Husův sbor považoval za své životní dílo. Nový kostel byl slavnostně otevřen v neděli dne 11. září za přítomnosti několika tisíc lidí. Byly vypraveny speciální vlaky z Brna, Šumperka a Hodonína. Protože ne

každý se mohl zúčastnit slavnostního otevření, vysílal bohoslužbu Čs. rozhlas.

Kostel byl zasvěcen slavnostní bohoslužbou. Předcházela jí slavnostní průvod městem k soše T. G. Masaryka, kde byly položeny květinové dary. Nejvýznamnějšími osobnostmi akce byli patriarcha František Kovář, dále biskup olomoucké diecéze Bohumír Cigánek, biskup slezské diecéze Ferdinand Stibor a biskup pražské diecéze Miroslav Novák. Z politických činitelů se akce zúčastnili zástupci místní a krajské samosprávy. Nechyběl poslanec parlamentu Ladislav Bláha nebo šéf kabinetu ministerstva financí Bedřich Spáčil. Vzpomínku na celou tuto událost zachycují zápisy v pamětní knize, kterou vytvořil místní knihvazač Josef Dvořák. Je v hnědé kůži a obsahuje strojpis s historií přestavby, kresbu Jana Husa od Antonína Kameníka a podpisy významných účastníků.

Celkové náklady na stavbu kostela činily 3 839 710 Kčs. Byly hrazeny několika půjčkami, které se podařilo splatit až koncem 60. let. Do té doby hospodařila prostějovská farnost se schodkovým rozpočtem, i když faráři Jan Just, Alois Kubiš, Rudolf Medek i Vítězslav Majtner se snažili o vyrovnaný rozpočet. Po nástupu farářky Světluše Košíčkové v roce 1979 probíhala pozvolná stabilizaci poměrů, ve které pokračoval nejenom farář Miloš Košíček ve druhé polovině 90. let, ale také jeho nástupkyně Ivana Krejčí. I přes dlouhé období nesvobody od 50. do 90. let, které mělo za následek pokles počtu věřících, naplňuje Církev československá husitská své duchovní a společenské poslání i nadále. Kromě bohoslužeb organizuje ve svých sborech koncerty, výstavy, přednášky nebo divadelní vystoupení.

Závěr

Díky spolupráci husitské církve s místním spolkem Hanácký Jeruzalém a Muzeem a galerií v Prostějově se od roku 2017 připomíná v prostějovském Husově sboru panelovou výstavou židovská, a od roku 2024 husitská historie tohoto objektu. Zároveň v letošním roce byl odhalen u příležitosti trojvýročí Templu 3D model této budovy zobrazující jeho podobu z roku 1904. Inspirací k vytvoření modelu se stala diplomová práce studentky Technické univerzity ve Vídni Irene Moserové. Model a tisk zpracoval na základě obrazové dokumentace obsažené v její diplomové práci Richard Lázna s po-

mocí svého otce a člena spolku Hanácký Jeruzalém Jana Lázně. Model Templu v měřítku 1:75, kterému předcházela zmenšený model v rámci projektu Památky do kapsy, se tak stal další hmatatelnou připomínkou židovské tematiky v Prostějově.

Zdroje

Informace byly čerpány z textů Marie Dokoupilové, Vojtěcha Janouška, Jaroslava Klenovského, diplomové práce Tomáše Bartonce, archiválií Ústředního archivu a muzea Církve čs. husitské v Praze a ZAO pobočky Státního okresního archivu Prostějov a webových stránek spolku Hanácký Jeruzalém.

Filip Gregor (*1993), rodák z Přerova, od roku 2019 pracuje v Muzeu a galerii v Prostějově na pozici historik, kurátor sbírek Literární památky. Zabývá se regionálními dějinami a tematikou prostějovských Židů.

» fgregor@muzeumpv.cz

Dílna tvůrčího psaní se spisovatelem Michalem Sýkorou

Studentské práce

Během *Týdne knihoven* uspořádala VKOL pro zájemce z řad studentů Gymnázia Olomouc-Hejčín dílnu tvůrčího psaní s pedagogem, literárním teoretikem a spisovatelem Michalem Sýkorou. Povídali jsme si o tom, jak psát příběhy, kde hledat inspiraci, jak použít vlastní prožitou zkušenost a především, jak by měla vypadat dobrá povídka. Studenti dostali ke svým povídkám komentáře a doporučení. Z následně upravených povídek jsme pro vás vybrali dvě nejlepší.

Už odešel Stella Černá

„Už odešel,“ mámě se rozsvítí telefon. Než ho stihne vypnout, čteš zprávu od táty.

Děda byl nemocný už dlouho. Čekal jsi na ten moment. Přípravoval ses na něj. Nic tě ale nedokázalo připravit na tu bolest. Je jako trhavina uvnitř tvého hrudníku. Kůže se ti utahuje. Venku je tma a zima. Sedíš s mámou v autě na příjezdové cestě a společně pláčete. V očích máš moře. Co moře,

celý oceán. Nevěříš tomu. Věděl jsi, že to přijde, ale teď to nechceš přijmout.

Další den se sejdete u babičky. Dříve barevné a veselé zdi vybledly. Obývací pokoj, vždy plný smíchu a radosti, je najednou tichý a prázdný. Postel z hospice, na které děda strávil své poslední dva měsíce života stojí složená v rohu místnosti. Babička pláče. Všichni řeší pohřeb, ty ale stále nevěříš, že by se nějaký měl konat. Už to nechceš poslouchat. Jdeš do kuchyně. Stojí tam tvé sestřenice a smějí se. Smějí se? Ta zlost. Jak si můžou dovolit se smát? Jak se můžou smát v takový den?

Pohřeb. Černý oděv, květiny a pláč. Vejdete vchodem pro pozůstalé. Společně s rodiči se jdete naposledy rozloučit. Ta otevřená rakev. Ta tvář, kterou jsi kdysi znal, ale teď nepoznáváš. Kůže mu zoranžověla a tváře se mu propadly. Vypadá tak bezmocně. Pláčem se nedokážeš udržet na nohou. Přejdete do smuteční síně. Je veliká a chladná. Posadíš se do úplně přední lavice. Čekáš. Klepeš se a slzy ti stékají po tvářích.

Najednou se sál začne plnit přáteli, kolegy, známými. Za chvíli je tak plný, že někteří stojí i ve

dveřích. Dochází ti, že všichni přišli jen kvůli němu, protože ho měli rádi. Všichni ho měli rádi a na malou chvíli se tvé slzy promění v slzy štěstí. Za ruku držíš sestřenicí a mámu. Snažíš se plakat tiše.

Předstoupí řečnice. Snažíš se ji nepřerušovat vzlykáním. Mluví o tom, jak měl rád čokoládovou zmrzlinu a jak moc miloval svou rodinu. Kondolence neposloucháš. Chceš, aby to skončilo. Všichni ti třesou rukou a ty na ně jen hledíš skrz sklo ve tvých očích.

Udělal bys cokoli, abys ho vrátil zpátky. Víš ale, že to nejde. Ta bezmoc. Jsi naštvaný. Jak můžou být lidi šťastní, když on tu už není? Jak můžu být šťastná já?

Telefonát

Markéta Valentová

Jedu ranním motorákem, za okny se míhají rodinné baráčky a nízké činžáky obklopené mléčným oparem. Ve vlaku jsem téměř sama, jen za mnou sedí starší pán s přelepeným okem. Pirát, směju se pro sebe.

„Dobrý den, jízdenky prosím,“ říká paní průvodčí naučenou frází. Do očí mě hned trkne její napůl vyholená růžová hlava a stříbrný piercing v obočí. Na poslední chvíli v sobě potlačím výkřik „punk's not dead!“ a radši jí rychle ukazuju průkazku. Letmo si ji prohlédne a beze slova pokračuje dál. To mám dneska teda štěstí na lidi, říkám si, punkerka a pirát. No, kdo to může říct?

Pod vousy si broukám Znamku punku a vytahuju mobil, abych se ještě stihla podívat na matematiku, kterou píšu hned první hodinu. Před očima se mi honí čísla a slyším, jak pirát telefonuje. „Ahoj, Luďo,“ zdraví do sluchátka. Hm,

Luďa, říkám si, to je frajer. „Víš, kolik mě stála ta operace oka?“ povídá muž zastřeným hlasem. „Dvacet osm a půl tisíce. Já už na nic nemám. Ani jsem dneska nesnídal, už nemám za co. Já se brozně stydím, brozně se stydím.“ Jeho slova mnou projela jako blesk. Matika je ale fakt důležitá, měla bych se věnovat spíš tomu než poslouchat cizí hovory, snažím se v duchu motivovat sama sebe a soustředit se na rovnice.

„Jsem teď ve vlaku, jedu za jedním kamarádem, aby mně půjčil. Dvacet let jsem ho neviděl, tak doufám, že pořád bydlí na stejném místě. Nevím, co budu dělat, když ho nenajdu, už nemám peníze na vlak zpátky.“ Pán mluví tiše, hlas má ztrápený. Kouká z okýnka a pozoruje komíhající se stromy. Je mi jasné, že se matiku nenaučím.

Zrak mám upřený na vzorovanou sedačku před sebou a hrudník mám stažený. Nikdy by mě nenapadlo, že lístek na vlak není pro každého taková maličkost. Já jezdím za devět korun, pro dospělého to může vyjít na kolik? Dvacet? Možná třicet? Vzpomenu si na drobné v peněženke.

„Já nevím, co bych jinak dělal, Luďo. Snad mi půjčí. Já se tak stydím. Od včerejška už neberu inzulin, protože ho nemám čím zajist.“ Každé jeho slovo mnou projede jako elektrický šok, dvacetikoruna mě pálí v dlaní. Balím si věci, moje zastávka se blíží. „Tak díky, Luďo. Ahoj, ahoj,“ loučí se s kamarádem a odkládá tlačítkový mobil. Není čas přemýšlet, jestli ano, nebo ne, jak to mám pro svou plachost často ve zvyku.

Zvedám se a jdu za ním. „Dobrý den, já se omlouvám, já jsem slyšela ten váš hovor... Já... jsem si řkala, že bych vám takhle dala aspoň dvacet korun, jestli byste se neurazil.“ Pán se na mě nevěřicně dívá: „Nebude vám to chybět?“ „Nebojte, nebude,“

s úsměvem pokládám minci do jeho dlaně. „*Jste laskavá, děkuju,*“ koktá s lesknoucíma se očima. Vlak zastavuje. „*Mějte se krásně, na shledanou,*“ loučím se a vystupuju z vozu. Jsem celá roztřesená. Z toho, co jsem slyšela, i z toho, co jsem se odhodlala udělat.

Z testu z matiky jsem dostala za tři. Když jsem ho psala, v myšlenkách jsem pořád seděla na modré polstrované sedačce a poslouchala telefonát. Jestli se pán shledal se svým přítelem, nevím. Už jsem ho potom znovu nepotkala, tak věřím, že tam snad na něj někde čekal. Že ho po dvaceti letech zase poplácal po zádech, že se po dvaceti letech zase podíval ztracenému příteli do tváře.

Michal Sýkora (* 1971), pedagog, literární teoretik a spisovatel. Vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci, kde od roku 1998 na katedře divadelních, filmových a mediálních studií působí jako odborný asistent. Jeho prvním detektivním románem byl *Případ pro exorcistu*, kterým započal úspěšnou sérii s komisařkou Marií Výrovou, zasazenou do prostředí Olomouce. Detektivní příběhy se staly předlohou pro několik televizních a rozhlasových adaptací. V prosinci bude mít v Moravském divadle Olomouc premiéru jeho divadelní hra *Konečně jsi doma! aneb Papírové mausoleum*.

Rozhovor s Petrou Danihelovou, nejlepší venkovskou knihovnicí Olomouckého kraje

Slavnostní vyhlášení letošního, již osmého ročníku ocenění Nejlepší venkovský knihovník Olomouckého kraje za rok 2024 připadlo na čtvrtek 17. října. Cílem ocenění je poděkovat venkovským knihovníkům a knihovnicím za jejich práci a obětavost a vyjádřit jim podporu na krajské úrovni. Na třetím místě se letos umístila Veronika Pleska z Místní knihovny Horní Moštěnice, druhé místo obsadila Petra Balcárková z Místní knihovny Postřelmov a na pomyslném nejvyšším stupínku se umístila Petra Danihelová z Knihovny a informačního střediska Grygov. Právě s výherkyní 8. ročníku soutěže jsme si povídali o výhře, dosavadním rozvoji grygovské knihovny i plánech do budoucna.

Co pro vás znamená ocenění Nejlepší knihovník?

Momentálně takové první pocity, které jsem měla na pódiu po vyhlášení výsledků, byly: „*Tak to jsou další závazky, další spousta práce!*“ Ale to je samozřejmě pro mě obrovská výzva, protože jsem typ hodně aktivního člověka. Takže závazky, další

práce. A možná překročení pomyslné hranice Olomouckého kraje, protože to pravděpodobně znamená, že bych mohla reprezentovat na celostátní úrovni. Ale to asi předbíhám.

Jak díky knihovně pomáháte tvořit komunitní život vaší obce?

Komunitu rozvíjím například tím způsobem, že knihovna je otevřená všem věkovým kategoriím a nejenom registrovaným čtenářům. To znamená nejenom lidem, kteří si primárně chtějí půjčit knihu, ale lidem, kteří chtějí strávit společný čas s ostatními při nějaké kulturní, kreativní nebo dokonce čtenářské činnosti. Je to o vytvoření přívetivého prostoru, kam lidé rádi chodí, a o vytvoření nabídky, která je do knihovny naláká. A obojí je právě v kompetenci knihovníka.

Jak lidé reagují na rozvoj grygovské knihovny?

Vzhledem k tomu, že jsem vlastně knihovnu oživovala na mnoha úrovních, tedy upravovala jsem výpůjční prostor, kompletně obnovovala knižní fond, navazovala spolupráci s místní školkou a školou,



Vyhlášení vítězů 8. ročníku soutěže Nejlepší venkovský knihovník Olomouckého kraje za rok 2024 se konalo v Červeném kostele VKOL. 1. místo: Petra Danihelová (1. řada 3. zleva) 2. místo: Petra Balcárková (1. řada, 4. zleva), 3. místo: Veronika Pleska (1. řada, 5. zleva), cena MARK (cena do 35 let) Lucie Svobodníková (1. řada, 2. zleva). Foto: Radka Kmochová.

začala pořádat akce pro veřejnost, tak jsem naražila na velmi živnou půdu. Poté, když knihovna začala žít, tak lidé zjistili, že jim to vlastně chybělo. Skokově se zvyšoval počet dospělých i dětských čtenářů a lidé si potom začali opravdu užívat to, že knihovna zprostředkovává nejenom výpůjční služby a aktualizuje knižní fond, ale že ten knihovnický prostor je jim zkrátka k dispozici a jako bonus se konají různé extra akce jako setkání dospělých čtenářů, čtenářské dílny, autorská čtení, kreativní i vzdělávací aktivity pro děti.

Jaká je podle vás největší výzva, které čelí venkovské knihovny v dnešní době?

Jedna z největších výzev je to, co tady zmiňovala i vítězka minulého ročníku, tedy úvazky. Myslím si, že je opravdu důležité solidní zabezpečení po finanční stránce. Prostě aby knihovník opravdu vykonával povolání, které je řádně odměněno. Zkrátka chuti, energie, nápadů a inspirace by byla spousta... Na to ale knihovník potřebuje velmi dobré zázemí, zvláště toho finančního charakteru.

Jaké změny byste si přála vidět mezi venkovskými knihovnami po celé České republice?

Myslím si, že venkovské knihovny dělají neuvěřitelně záslužnou práci na mnoha úrovních a pracují v nich neskutečně kreativní a pracovití lidé. Právě už tím, že moderní trend je pozvednout knihovnu na komunitní centrum a knihovníka vyškolit na takzvaného učícího knihovníka. A myslím si, že většina venkovských knihoven už dělá maximum v rámci svých rozpočtů. Ráda bych viděla, aby se profese knihovníka opravdu cenila, protože knihovny uspokojují několik základních lidských potřeb – potřebu základní gramotnosti, vzdělávání a kreativity.

Prozradíte nám své plány do budoucna, jak plánujete knihovnu dále rozvíjet?

Plánů do budoucna je samozřejmě mnoho, ale opravdu vnímám, že to bude hodně záležet na rozpočtu. Každopádně je v obcích obrovský potenciál na to, co všechno knihovna, potažmo komunitní centrum, může lidem nabídnout. Takže plánů pro různé věkové kategorie mám spoustu, ale momentálně bych nechtěla nic prozrazovat dopředu, protože to je opravdu otázka plánování na celý

příští rok a domluvy s obcí, co ano, co ne, v jaké míře a za jakých podmínek. Nicméně už teď vím, že po Vánocích se knihovna bude mimo jiné účastnit lednové Švihácké výzvy ve skákání přes švihadlo. Jenomže každý švih se přetaví do přečteného řádku. Doufám, že to bude obrovská legrace. Moc bych si například přála propojovat se s dobře fungujícími jinými spolky a organizacemi a vzájemně se obohacovat a spolupracovat.

Co byste vzkázala začínajícím venkovským knihovníkům a knihovnicím?

Za naprosto klíčový vzkaz a vlastně i radu považuji to, aby začínající venkovský knihovník nebo knihovnice dobře poznali komunitu, ve které budou profesně fungovat. Tedy občany obce a také již další fungující spolky a instituce. Aby budovali dobré vztahy s vedením obce a aby využívali podporu a pomoc skvěle fungující knihovnické komunity, kterou tvoří zastřešující městské knihovny s jejich regionálními funkcemi. A spoustu elánu, chuti a kreativity jim přeji, protože v profesi knihovníka budete moci toto všechno zužitkovat a předávat dál.

Jan Matula

Zármutek nad odchodem vážené kolegyně RNDr. Vladimíry Jaškové

Narodila se 16. 4. 1959 v Přílepech u Holešova. Dětství trávila v Osíčanech, kde se přátelila se svým budoucím manželem Františkem, se kterým později ve spokojeném manželství vychovala dva syny, Františka a Vojtěcha. Vystudovala Přírodovědeckou fakultu UJEP v Brně, obor základní a ložisková geologie. Ihned po ukončení studia nastoupila do Muzea Prostějovska v Prostějově, kde pracovala až do smrti, tedy plných 41 let. Práce jí byla koníčkem. Není divu, že její působení v prostějovském muzeu bylo velmi plodné. Zabývala se výzkumem geologicky významných lokalit hlavně v prostějovském regionu, ale její zájem region mnohdy přesahoval. Výzkumy publikovala v odborných i populárně naučných časopisech. Byla redaktorkou recenzovaného časopisu *Přírodovědné studie Muzea Prostějovska*, který v muzeu vycházel v letech 1998–2015. Byla též dlouholetou členkou redakční rady časopisu *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*. Věnovala se systematicky

RNDr. Vladimíra Jašková. Zdroj: archiv MGP.





Expozice *Kámen mluví*. Zdroj: archiv MGP.

výzkumu neogenních sedimentů (organogenních vápenců) v karpatské předhlubni a rovněž revizím současného stavu a výzkumu dalších geologických lokalit různého stáří (devonu a spodního karbonu). Nelze také nezmínit její výzkum silurských a spodnudevonských hornin v Repešském žlebu u Stínavy. Byla autorkou mnoha výstav, na kterých prezentovala výzkumy, které mohli návštěvníci shlédnout nejen v Prostějově, ale též na mnoha místech po celé republice. Spolupodílela se na mnoha výstavách oborově příbuzných.

V rámci její dlouholeté spolupráce s PhDr. Tomášem Lehotským, Ph.D., z Vlastivědného muzea v Olomouci vznikla i stávající expozice geologie v MGP s názvem *Kámen mluví*. Její zápal pro obor byl obrovský.

RNDr. Vladimíra Jašková nečekaně odešla 7. října 2024. Její náhlý odchod zarmoutil nejen kolegy, ale i odbornou veřejnost.

za Útvar odborných činností
Mgr. Václav Horák
historik MGP

Kulturní itinerář

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezručova 2

Výstavy

Nördlingen v obrazech

21. 10. – 8. 12. 2024 / Červený kostel

Výstava představuje výběr fotografií v rámci projektu *Kalendáře Nördlingenu*. Zažít můžeme Nördlingen v různých ročních obdobích, poznat zajímavá a pro obyvatele významná místa, jeho zákoutí a tajemství, která často zůstávají návštěvníkům skrytá. Snímky jsou nejen svědectvím přírodních krás a kulturní rozmanitosti tohoto města, ale také odrazem živé a společensky aktivní městské komunity.

Sametová revoluce objektivem Jiřího Fraity

12. 11. 2024 – 30. 1. 2025 / Červený kostel

Výstavou *Sametová revoluce objektivem Jiřího Fraity* (1953–2018) si připomínáme 35. výročí jedné z nejvýznamnějších událostí našich dějin. Představovaný soubor tvoří výběr z obsáhlého souboru fotografií, jimiž známý olomoucký fotograf dokumentoval dění na náměstích a v ulicích metropole střední Moravy v listopadu 1989 a několika dalších měsících.

Univerzita v kostele

12. 12. / 17.00 / Červený kostel

Zrození české představy o Dalmácii

Mgr. Jiří Hrabal, Ph.D., katedra bohemistiky FF UP

8. 1. 2025 / 17.00 / Červený kostel

Renesanční polyhistor Tadeáš Hájek z Hájku (Hagecius)
prof. PhDr. Tomáš Nejeschleba, Ph.D., katedra filozofie FF UP

Pohledy do minulosti

11. 12. / 17.00 / Červený kostel

Techнокracie a socialismus. Mýšlení a praxe v Československu šedesátých až osmdesátých let

Mgr. Vítězslav Sommer, Ph.D., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

14. 1. 2025 / 17.00 / Červený kostel

Odpadlíci, noví křesťané a obyvatelé zpapeženěli: Náboženská proměna v pobělohorském období očima současníků

doc. Mgr. Radmila Prchal Pavličková, Ph.D., katedra historie FF UP

11. 2. 2025 / 17.00 / Červený kostel

Proměny gastronomie v českých zemích po roce 1945

doc. PhDr. Martin Franc, Ph.D., katedra soudobých dějin FHS UK

Adventní koncert Nota Bene Prostějov

8. 12. / 17.00 / Červený kostel

Druhou adventní neděli se kostelem rozezní písně prostějovského pěveckého sboru Nota Bene.

Pozvání na skleničku se zvonařkou Leticíí Vránovou-Dytrychovou

16. 12. / 17.00 / Červený kostel

V rámci cyklu *Pozvání na skleničku* si bude od 17 hodin povídat herec a moderátor Vladimír Hrabal se zvonařkou Leticíí Vránovou-Dytrychovou, majitelkou a pokračovatelkou tradice zvonařské dílny v Brodce u Přerova.

Vlastivědné muzeum v Olomouci

nám. Republiky 5

Příběhy palných zbraní

7. 11. 2024 – 14. 9. 2025 / sál sv. Kláry

Vojenské, civilní i sportovní palné zbraně – od mistrovských děl 17. století až po současnost. Ve Vlastivědném muzeu v Olomouci startuje rozsáhlá výstava *Příběhy palných zbraní*, která na stovce jedinečných příběhů reflektuje osudy vybraných exponátů a jejich tvůrců i rozmanité a mnohdy křivolaké cesty jednotlivých zbraní do muzejních depozitářů. Návštěvníci poznají proces výroby a řemeslného zpracování a také uplatnění technologických novinek a zajímavostí při jejich vzniku. Ve vitrínách se objeví přes 300 exponátů, které doplní další sbírkové soubory – kolekce olomouckých hradebních pušek, terčovnice ostrostřelců, vzácné lovecké pušky a orientální zbraně. Po celou dobu trvání výstavy bude probíhat cyklus přednášek pro veřejnost.

Lidé odvedle – neobvyklý výlet do světa lidí s hendikepem

11. 7. 2024 – 5. 1. 2025

Připravit se dobře na cestu, naplánovat dopravní prostředek, zorientovat se v terénu a v cizí zemi, objednat si večeři nebo si zážitky natočit kamerou na památku? Nic složitého, říkáte si? Ale zkuste si představit, že jste nevidomí, neslyšíte nebo jste na vozíčku. Na výstavě Nadace Sirius čeká na návštěvníky sedm stanovišť, kde si osobně vyzkouší, jak se musí dospělí i děti s hendikepem vypořádat s různými životními situacemi, které jsou pro zdravého člověka bezproblémové, ale pro zdravotně znevýhodněné mohou představovat překážku. Zájemci si mohou vyzkoušet český znakový jazyk, odezírání, chůzi s bílými holemi nebo jízdu na handbiku.

Muzeum a galerie v Prostějově Hlavní budova

nám. T. G. Masaryka 2

#JIRIWOLKER

stálá expozice

Inovativní pohled na život a dílo Jiřího Wolкера. S pomocí umělé inteligence se kdokoli může stát básníkem, jehož tvorba je spojena s Prostějovem. Expozice prezentuje jeho osobní předměty a odhaluje skryté příběhy, které se k nim vážou. Jednoduše na časové ose skrze QR kódy. Jedná se o průkopnické propojení historie s moderní technologií nabízející nový pohled na kulturní dědictví.

Jož je to foč? Kriticky ohrožené jevy našich nářečí

2. 8. 2024 – 12. 1. 2025

Rozumíte řeči svých prarodičů, přátel a známých z jiných koutů naší země, mluví-li nářečím? Dozvíte se to na výstavě s přehlednými mapami, které zachycují jevy zaniklé i stále živé. Na výstavě si můžete poslechnout ukázky z nářečních promluv z celého Česka z různých časových období (od 60. let 20. století po současnost), prověřit si své znalosti v nářečních kvízech a zapojit se do nářečního výzkumu. Školám v rámci výstavy nabízíme edukační program.

A Paris. Evropská moderna v ateliéru sběratele

25. 10. 2024 – 23. 3. 2025

Výstava představuje část soukromé sbírky, která je zaměřena na českou a středoevropskou výtvarnou modernu v návaznosti na Francii a Paříž. Jedná se především o grafiky a kresby v časovém rozpětí od poloviny 90. let 19. století do konce 20. století. Pozornost je soustředěna např. na umělce V. Preisiga, H. Wichterlovou, F. Kupku či A. Hoffmeistera

s P. Picassem a mnoho dalších. Výstava je doplněna předměty ze sbírkových fondů Muzea a galerie v Prostějově.

Kašpárek z pohádky do pohádky

29. 11. 2024 – 20. 4. 2025

Vernisáž: 28. 11. 2024 / 17.00

Průřez české loutkářské produkce 1. poloviny 20. století. Významnou ukázkou jsou Alšovy loutky, které byly vytvořeny více výrobců podle návrhů kreseb Mikoláše Alše. K vystaveným raritám patří autentická podobizna Mikoláše Alše jako loutky měšťana, dvě loutky firmy JEKA podle návrhu Ondřeje Sekory nebo hlava Fausta vyřezaná Stanislavem Suchardou.

Na Vánoce doma! 110 let od zahájení I. světové války

29. 11. 2024 – 26. 1. 2025

Vernisáž: 28. 11. 2024 / 17.00

Výstava přibližuje první Vánoce během 1. světové války, kdy došlo k mimořádnému vánočnímu příměří na západní frontě v roce 1914. Britští a němečtí vojáci na „území nikoho“ na chvíli odložili zbraně, zpívali koledy, vyměňovali si dárky a připomněli si lidskost uprostřed válečné zkázy. Tento „vánoční zázrak“ zůstává jedinečnou oslavou humanity, která se již nikdy v podobné míře neopakovala.

Muzeum Komenského v Přerově

Horní nám. 1 (přerovský zámek)

Co je za sklem? Podmalby na skle ve sbírkách Muzea Komenského v Přerově

27. 9. 2024 – 26. 1. 2025 / Kaple přerovského zámku

Výstava představí výsledky mnohaletého výzkumu, jehož cílem bylo zmapování unikátní kolekce pod-

maleb na skle ve sbírce výtvarného umění Muzea Komenského v Přerově. Pro veřejnost bude k výstavě připraven bohatý doprovodný program zahrnující workshopy a přednášky pro dospělé, edukační program pro školní a zájmové skupiny nebo komentované prohlídky s kurátorem. Vstupné: 50/25 Kč.

Vánoce na zámku

3. 12. 2024 – 12. 1. 2025 / Velký výstavní sál, kruhový sál a předsálí, 2. patro

Na tradiční výstavě návštěvníci opět spatří svátečně nazdobené lidové interiéry, tentokrát doplněné o ukázky dopravního prostředku určeného k převozu dětí, které ještě neumí chodit – dětského kočárku ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci. Novinkou bude také představení kolekce papírových betlémů českých a moravských měst ze sbírky přerovského sběratele, pana Stanislava Dostála.

Slavnostní zahájení výstavy proběhne v neděli 1. 12. 2024 od 17.30 hodin.

60× a stále jinak – Lubomír Dostál

4. 1. – 9. 3. 2025 / Historický sál, 1. patro přerovského zámku

Výstava přerovského kreslíře, básníka a karikaturisty Lubomíra Dostála u příležitosti jeho 60. narozenin.

ORNIS – Ornitologická stanice Muzea Komenského v Přerově

Bezručova 10

Otevírací doba celoročně: úterý–neděle 9.00–17.00

Nová expozice! Ptáci Česka

Nová expozice *Ptáci Česka* představuje návštěvníkům 365 ptačích druhů s výskytem v ČR tak, jak je

můžeme v přírodě pozorovat – pokud jsou v rámci jednoho druhu jedinci různě zbarvení během roku, nebo jsou rozdíly ve velikosti a zbarvení mezi pohlavími a dospívajícími ptáky, snažíme se vystavit všechny tyto varianty. Vstupné 80/40 Kč.

21. 12. 2024 Svátek světla

Oslava světla při zimním slunovratu. Přineste si lodičky ze skořápek ořechů a pusťte je po řece. Od 17 hodin, molo u loděnice.

22. 12. 2024 Vánoční strom pro ptactvo

Výroba krmení pro ptáky a zdobení ptačího vánočního stromu. Svařené víno pro dospělé a sladkosti pro děti, od 17 hodin folkové vánoční zpívání s Petrem Vyňuchalem. Od 14.00 do 18.00 v budově ORNIS. Jednotné vstupné 40 Kč.

Hrad Helfštýn

Týn nad Bečvou 333

4. 1. 2025 Novoroční výstup na Helfštýn

První lednovou sobotu v roce 2025 proběhne tradiční novoroční výšlap na Helfštýn. Hrad bude 4. ledna 2025 výjimečně otevřen, a to od 8 do 15 hodin. Jednotné vstupné 50 Kč.

Vlastivědné muzeum v Šumperku

Hlavní třída 342/222

Filmová expozice Zdeňka a Jana Svěrákových

7. 11. 2024 – 12. 1. 2025 / Výstavní síň

Při příležitosti jubilejního 20. ročníku literárního a filmového festivalu *Město čte knihu*, jenž je vě-

nován tvorbě Zdeňka Svěráka, do Šumperka na dva měsíce zavítá expozice zaměřená na společná filmová díla Zdeňka a Jana Svěrákových. Expozice, jež zaujme všechny generace, je dlouhodobě instalována na zámku v Čechách pod Kosířem. Expozice je v Šumperku instalována díky spolupráci Vlastivědného muzea v Šumperku, společnosti Biograf Jana Svěráka, zámku Čechy pod Kosířem, Vlastivědného muzea v Olomouci a Knihovny T. G. Masaryka Šumperk.

Pohnutá historie. Elektrárna a vila v Háji u Mohelnice

27. 9. 2024 – 5. 1. 2025 / Hollarova galerie

Repríza výstavy, kterou v loňském roce připravilo Muzeum umění Olomouc, přibližuje pozoruhodné osudy rodiny Plhákových, jež před sto lety postavila v osadě Háj nedaleko Mohelnice rondokubistickou vilu a architektonicky zajímavou hydroelektrárnu.

Betlémy

30. 11. 2024 – 5. 1. 2025 / Rytířský sál

K vánočním svátkům neodmyslitelně patří betlémy. Proto jsme v šumperském muzeu pro malé i velké návštěvníky připravili výstavu, která představí betlémy ze všech sbírek Vlastivědného muzea v Šumperku. K vidění bude více než dvacet betlémových souborů z různých období od Axmannova betlému z 19. století až po nejnovější betlém získaný v letošním roce.

Výlet zpět o miliony let

30. 11. 2024 – duben 2025 / Muzejíčko

Nová výstava provede malé i velké návštěvníky stovkami miliónů let vývoje života na Zemi. Na cestě časem poznáme obří přesličky a trilobity, podíváme se za dinosaury, navštívíme tygra šavlozubého a putování zakončíme u lovců mamutů. Tradičně

interaktivní výstava bude tentokrát doplněna i několika autentickými exponáty.

Muzeum Zábřeh

Žižkova 1

Čím voní Vánoce

21. 11. 2024 – 19. 1. 2025

Naše vánoční výstava vás tentokrát zavede především do světa cizokrajného koření a prozradí, z jakých plodin se jednotlivé druhy získávají, kde tyto plodiny rostou a kdy si našly cestu do evropského, tedy i českého jídelníčku. Zároveň si prohlédnete nejružnější pomůcky, s nimiž připravovaly vánoční dobroty naše babičky.

Andělé světla

20. 11. 2024 – 9. 2. 2025

V zábřežském muzeu představí své obrazy malíř samouk Dominik Hrdlička. Jeho autorská tvorba s tematikou andělů začala nejprve vzděláváním prostřednictvím četby duchovní a esoterické literatury a nejpozději roku 2018 vyústila v malbu na plátno, na něž se autor snaží pomocí štětce přenášet své převážně duchovní vize a vnitřní rozpoložení.

Muzeum Mohelnice

Kostelní nám. 938

Půjdeme spolu do Betléma

26. 11. 2024 – 26. 1. 2025

Letošní vánoční svátky v mohelnickém muzeu doprovodí výstava betlémů. Ta představí vánoční příběh v rozmanitém provedení. Vystaveny budou

betlémy ze sbírek Vlastivědného muzea v Šumperku, ale i ze soukromé sbírky Vlasty Jiráskové z Mohelnice.

Památník Adolfa Kašpara v Lošticích

Palackého ulice 343, Loštice

O perníku

26. 10. 2024 – 9. 2. 2025

Výstava seznamuje s historií perníkářského řemesla na Moravě, zejména na Šumpersku. Návštěvníci si mohou prohlédnout bohatou a vzácnou sbírku historických perníkářských forem, které patří mezi vrcholné řezbářské výrobky. Součástí výstavy jsou i dílny, v nichž si děti mohou vyzkoušet vykrojit perník a nazdobit jej podle vlastní fantazie.

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Zámecké nám. 1

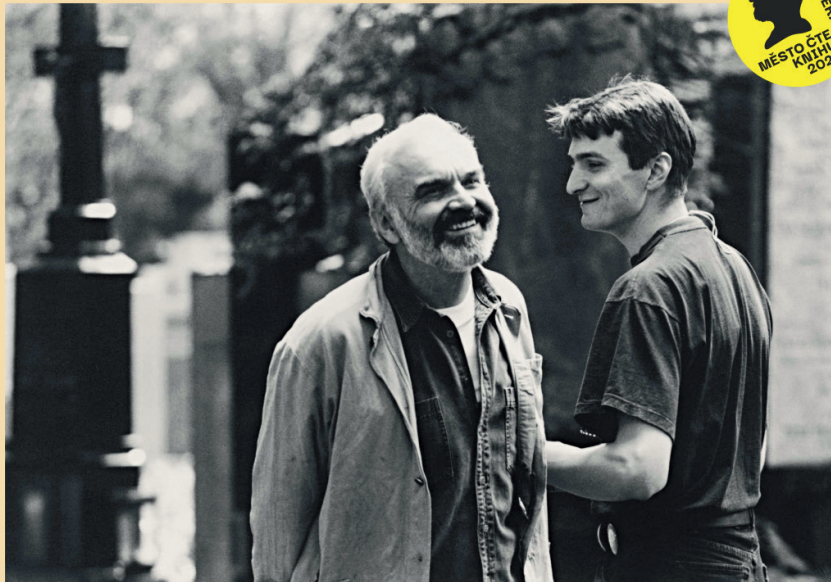
Jedno a čtvrt století jesenického muzejnictví

21. 1. – 1. 6. 2025

Pojďte se přenést zpět v čase do roku 1900, kdy vzniklo jesenické muzeum, a staňte se svědky vývoje regionálního muzejnictví až do dnešní doby. Na monumentální výstavě, kterou připravil kolektiv odborných pracovníků Vlastivědného muzea Jesenicka, se mimo jiné dozvíte, jak se muzejní práce formovala, co ji ovlivňovalo nebo jaký původ mají současné muzejní sbírky oddělení archeologie, biologie, geologie a historie. Opomenut nezůstane ani knihovnický fond, utvářený od samotných počátků této instituce.

Autoři: odborní pracovníci Vlastivědného muzea Jesenicka

LITERÁRNÍ A FILMOVÝ FESTIVAL
**MĚSTO ČTE
KNIHU
2024**
ŠUMPERK
4/11/ – 9/11/2024



www.mestocteknihy.cz

VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V ŠUMPERKU – BIOGRAF JAN SVĚRÁK
– ZÁMEK ČECHY POD KOSÍŘEM – MĚSTSKÁ KNIHOVNA T. G. MASARYKA ŠUMPERK
SRDEČNĚ ZVOU NA VÝSTAVU

Filmová expozice Zdeňka a Jana Svěrákových

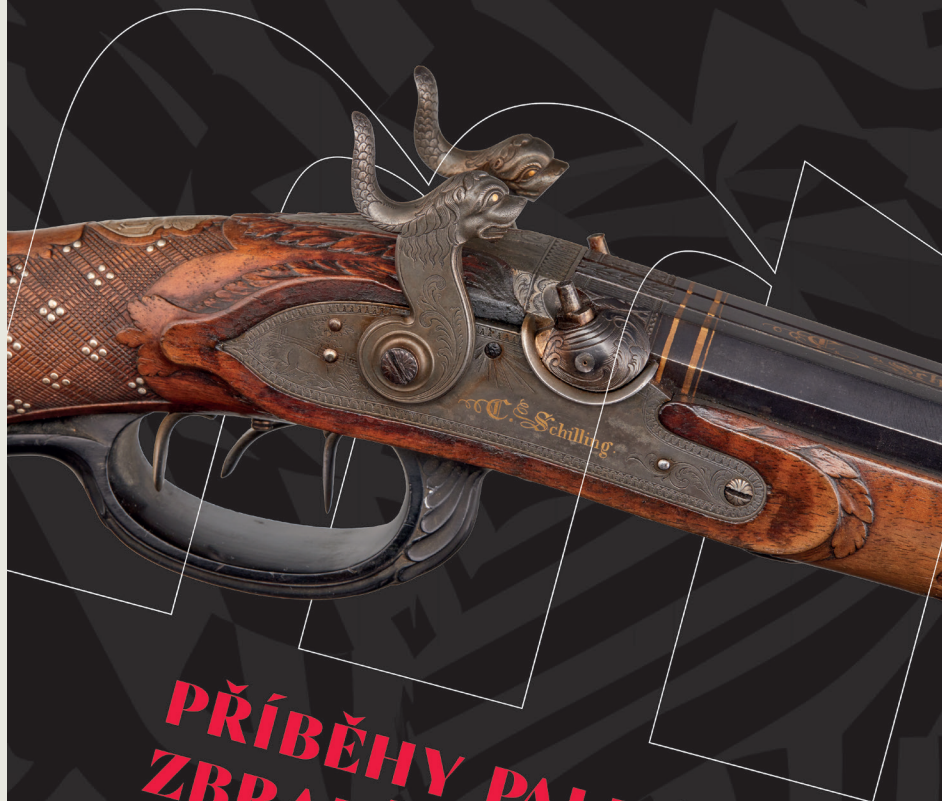
Muzeum Šumperk
Výstavní síň
7/11/2024 – 12/1/2025

Zahájení výstavy se uskuteční
ve čtvrtek 7. listopadu 2024 v 17 hod.
Z knih Zdeňka Svěráka budou číst
studenti Gymnázia Šumperk.

Vstupné (mimo zahájení):
plně 50 Kč, snížené 30 Kč, děti do 3 let zdarma
Muzeum otevřeno celoročně úterý až neděle 9.00-17.00

FENOMÉN:
(OBRANA)

O HODNOTÁCH, KTERÉ NESMÍME ZTRATIT



**PŘÍBĚHY PALNÝCH
ZBRANÍ**

7 11 2024 – 14 9 2025
VLASTIVĚDNÉ MUZEUM
V OLOMOUCI SÁL SV. KLÁRY

ROZSÁHLÁ VÝSTAVA VOJENSKÝCH, LOVECKÝCH, CIVILNÍCH
A SPORTOVNÍCH PALNÝCH ZBRANÍ POUŽÍVANÝCH
OD 17. STOLETÍ PO SOUČASNOST



Výstavní
prostor
v Olomouci



Olomoucký kraj



MINISTERSTVO
KULTURY



OLOMOUC



Východočeské
územní úřad
v Poutnicích



vydávající
územní úřad
Poutnice



Olomouc
Český národní



KIDSOK



České dráhy
Národní společnost